

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**KAMU HARCAMALARININ VE VERGİLERİN İÇ
GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Furkan Tosuner

Zonguldak 2019

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**KAMU HARCAMALARININ VE VERGİLERİN İÇ
GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Furkan Tosuner**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gökhan Dökmen**

Zonguldak 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezi çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

05 /11/ 2019

Furkan Tosuner

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalında 155282107010 numaralı Furkan TOSUNER'in hazırladığı "Kamu Harcamalarının ve Vergilerin İç Göç Üzerindeki Etkileri: TÜRKİYE Örneği" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 05/09/2019 Perşembe günü saat 17:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan _____

Prof. Dr. Tarık VURAL

Üye _____

Doç. Dr. Gökhan DÖKMEN (Danışman)

Üye _____

Doç. Dr. Özcan SEZER

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

31/09/2019

Doç. Dr. Ertuğrul YILDIRIM

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Kamu Harcamalarının ve Vergilerin İç Göç Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği
Tez Yazarı : Furkan Tosuner
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gökhan Dökmen
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Adedi : 110

Göç olgusu, yalın bir tabirle bireylerin yaşadıkları bölgeden başka bir yerleşim bölgesine gitmesiyle ortaya çıkan nüfus hareketleridir. Nüfus hareketlerinin kalkınma süreci başta olmak üzere birçok alanda önemli etkileri vardır. Göç, bireysel çıkar motivasyonu ile hareket edildiği varsayımı altında göçmen için faydalı olsa da bir bütün olarak topluma faydalı olmayabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde göç, şehirlerin kalabalıklaşmasına, işsizlik sorunlarına ve bölgesel dengesizliklere neden olabilmektedir. Dolayısıyla iç göçün belirleyicileri incelenmesi gerekli bir konudur.

Bu çalışmada, kamu harcamaları ve vergilerin iç göç üzerindeki etkileri, Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri açısından incelenmiştir. 26 Düzey 2 bölgesine ilişkin olarak yapılan dinamik panel veri analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel olarak açıdan anlamlı bir ilişki kurulamamış iken; vergi gelirleri ile iç göç arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Kamu harcamalarına fonksiyonel sınıflandırma açısından bakıldığında ise güvenlik ve savunma harcamaları ile net göç hızı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Net Göç, Mali Yerelleşme, Maliye Politikası, Dinamik Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Institutions : ZBEU Institute of Social Sciences, Department of Public Finance
Thesis Title : The Effects of Public Expenditures and Taxes on Internal Migration:
Evidence From Turkey
Thesis Author : Furkan Tosuner
Thesis Advisor : Prof. Dr. Gökhan Dökmen
Thesis Type, Year : MSc. Thesis, 2019
Number of Pages : 110

Simply the fact of migration is the population movements that come up when individuals move from one region to another. Population movements have significant effects in many areas, especially in the development process. Although migration is beneficial for the immigrant under the assumption that it is motivated by individual interests, it may not be beneficial to society as a whole. Especially in developing countries, migration can cause crowding of cities, unemployment problems and regional imbalances. Therefore, the determinants of internal migration are an important issue to be examined.

In this study, the effects on the internal migration of public spending and taxes, were examined in terms of NUTS 2 regions in Turkey. 26 According to the results of the dynamic panel data analysis related to the Level 2 region, no statistically significant relationship between public expenditures and internal migration could be established; a negative relationship was found between tax revenues and internal migration. In terms of functional classification of public expenditures, an inverse relationship was found between security and defense expenditures and net migration rate.

Key Words: Immigrant, Net Migration, Financial Localization, Fiscal Policy, Dynamic Panel Data Analysis

ÖN SÖZ

Göç konusunun oluşturduğu etkilerin günümüzde artması bu konunun önem kazanmasına ve üzerine yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Böylesine ciddi bir konunun net bir şekilde anlaşılabilmesi ve gerekli politikaların üretilmesi göç sürecine karar verme döneminde yatan faktörlerin tespitiyle mümkün olacaktır. Göç neden olan faktörlerin oluşmasında temel pay sahibi şüphesiz ki kamu otoritesidir.

Bu kapsamda çalışmada kamusal mali araçlar olan kamu harcamaları ve vergilerin iç göçü etki eden faktörler arasında olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır. Çalışmanın ortaya koyduğu bilimsel sonuçlar ile maliye literatürüne katkı sağlaması ve bu alanda gerçekleştirilecek diğer çalışmalara rehber olması ön görülmektedir.

Çalışmanın her sürecinde yoğun iş temposuna rağmen bana zaman ayırarak yol gösteren, karşılaştığım problemlere etkili çözümler üreten danışman Hocam; Sayın Doç. Dr. Gökhan Dökmen'e, tüm akademik hayatım boyunca yoluma ışık tutan amcam Prof. Dr. Mehmet Tosuner'e, çalışmaya Ekonometri konusundaki birikim ve bilgisiyle destek olan değerli dostum Özge Ataş'a ve bu süreç boyunca yanımda olan aileme;

Teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE GÖÇ OLGUSU	3
1.1. Göç Olgusu: Kavramsal Çerçeve	3
1.2. Göç Türleri	7
1.2.1. Yerleşme Süresi Açısından Göçler.....	8
1.2.1.1. Geçici Göçler	8
1.2.1.2. Sürekli Göç	9
1.2.2. Karar Alma Açısından Göçler	9
1.2.2.1. İstekli Göç.....	9
1.2.2.2. Zorunlu Göç.....	10
1.2.3. Mesafe Alanına Göre Göçler.....	12
1.2.3.1. Dış Göç	13
1.2.3.1.1. Mübadele Göçleri.....	18
1.2.3.1.2. İşçi Göçleri	18
1.2.3.1.3. Beyin Göçleri	20
1.2.3.2. İç Göç.....	22
1.3. İç Göç Kuramları.....	26
1.3.1. İtici ve Çekici Güçler Kuramı	26
1.3.1.1. Ernst Georg Ravenstein'in Göç Kanunları ve Modeli.....	27
1.3.1.2. Samuel A. Stouffer'in Karışan Fırsatlar Yaklaşımı.....	30
1.3.1.3. William Petersen'in Beş Göç Tipi Sınıflandırması	30
1.3.1.4. Evert Lee'nin İtme Çekme Yaklaşımı	32
1.3.2. Fayda ve Maliyet Kuramı	34
1.3.2.1. Theodore William Schultz Yaklaşımı.....	34

1.3.2.2. Larry A. Sjaastad Yaklaşımı	35
1.3.2.3. John Harris ve Michael Paul Todaro Yaklaşımı	36
2. İÇ GÖÇ VE MALİYE POLİTİKASI İLİŞKİSİ.....	38
2.1. İç Göçü Etkileyen Faktörler	38
2.1.1. Ekonomik Faktörler	39
2.1.2. Sosyal ve Kültürel Faktörler	41
2.1.3. Politik Faktörler	42
2.1.4. Mali Faktörler	42
2.2. İç Göçü Kontrol Etmeye Yönelik Politikalar	48
2.2.1. Cebre Dayalı Politikalar	49
2.2.2. Cebre Dayalı Olmayan Politikalar	51
2.2.2.1. Merkezi Yönetim Politikaları	52
2.2.2.2. Yerel Yönetim Politikaları	53
2.3. İç Göç ve Mali Yerelleşme	55
2.3.1. Yerel Mali Unsurların İç Göç Üzerindeki Etkisi	55
2.3.2. Mali Yerelleşme Kavramı	60
2.3.3. Mali Yerelleşmeye İlişkin Kuramsal Tartışmalar	65
2.3.4. Mali Yerelleşme ve Maliye Politikası İlişkisi	69
2.3.4.1. Kamu Harcamalarının Yerelleşmesi	70
2.3.4.2. Vergilerin Yerelleşmesi ve Mali Tevzin	72
2.3.4.3. Mali Yerelleşme Katılımcı Bütçe İlişkisi	76
3. KAMU HARCAMALARI VE VERGİLERİN İÇ GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ	80
3.1. İç Göçün Belirleyicilerine Yönelik Ampirik Literatür	80
3.2. Veri Seti ve Yöntem	86
3.2.1. Veri Seti	86
3.2.2. Yöntem	87
3.3. Analiz Sonuçları	90
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	99
ÖZ GEÇMİŞ	110

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Göç Kriterleri	8
Tablo 1.2: Uluslararası Göçmen Sayısı	15
Tablo 1.3: Uluslararası Göçmen Sayısının Nüfusa Yüzdesel Oranı.....	16
Tablo 3.1: Dinamik Panel Veri Tahmin Sonuçları	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Beyin Göçü Yönleri.....	20
Şekil 1.2: İç Göç Yönleri.....	24
Şekil 1.3: Göç Hareketlerinde Etkili Olan Faktörler ve Aradaki Engeller	33

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
GİG	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GFS	: Kamu Mali İstatistikleri (Government Finance Statistics)
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IOM	: Uluslararası Göç Organizasyonu (International Organization for Migration)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
UN	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Göç en basit şekilde ikamet amacıyla bulunduğu bölgeden ayrılarak gerçekleştirilen yer değiştirme faaliyetleri olarak görülüp tanımlanmaktadır. Sadece yer değiştirme olarak görülse de siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda birçok değişikliğe ve dönüşüme zemin hazırlar. Bu değişiklikler olumlu veya olumsuz yönlerde gerçekleşebilmekte olup etkisi bakımından göç alan ya da göç veren bölgenin ötesine geçerek toplumun tamamına hatta uluslararası boyutlara ulaşabilmektedir.

Göç konusu, asırlardır devam ettiği gibi günümüzde de artarak devam etmiş ve meydana getirdiği dışsallıklar sebebiyle kamusal düzeyde farkındalık oluşturarak; otoritelerin bu konuda düzenleyici ya da yönlendirici politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Çünkü göç hareketleri; yöneldiği alanın cinsiyet, yaş gibi beşeri öğelerinde ciddi farklılaşmalara neden olabilmesinin yanında o bölgenin ve dolayısıyla ülkenin tamamının gelişmesinde rol oynayabilecek etkiye sahiptir.

Coğrafi açıdan göçler dış göç ve iç göç şeklinde iki grup altında tetkik edilmektedir. Dış göç bireylerin buldukları ülkelerin hudutlarını aşarak başka yerleşim alanlarına gitmesi olarak nitelendirilmektedir. Bu haliyle dış göç sadece göç alan ülke otoritesinin yönetebileceği bir durum olmanın ötesine geçebilmekte ve küresel boyutta bir duruma evrilebilmektedir. Uluslararası göç gündeme geldiğinde devlet arası iş birliğiyle ya da devletler üzeri kuruluşlar ile gerçekleştirilecek kamusal önlemlerle sağlıklı bir şekilde yönetilebilecektir. İç göçe bakılacak olursa ülke hudutları içerisinde yeni bir ikamet alanına gidilmesiyle oluşacak yer değiştirmeler olduğu görülecektir. Kamu otoritesi üreteceği ulusal politikalar ve uygulayacağı faaliyetler ile göç yönetimini gerçekleştirecek ve göç hareketlerinin en sağlıklı şekilde sürmesini sağlayacaktır. Göç hareketlerinin ortaya çıkarabileceği; bölgesel nüfus dağılımı sorunu, kültürel entegrasyon sorunu, alt yapı yetersizliği sonucu oluşacak kentsel sorunlar gibi olumsuz etkileri göz önüne alındığında göç yönetimi ülkeler açısından stratejik önemde olacaktır.

Bu çalışmada iç göçler inceleme alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmada, göç kuramlarına değinilmekte ve bireylerin göç davranışlarını etkileyen değişkenlerin incelenmesine odaklanılmaktadır.

Bu çalışmanın temel hipotezi, yerel düzeydeki mali faktörlerin iç göç kararları üzerinde etkisinin olup olmadığı konusudur. Bireylerin mekansal hareketliliğinin fayda maksimizasyonu temelinde şekillendiği varsayımı altında bu çalışmada, kamu maliyesi değişkenleri ile net göç hızı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Çünkü kamu harcamaları ve vergiler gibi parasal etkileri olan ve bire bir refah seviyesi etkileyen unsurlar, bireylerin mekansal davranışlarını etkileyebilecek güçtedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, göç olgusunun tanımı, kavramsal ve kuramsal temelleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde mali değişkenlerden kaynaklı göç konusunda daha önce yapılan deneysel çalışmalar ışığında, mali yerelleşme çerçevesinde vergi farklılıklarının ve yerel düzeyde sunulan kamusal hizmetlerin belirlenmesi yapılmıştır. Böylelikle yerel mali unsurların nüfusun yeniden dağılımı, başka bir ifadeyle göç kararları üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Düzey 2 bölgelerindeki 2008-2017 yıllarına ait net göç hızı ile mali değişkenler arasında dinamik panel veri analizi yapılarak ilişkinin boyutu bilimsel normlarda ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE GÖÇ OLGUSU

İnsanlığın tarihsel süreci ile başlayan göç olgusu, toplumsal yapıda ve toplumların günlük yaşantısında birçok etkenin değişmesine neden olan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit ve sade bir tanımlama ile insanların buldukları yerlerden bir başka yere yerleşip yaşamak amacıyla coğrafi olarak yer değiştirmeleri olan göç, nedenleri ve türleri itibariyle çok kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramı içinde barındırır. İnsanlık tarihi süresince savaşlar, doğal afetler, güvenlik kaygıları, ekonomik beklentiler, sürgünler, siyasi ve kültürel nedenler, bazı göçebe toplumların yerleşik hayatı kabullenmemesi gibi sebeplerce yoğun şekilde göç hareketleri yaşanmıştır. Yaşanan göç hareketleri çoğunlukla güvenlik ve beslenme sebepleriyle gerçekleşmiş olup bu göçlerin bir kısmı uygarlıkların oluşması ya da yok olması, çağ değişimleri gibi çok önemli neticelere yol açmıştır. Örneğin 4.yy'da Çin baskısından kurtulmak için batıya yönelen Hun Türkleri; önlere çıkan kavimlerin de batıya göçmelerine neden olarak, yıllarca süren ve günümüzdeki Avrupa devletlerinin temelini atan Kavimler Göçü'ne sebep olmuştur. Bu kapsamda Kavimler Göçü ilk kitlesel göç hareketi olarak literatürde önemli bir yer almaktadır (Kınık, 2010: 37).

Bu bölümde göç konusunda literatürde bulunan temel kavramlar ve kuramlar bilimsel sınıflandırma yapılarak detaylı bir şekilde incelenecektir.

1.1. Göç Olgusu: Kavramsal Çerçeve

IOM tarafından 2009 yılında yayımlanan göç terimleri sözlüğünde göçü uluslararası sınırlarda ya da ülke içi sınırlarda süresine, sebeplerine ve yapısına bakılmadan insanların yer değiştirdikleri hareketler olarak tanımlar. Bu tanıma ekonomik göçmenleri, mültecileri yerinden edilmiş ve yerinden çıkarılmış kişileri dahil eder (IOM, 2009: 22).

Göç konusundaki tanımlamalara bakıldığında birtakım farklılıklar olmasıyla beraber temel paydada buluşulan unsurun yer değiştirme olduğu gözlemlenmektedir. Göçe konu olan yer değiştirme ister kısa ya da uzun süreli, ister kısa ya da uzun mesafeli olsun yerleşme amacıyla yapılan bir yer ve mekan değişikliği hareketidir. Göç politik, ekonomik veya bireysel nedenlerle bir yerden

diğer bir yere gerçekleştirilen kısa, orta ya da uzun süreli, geriye dönmek ya da sürekli yerleşim hedefi bulunan kültürel, coğrafik ve toplumsal bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 13).

Göç konusuna sadece bireylerin doğdukları yerle köklerini koparması ve yeni bir yere uyum sağlaması gibi basit bir kişisel eylem olarak yaklaşmak pek mümkün değildir. Yerleşme ve göç konusu göç edenlerin geride bıraktıkları yaşamlarını kuşatabilen ve gelecek nesilleri etkileyen çok boyutları olan uzun bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008: 29). Çünkü göç sonucunda toplumlar ve bireyler fiziksel olarak mekan değiştirmenin yanında sosyal ve bireysel hayatlarını kuşatan tüm ilişkilerini yeni baştan kurarlar. Göç eden bireyler mekan değiştirirken fiziksel elle tutulan eşyalarıyla beraber dillerini, kültürlerini, hayallerini, hatıralarını ve hayata dair bütün deneyimlerini de beraberinde getirirler (Adıgüzel, 2019: 3). Göçmenlerin kültürel nitelikleri ve bireysel yaşantılarını sürdürülebilir gayreti göç ettikleri yerdeki mevcut bireyler ile uyum sorunlarına yol açabilmekte, göç alan yörenin halkı ile göçmenler arasında dışlama, çatışma, karşılıklı etkileşim, uzlaşma ve kabullenme gibi olgulara neden olan ilişkileri ortaya çıkarabilmektedir.

Göç eden bireylerin yerleştikleri yeni yaşam alanlarına beraberlerinde getirdikleri kendi yaşam değerleri ile gitmiş oldukları alanlarda yaşamakta olan toplumların kültür ve yaşantıları bir sentezi ortaya çıkarmaktadır. Burada önemli olan husus çokkültürcü düşünce çerçevesinde dışardan gelen göçmenlerin, kendi kültürel değerleriyle problemsiz bir şekilde yaşamalarıdır. Aksi durumdaki; kısıtlanmış kültürel değerleri olan bireylerin, işlerinde başarılı olamayacağı kabul görmesi asimilasyon düşüncesinin mağlubiyetine ve çokkültürcü düşüncenin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur (Yalçın, 2004: 5).

Giderek artan göç hareketleri ve çokkültürcü liberal düşüncelerinde etkisiyle ortaya yeni ve önemli bir olgu olarak transnasyonalizm'i çıkarmıştır. Transnasyonalizm, toplumlar ve insanların klasik ülke sınırlarının ilerisine esnek hareket etmeleri; birden fazla toplumla ve milletle ekonomik, kültürel, sosyal ve politik ilişkiler oluşturmaları olarak nitelendirilmektedir. Bu çerçevede yeni bir memlekette yaşamını devam ettirme uyum, entegrasyon ve çokkültürlülük sürecinde göçmenlerin ihtiyaçları çeşitlenmiş ve farklı ihtiyaçları meydana gelmiştir (Özmete ve Arslan, 2018: 173).

Zamana yayılan bu süreçler hiç şüphesiz toplumların kültürel ve ekonomik yapılarında değişimi de beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin gelişiyile birlikte ortaya çıkan emek arzı işgücü piyasalarını doğrudan etkileyerek ekonomik etkiler meydana getirmektedir. Meydana gelen bu etkiler pozitif ya da negatif dışsallıklar olarak kendisini göstermektedir. Ekonomideki değişim siyasi rekabet ve yoğun çatışmalar göç konusunda yeni akımlar gelişirken, uzun zamandır mevcut olan göç türleri göçün küresel boyut kazanması, göçün hızlanması, göçün farklılaşması ve göçün kadınsallaşması gibi yeni formlarda varlığını devam ettirmektedir (Castles ve Miller, 2008: 12).

Gündelik yaşamın birçok kademesini etkileyen karmaşık bir süreç olan göç olgusu bu haliyle; uluslararası ilişkiler, hukuk, ekonomi, antropoloji, demografi, coğrafya, tarih, psikoloji ve sosyoloji gibi bilim dallarının çalışma alanlarına dahil olan önemli bir konu olmaktadır. İç göç dinamiklerinin incelenmesi bu açıdan başta ekonomi olmak üzere farklı bilim dallarının ilgi alanında yer almaktadır. Çünkü göç, ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Göç, belirli bir idari veya siyasi sınırı kalıcı olarak geçerek ikamet yerini değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Lee (1966), ister zorunlu isterse gönüllü olarak kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği şeklinde kesin ve net bir göç tanımlaması yapmıştır. Göç olgusu, esas olarak uluslararası ve iç göç olmak üzere iki türe ayrılır. Uluslararası göç, ulusal sınır çizgisini aşan bir hareket olarak tanımlanmakta; iç göç ise ikamet yerinin aynı ülke içindeki bir idari sınır çizgisinden diğerine değişmesi şeklinde betimlenmektedir (Al Amin, 2010: 5). İç göç, bireyin kendi ülkesinde bir ilçeden diğerine hareketidir. Bu doğrultuda “kırsal-kırsal”, “kırsal-kentsel”, “kentsel-kırsal”, “kentsel-kentsel” olmak üzere dört tür iç göç biçimi bulunmaktadır (Yüksel, Eroğlu ve Özşarı, 2016: 36).

Göç konusu, halkın mekanlar arasında yer değiştirmesinin neden olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar ve bu sorunlar temelinde kentsel kalkınma üzerinde önemli etkileri olan ve farklı alanlarda etkileşime açık önemli bir olgudur. Bu konu aynı zamanda, doğanın ve konut yaşamının yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Kırsal alandan kentsel alana göç geniş anlamda, şehirlerin ve bölgelerin hızlı ve istenmeyen genişlemesinin ana nedenlerinden birisi olarak görülmektedir ve bu yönüyle politikaya konu olmaktadır (Al Amin, 2010: 6).

Göç olgusunun belirleyicileri, göç masrafları ve göçün getirileri bakımından ölçülebilir. Bireyin göç masrafları, parasal ve parasal olmayan maliyetler şeklinde ele alınabilir. Parasal maliyetler, doğrudan taşınma maliyetlerinin yanı sıra mesafeler arasında yapılan yemek, barınma ve ulaşım harcamalarındaki değişiklikleri içermektedir. Parasal olmayan maliyetler ise yeni bir iş bulmaya yönelik zaman maliyeti ve eğitim maliyeti gibi fırsat maliyetlerinden oluşmaktadır. Bu maliyet unsurları zaman içinde, mekâna ve kişilere göre farklılaşır. Diğer taraftan aileden, arkadaşlardan ve tanıdık çevreden ayrılmanın bireyin psikolojik yapısında neden olduğu maliyetler, ekonomik anlamda gerçek kaynak maliyeti olmamakla birlikte kaynak tahsisini etkiledikleri için göç kararlarında dikkate alınması gerekmektedir. Göçün getirileri de parasal ve parasal olmayan şeklinde ele alınabilir. Parasal olmayan getiriler ekonomik bir kazanç olmamakla birlikte göç kararlarını etkilemektedir. Bu durum, yaşanılmak istenen mekâna ilişkin kişisel tercihlerin ekonomik getiri ile açıklanmayan kısmını oluşturur. Parasal kazançlar ise elde edilen ücret artışı, istihdam olanaklarındaki değişim ve bireylerin tüketici olarak karşılaştığı fiyatlardaki değişimler şeklinde ortaya çıkabilir (Huang, 2016).

Göç kararını etkileyen masraf ve getiriler, Lucas (2015) tarafından daha somut bir biçimde ifade edilmiştir. Lucas'a (2015) göre iç göç kararları; istihdam fırsatları, kazanç farklılıkları, iş arama sürecindeki riskler, olanakların mevcudiyeti ve kalitesi, eğitim, suç oranları ve göçe zorlayan değişkenler gibi bileşenlerden etkilenmektedir. Bu bileşenlerden en önemlilerinden birisi istihdam fırsatlarıdır. Çoğu endüstri ve tesis kentsel alanda bulunmaktadır. Kırsal kesimdeki istihdamın büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır ve bu sektörde hızlı bir büyüme ve istihdam olanakları beklenmemektedir. Dolayısıyla işgücü kırsal alanlardan kentsel alanlara taşınmaktadır. Ülke genelindeki kazanç farklılıkları da göçün nedenleri arasında gösterilmektedir. Kazanç olanaklarındaki farklılıklar nedeniyle insanlar iş arama riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan, daha iyi eğitim ve sağlık koşulları gibi imkanlar da göç kararını etkileyen unsurlar arasında gösterilir (Lucas, 2015:6-12).

Son yıllarda, artan ekonomik entegrasyon göç maliyetlerini düşürdüğü için, özellikle yüksek vasıflara sahip olanlar açısından göç miktarı hem mutlak hem de göreceli olarak yukarı yönlü bir eğilim izlemektedir. Uluslararası iş bölümü ve teknolojik ilerlemeler sonucunda nitelikli işgücüne artan talep nedeniyle, yetenekli

göçmenleri kazanmaya yönelik rekabet hızlanmıştır. Sanayileşmiş ülkelerdeki demografik gelişmelerin yerel işgücü arzını azaltması da bu rekabet sürecinin daha yoğun yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreç çoğu gelişmiş ülkede ortaya çıktığı için göç olgusu, nitelikli işgücü kıtlığına olası bir çözüm olarak gösterilmektedir. Bu nedenle Kanada, Almanya, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık da dahil olmak üzere birçok ülke, yüksek vasıflı göçmenleri kendi ülkelerine çekmek için çeşitli kamu politikası araçlarını uygulamaya sokmuştur. Örneğin, Hollanda yabancılar için yüzde 30'luk gelir vergisi indirimi gibi vergi teşvikleri uygulayarak göç olgusundan fayda sağlamaya çalışmaktadır. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te de benzer vergisel teşvikler uygulanmaktadır (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Göç olgusunu sadece yüksek vasıflı göçmenlik özelinde ele almak ve yüksek vasıflı göçmenler için rekabet koşullarının belirleyicilerini incelemek konunun sadece bir yönünü ortaya koymaktadır. Bireylerin mekânsal hareketliliğinden fayda sağlamaya yönelik politikaların yanı sıra göç sorunlarına yönelik olarak politika tasarımı gerekmektedir. Çünkü özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfusun mekansal dağılımı son zamanlarda bilim adamları ve politika yapıcılar için artan bir endişe haline gelmiştir. Nüfusun mekânsal olarak yeniden dağılımı konusundaki artan endişe, sadece kentsel alanlarda yaşayan insanların sayısındaki artıştan değil, aynı zamanda kentsel nüfusların değişen kompozisyonundan da kaynaklanmaktadır (Tanfer, 1983:77).

1.2. Göç Türleri

Bireylerin yer ve mekan değiştirmesi olarak tanımlanan göç konusu tarihsel süreç içerisinde sürekli var olması sebebiyle zamana yayılan ayrıntılı bir süreçtir. Bu ölçüde uzun soluklu olması göç konusuna karmaşık ve girift bir yapı kazandırmaktadır. Göç konusuna gerçekçi bir şekilde yaklaşılabilmesi ve göç sürecinin tüm fonksiyonlarıyla bir bütün olarak görülebilmesi adına göçler tür açısından sınıflandırmaya gidilerek incelenmelidir. Bilimsel anlamda göç türlerini ayırmak göçe sebep olan faktörlerin ve göçün gerçekleşmesi sonucunda oluşan etkilerin net biçimde ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Nitekim Adıgüzel (2019) göç türleri için tablo 1.1'de şu şekilde sınıflandırma yapmıştır.

Tablo 1.1: Göç Kriterleri

Göç Kriteri		
<i>Amaç</i>	Ekonomik	Ekonomik Değil
<i>Alanı</i>	İç Göç	Dış Göç
<i>Göçü Tetikleyen Unsurlar</i>	Zorunlu	Gönüllü
<i>Süre</i>	Geçici	Sürekli
<i>Son Yerleşim Yeri</i>	Transit	Yerleşik
<i>Yasal Statü</i>	Yasal	Yasa Dışı
<i>Göçmen Özelliği</i>	Vasıflı	Vasıfsız
<i>Boyutu</i>	Bireysel	Kitlesel

Kaynak: Yusuf Adıgüzel (2019); *Göç Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara s.22

Literatürde göç türleri için çeşitli şekillerde sınıflandırmalar yapılmakla beraber bu çalışmada yerleşme süresi açısından, karar alma açısından ve mesafesine göre olmak üzere üç ana başlıkta göç türleri sınıflandırılmakta, alt kıvrımlarda detaylı olarak incelenmektedir.

1.2.1. Yerleşme Süresi Açısından Göçler

Çeşitli sebeplerle yaşamakta oldukları bölgeden başka bir bölgeye gitmek suretiyle mekan değiştiren bireyler bunu daimi surette yerleşme maksatlı yapabileceği gibi, geçici de süre ile de gerçekleştirebilirler (Sağlam, 2006: 34). Yerleşme süreleri ve zaman dilimleri dikkate alınarak göçler geçici göç ve sürekli göç olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.1.1. Geçici Göçler

Bireylerin akraba ya da arkadaş ziyareti, tedavi veya tatil amacıyla meydana gelen eylemler dışında, en az üç ayın üzerinde ancak bir yılı aşmamak üzere, kendi mevcut ikamet yeri dışında bir başka ülkeye ya da bölgeye gitmesi geçici göç olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 39). Mekan değiştirme durumu her sene düzenli aralıklarla gerçekleşmesi durumunda buna mevsimlik göç adı verilmektedir. Mevsimlik göç yaşayan topluluklar birden çok kültürel ve sosyal öğeyi iç içe sürdürmektedirler (Sağlam, 2006: 34). Geçici göçte örnek olarak mevsimlik tarım işçileri, turizm işçileri, başka bir ülkeye ya da başka bir şehre okumak için giden öğrenciler verilebilir. Burada önemli olan husus gidilmesi planlanan yerde ne kadar süre ile kalınacağı bilineceği için geçici göç kapsamına girmektedir.

1.2.1.2. Sürekli Göç

Bireylerin bir yılı aşan süre ile gerçekleştirmiş oldukları göç hareketleridir. Genellikle yaşadığı mekanları daimi şekilde değiştirmek, göç ettikleri yere bir daha dönmeden kendilerine kalıcı yeni yaşam alanları oluşturmayı amaçlamaktadırlar. Emekli olup yurda dönen gurbetçiler ya da daha iyi bir yaşam standardı sunacak bir iş değişikliği sebebiyle yapılan göçler sürekli göçlere örnek verilebilir.

1.2.2. Karar Alma Açısından Göçler

Bir bölgeden başka bir bölgeye doğru gerçekleşen hareket olan göç muhakkak kısa bir olay olarak değil, hedef ve kaynak bölgesine olacak etkileri bakımından ayrıntılı bir süreçtir. Bu süreçleri göç eden bireylerin çıkar ve beklentileri esasında değerlendirmek gerekmektedir (Aydemir ve Şahin, 2017: 361).

Genel olarak bakıldığında toplumların yapısını, kültürlerini ve ekonomik yapısının değişmesinde göç süreçleri önemli unsurlardan biridir. Bireylerin mevcuttaki durumlarına oranla daha iyi imkânlar sağlayabilme ihtimali bakımından göç olgusu cezbedici olmakla beraber, mevcut yerinden ayrılmanın etkileri ve gidilecek yeni yaşam alanında karşılaşılabilecek fırsatlar ve tehditler tam anlamıyla tahmin edilemediği için risklerle dolu bir süreçtir. Bu haliyle bireylerin göç kararı almaları kolay verilebilecek bir karar değildir.

Bireylerin göç kararı almaları yeni yaşam alanı kurmak gibi kendi rızalarıyla gerçekleşebileceği gibi savaş, doğal afetler ya da can güvenliği gibi nedenlerle dışarıdan bir zorlama ile gerçekleşebilir. Bu sebeple karar alma açısından göçler irade esasına göre “istekli göç” ve “zorunlu göç” olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.2.2.1. İstekli Göç

İstekli göç bireylerin kendi iradeleri doğrultusunda gidecekleri yeri ve zamanı kendilerinin belirlediği göçlerdir. Bu göçlerin temel amacı daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak, kamu hizmetlerinden faydalanmak, sosyal ve ekonomik imkanlara ulaşmak, iş imkanları edinmek için gerçekleştirilmesidir. Daha iyi standartlara ulaşması bireylerin kimi zaman ücreti yüksek ve prestijli bir iş anlaşması anlaşılırken çoğu zaman daha iyi hayat sürdürme beklentisi gibi daha muğlak ekonomik fırsatlar bütünü anlaşılmalıdır (Savaşan, 2007: 11). Bireyler kendi içlerinde fayda maliyet analizi gibi göç kararını değerlendirerek; yaşadıkları

yerin eksi yönlerini, gitmeyi planladıkları yerin artı yönlerini karşılaştırmaktadırlar, bu karşılaştırma sonrasında göç etmelerinden sonra bekleyecekleri fayda, mevcut yerlerinde kalmanın oluşturduğu maliyetten fazla ise bireyler göç etmek için karar alacaklardır (Pazarlıoğlu, 2007: 122).

Göç kararı alınması için tetikleyici unsur olan çekici güçler kentsel alanlarda bulunduğu için istekli göçün yönü genelde kırdan kente şeklindedir. Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık temel ekonomik unsur iken kentlerde ise ticaretin ve sanayinin gelişmesi, çeşitli meslek alanlarının varlığı, sosyal ve sanatsal faaliyetlere ulaşılabilmesi kentlerin yaşam kalitesi açısından üstün olmasına ve kırsal kesimde yaşayan bireyler için cazibe merkezi haline gelmesine neden olmuştur (Özdemir, 2004: 103).

Bireyler göç kararı alırken kendi istekleriyle gerçekleştirecekleri yer belirleme süreçlerinde, göç edecekleri yerler için dikkat ettikleri önemli bir husus tanıdıklarının, hemşerilerinin, akrabalarının yoğun olduğu bölgeleri seçmeleridir. Bu sebeple özellikle büyük kentlerde bazı bölgelerde hemşeri yoğunluğu olan bölgeler bulunmaktadır (Öztürk, 2006: 19).

Bunların yanında bireylerin emekli olduktan sonra hayatlarının geri kalanını başka bölgelerde geçirmek üzere gerçekleştirdikleri göçlerde istekli göç kapsamında değerlendirilebilir (Özyakışır, 2012: 12).

1.2.2.2. Zorunlu Göç

Zorunlu göç istekli göçün aksine bireylerin kendi taleplerinin dışında dışsal etkenlerin zorlaması ile gerçekleştirdikleri daha doğrusu gerçekleştirmek zorunda kaldıkları durumlardır. İnsan yapımı ya da doğal nedenlerle, bulunduğu yerdeki hayatına ve refahına yönelik tehlikeleri zorlayıcı bir öge içererek yapılan göç hareketleridir (IOM, 2009: 69). Beşeri ya da doğal afetler ve savaşlar gibi nedenlerden yaşadıkları yerlerinden, evlerinden ayrılarak daha güvenli gördükleri bölgelere gitmeye mecbur kalmaları zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Hazan, 2012: 183). Bunların dışında politik ve siyasi baskılar, etnik ve dini çatışmalar gibi faktörler neticesinde de bireyler buldukları yerlerini terk etmelerine zorunda kalabilirler. Buldukları yerlerden ayrılıp gerçekleştirilen yer değiştirme ülke içerisinde olduğu gibi ülke sınırları dışına yansiyabilir. Ülke sınırlarını aşan zorunlu

yer değiştirme durumu yani zorunlu gc bireylerin; mültecilik, sığınmacılık yasal gcmen, yasa dışı gcmen gibi statülerle anılarak başka ülkelere gitmelerine ve uluslararası hukukta bu kavramların oluşmasına yol açmaktadır.

Nedenleri itibariyle kendi istekleri dışında gelişen mültecilik durumu zorunlu gcn insani açıdan en trajik halidir. Ülkesinden çeşitli sebeplerle ayrılmak zorunda kalan bu bireyler genellikle ekonomik imkanlarının yetersiz olması sebebiyle gittikleri yerlerde kendileri sorun yaşadıkları gibi gitmiş oldukları ülkeler için de sorun teşkil etmektedirler. Mültecilik zellikle Birinci Dünya Savaşı döneminde gündeme gelmiş Soğuk Savaş zamanında etkisini iyice artırmış ve günümüzde de önemli rakamlara ulaşmıştır (Türkoğlu, 2011: 102).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri bireylerin gc kararı almak zorunda kalmasına etki eden temel unsurdur. Gelişmişlik düzeyi iktisadi ve ekonomik gelişmenin yanında demokratik gelişmeyi de kapsamaktadır. Demokratik kültürü gelişmemiş ya da demokrasi açısından eksiklikleri mevcut olan ülkelerde bireylerin dinsel, mezhepsel, politik veya siyasi baskılar yaşamaları gc kararı vermek zorunda kalmalarına sebep olabilmektedir (Savaşan, 2007: 11).

Başka bir zorunlu gc tipi ise olleşme ve hava kirliliği gibi çevresel değişiklikler, depremlere ve seller gibi doğal afetlerin yanı sıra sanayi kazaları gibi insan kaynaklı felaketler sebebiyle yerinden edilen insanların oluşturduğu çevresel mltecilerdir (Castles ve Miller, 2008: 146).

Zorunlu gclerde gc kararı verilmesinde temel unsur olarak bir itici gc etkeni bulunmaktadır, bu itici gc doğal yapı ya da sosyal yapıdır. İtici gc daha çok sosyal yapı olduğu zorunlu gcler iki gruba ayrılmaktadır; ilki gc edecek topluluk azda olsa gc etme konusunda kontrolü kendisinde tutabilen grup diğeri ise kontrolün bütünüyle topluluğun elinde olmadığı gruptur. Buna rnek olarak Nazi Almanya'sında Yahudilerin zorla trenlere konularak toplama kamplarına taşınması verilebilir (Yalçın, 2004: 14-15).

Tarihsel açıdan bakıldığında zorunlu gc ilkel çağlarda iklimsel etkiler, kuraklık, başka medeniyetlerin saldırıları gibi nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Özellikle savaş nedeniyle birçok insan yurtlarından koparılmıştır köle olarak alınıp satılmış, köle ticareti diye insanlık dışı bir kavram meydana gelmiştir. Eski ağlarda

her dönemde rastlanan bu sosyal durumda; köle olan birey olarak değil mal olarak kabul gören ve hürriyeti bulunmayan kimse olarak tanımlanmaktadır. Kölelik faktörü eski çağ toplumlarının tümünde önemini korumuştur, eski çağ ekonomisinde kölelik temel unsur olarak iktisadi hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır (Tahiroğlu, 1982: 650). Köleliğin sona ermesiyle kölelerin karşıladığı işgücü sorununa alternatif olarak yeni bir durum olan zorunlu işçilik ve sözleşmeli işçilik ortaya çıkmıştır. Modern zamanlarda özellikle 18.yy. sanayi devrimi sonrasında artan işgücü talebi daha çok istihdam alanlarına doğru işçi göçü yaşanmasına sebep olmuştur. Ekonomik imkansızlıklar neticesinde iş bulma umuduyla göç etmeye mecbur kalan işçiler görünürde kendi istekleriyle çalışıyor olsalar da kimileri imzaladıkları sözleşmelerden dolayı kimileri sunulan imkanlar açısından bir nevi köle gibi insanlıktan uzak yaşamaktaydı. İnsan haklarının gelişmesiyle beraber zorunlu işçi göçü yasaklanmış 1930 yılında ILO zorla ya da zorunlu çalıştırmanın her biçimini yasaklamıştır (ILO, 1930).

1.2.3. Mesafe Alanına Göre Göçler

Göç konusunda yapılan çalışmalar; göçün nedenlerine, göç edilen coğrafyaya, göçe tabi olan bireylerin yapısal hususiyetlerine, göç edilen çevrenin sosyal imkanlarına kadar birçok parametreyi hesaba katarak göç olgusu üzerine birikmiş mühim bir literatür meydana getirmişlerdir. Bu kapsamda göç edilmesi planlanan ya da göç edilen bölge ve hudutları dikkate alarak, iç göç ve dış göç şeklinde göç türlerini sınıflandırmak için temel noktasıdır (Aydemir ve Şahin, 2017: 360). Mesafe alanından bakıldığında göçler ülke hudutları içerisinde gerçekleşen iç göçler ve ülkeyi aşan uluslararası hudutlarda gerçekleşen dış göçler olmak üzere iki şekilde incelenmektedir.

Dış göç ve iç göçün, göçe neden olan faktörler açısından benzerlikleri bulunmaktadır. Dış göçte ve iç göçte de karar alan bireyler ile almayanlar arasında kişisel, sosyal ve ailevi açıdan tipolojik farklılıklar bulunmaktadır. Yalnız dış ve iç göç ayrımına gidildiğinde aile ve akrabalık gibi itici ve çekici etkenler farklı yoğunluklarda göç kararına etki edebilir (Savaşan, 2007: 14). Göç eylemi benzer sebeplerden gerçekleştirilmekle beraber mesafesi ve ülke hudutları açısından dikkate alındığında bireyler açısından farklı sonuçlar ve etkiler ortaya çıkarmaktadır. İç göçler uluslararası kurallar olmadan gerçekleştirilmesi, gidilen

yere uyum sağlanması ve istenildiği zaman çeşitli sınırlamalar olmadan geri dönüş gerçekleştirilmesi bakımından dış göçe oranla daha kolaydır. Dış göçlerde bireyler kendilerine hedef ülke belirleseler bile göçü gerçekleştirebilmeleri, göçü alacak ülkenin ancak göçmenleri kabul etmeye karar vermesi ile gerçekleşebilir.

Göçün yönü ister iç göç ister dış göç olsun geri kalmış alanlardan sanayi ve ticaretin geliştiği alanlara doğru gerçekleşmektedir. Göç hareketleri bireysel bir karar olarak başlar ancak uygulamaya geçildiğinde mesafe alanına göre etki düzeyi de farklılaşır. Kırsal alanda yaşayan bireyin aynı ülkedeki bir şehre göç etmesinin etkisi bölgesel ya da ulusal düzeyde olacakken bir başka ülkeye göç etmesi küresel boyutlara varan etkilere neden olabilmekte, uluslararası ilişkilerde önemli bir faktör olmakta ve uluslararası hukuk alanına girmektedir.

1.2.3.1. Dış Göç

Sürekli ya da geçici olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere gerçekleştirilen uluslararası düzeydeki nüfus devinimi dış göç olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göç kuramı genel anlamıyla, göçün süresine, sebebine, hedefine ve yasallığına bakılmadan insan ögesinin devletlerin sınırlarını aşarak başka devletlere giderek yer değiştirmesi olayıdır (Savaşan, 2007: 7). Bireyler yurtlarında elde ettikleri gelirlerden daha fazlasını elde etmek amacıyla bir başka ülkeye göç etmek isteyebilir. Sebepleri her ne olursa olsun göç eylemi; göç verecek ülkeyle birlikte göçü kabul edecek ülkede de sosyal, politik, kültürel ve en önemlisi ekonomik açıdan pozitif ya da negatif dışsallıklara neden olur (Savaşan, 2007: 9).

Bireylerin gerçekleştirecekleri dış göç; gidecekleri ülkelere etkileri olduğu kadar, göç yolu olarak geçtiği transit ülkelere, mevcutta yaşadıkları göçe kaynak olan ülkeye ve kendilerine de sosyal ve ekonomik açıdan etkileri olacaktır. Bu sebeple zamana yayılan bir süreç olarak neden olacağı etkiler dikkate alındığında dış göçü basit bir nüfus hareketi olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır.

Çok boyutlu etkiler gösteren dış göçler; yüksek oranda göçmen kabul eden ülkeler açısından dışardan döviz girişinin olması, emek arzı, bilgi paylaşımı oluşturması gibi olumlu yönlerinin yanında özellikle kültürel etkileri başta olmak üzere türlü problemler de teşkil etmektedir. Göç edilirken tercih edilecek ülke genellikle ekonomik açıdan gelişmiş olduğu için, göç alan ülkenin yoğun istihdam

ihtiyacını gelecek olan göçmenlerin oluşturduğu emek arzı ile karşılayacak olması dış göçün olumlu yönüdür.

Ancak göç alan ülkelerde nüfus artışı meydana geleceği için mevcut nüfusa göre konumlanmış olan eğitim, sağlık, güvenlik gibi kamu hizmetlerinin ve altyapılar unsurlarının yetersiz kalacağından kamu hizmetlerinin oranında ve maliyetinde artış gerekecektir. Kamu hizmetinde artış gerektiren politikalar ülke bütçesindeki yükün artmasına ve ülkedeki vergi oranlarının değişmesine neden olacaktır (Canbay ve Gülden, 99-100). Bunun yanında gelecek olan göçmenlerin uyum sorunları ortaya çıkacak ve kültürel yapıda farklılaştırmayı meydana getirecektir. Siyasal bağlamda devletler göçmenlerin kültürel farklılığı konusunda ikilemde kalırlar; göçmen olarak gelenlerin yurttaş olarak entegre olması kültürel homojenlik açısından zararlı olabilmektedir, göçmenlerin entegre olmalarının sağlanamaması ise çatışmalar yaşayan parçalı yapıda toplulukların meydana gelmesine yol açar. Bu sonuç ulusal devletlerin özelliğinden kaynaklanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 55).

Dış göçün bir başka uluslararası etkisi de transit göç ya da transit göçmen kavramı ile açıklanmaktadır. Göçmenlerin ulaşmak istedikleri ülkeye geçiş yolu olarak başka bir ülkenin kullanılması transit göçtür. Bu kavram mesafesi ve süresi uzun olan devamlı şekilde yön değiştiren kimi zaman tehlikeler barındıran çeşitli güçlükleri olan uzun bir yolculuk olmakla birlikte işçi göçleri ve sığınmacıları kapsayan çatı bir ifadedir (Şemşit, 2018: 284). Transit göç hedef ülke ile kıyaslanamayacak düzeyde olsa da transit ülke için etkiler bırakmaktadır. Göçmenler nihai ülkeye ulaşmayı hedeflerken transit ülkede sınırları aşmak için maddi imkanların temini, evrakların hazırlanması, geçiş yasadışı olacak ise iklim ya da güvenlik koşullarının düzelmesi gibi gerekli şartların oluşumunu beklemek amacıyla bir süre o ülkede bulunacak olmaları, kısa süreli ve dar kapsamlı da olsa sosyal etkileşime yol açmaktadır (Yılmaz, 2014: 1697). Bu etkileşimin sonucunda yeni yaşam alanı arayan devinim halindeki insanlar mevcut hanehalkları için rahatsızlık oluşturmaktadır (Şemşit, 2018: 284).

Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları neticesinde gelişmiş ülkelerin ekonomileri daha az gelişmiş ya da geri kalmış ülkelerde yaşayan bireyler için çekici unsur olarak göçü teşvik etmektedir. İletişim ve ulaşım olanaklarının artması

ile uluslararası göç hareketlerinde de artış yaşanmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 172). Uluslararası göç hareketlerindeki artışı gözlemleyebilmek ve dış göçleri daha iyi anlayabilmek adına 1990-2017 yılları arasındaki göçmen sayılarının kıtalara göre ve kıtaların içerisindeki dağılımına göre, periyotlar halinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1.2: Uluslararası Göçmen Sayısı

Varış Bölgesi / Yıl	1990	2000	2010	2017
AFRİKA	15.690.623	14.800.306	17.007.249	24.650.223
Doğu Afrika	5.964.031	4.844.795	4.657.063	7.591.799
Orta Afrika	1.460.530	1.756.687	2.139.979	3.539.697
Kuzey Afrika	2.403.200	1.885.650	1.893.613	2.410.056
Güney Afrika	1.392.359	1.222.314	2.357.093	4.338.205
Batı Afrika	4.470.503	5.090.860	5.959.501	6.770.466
ASYA	48.108.431	49.198.332	65.921.788	79.586.709
Orta Asya	6.630.683	5.183.872	5.262.414	5.462.972
Doğu Asya	3.959.345	5.393.081	7.061.814	7.776.716
Güney Asya	19.436.343	15.278.020	14.307.646	13.582.402
Güneydoğu Asya	2.876.616	4.926.833	8.673.693	9.873.600
Batı Asya	15.205.444	18.416.526	30.616.221	42.891.019
AVRUPA	49.232.191	56.314.416	70.747.947	77.895.217
Doğu Avrupa	21.995.312	20.428.480	19.127.781	20.121.711
Kuzey Avrupa	6.645.605	7.900.973	11.810.676	13.946.390
Güney Avrupa	4.340.454	7.517.054	16.205.444	15.957.631
Batı Avrupa	16.250.820	20.467.909	23.604.046	27.869.485
LATİN AMERİKA	7.169.728	6.579.328	8.246.652	9.508.189
Karayipler	1.056.555	1.256.547	1.353.589	1.399.747
Orta Amerika	1.829.911	1.107.577	1.749.940	2.092.819
Güney Amerika	4.283.262	4.215.204	5.143.123	6.015.623
KUZEY AMERİKA	27.610.542	40.351.848	50.970.996	57.664.154
AVUSTURALYA	4.730.858	5.360.027	7.124.634	8.410.933
TOPLAM	152.542.373	172.604.257	220.019.266	257.715.425

Kaynak: United Nations (2017); "International Migrant Stock: The 2017 Revision," <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).

Tablo 1.2’de de görüldüğü üzere, tüm dünyada uluslararası göç gerçekleştirenlerin sayısı günden güne artış göstermiştir. 1990 yılında 153 milyona yakın olan göçmen nüfusu 2017 yılına gelindiğinde ise 258 milyona yaklaşmıştır. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında toplu göç hareketleri meydana gelmiş son yıllarda göçmen sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. Bu artış hızının devam etmesiyle 2050 yılında dünya genelindeki uluslararası göçmenlerin sayısı 405 milyona ulaşması öngörülmektedir (GİG, 2016: 25). En fazla uluslararası göçmen Asya’da ve Avrupa’da yaşamaktadır bunları Kuzey Amerika izlemektedir. Kıtalar

ın içerisindeki dağılıma bakacak olursak kendi kıtalarında ekonomik açıdan gelişmiş olan Batı Asya ve Batı Avrupa en çok göçmen barındıran bölgelerdir. Ülke bazında baktığımızda ise dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD’de 50 milyon göçmen yaşamaktadır (UN, 2017).

Uluslararası göçün etki düzeyi ülkelerin nüfus sayıları farklı olduğu için her ülkeye ve her coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir. Ülkelere gelecek olan göçmenlerin sayısı önemli bir etken olmakla beraber göçü kabul edecek ülkenin nüfusuna oranı yani göçmen yoğunluğu, dış göçün etki düzeyinin ölçülmesi için daha önemli bir kıstas olacaktır. Tablo 1.2’de göçmen sayıları verilen bölgelerin barındırdıkları göçmen stoklarının nüfuslarına yüzdesel oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.3: Uluslararası Göçmen Sayısının Nüfusa Yüzdesel Oranı

Varış Bölgesi / Yıl	1990	2000	2010	2017
AFRİKA	2,47	1,81	1,62	1,96
Doğu Afrika	3,00	1,86	1,34	1,80
Orta Afrika	2,05	1,83	1,63	2,17
Kuzey Afrika	1,70	1,09	0,93	1,03
Güney Afrika	3,25	2,34	3,99	6,66
Batı Afrika	2,48	2,16	1,94	1,82
ASYA	1,49	1,32	1,57	1,77
Orta Asya	13,17	9,33	8,33	7,71
Doğu Asya	0,29	0,36	0,44	0,47
Güney Asya	1,63	1,05	0,84	0,73
Güneydoğu Asya	0,65	0,94	1,45	1,52
Batı Asya	10,22	9,95	13,15	16,02
AVRUPA	6,82	7,74	9,60	10,50
Doğu Avrupa	7,10	6,72	6,49	6,88
Kuzey Avrupa	7,21	8,36	11,77	13,38
Güney Avrupa	3,02	5,16	10,53	10,50
Batı Avrupa	9,24	11,18	12,53	14,41
LATİN AMERİKA	1,61	1,25	1,38	1,47
Karayıpler	3,09	3,27	3,24	3,19
Orta Amerika	1,59	0,80	1,09	1,18
Güney Amerika	1,44	1,21	1,30	1,42
KUZEY AMERİKA	9,85	12,90	14,86	15,96
AVUSTURALYA	17,48	17,16	19,45	20,67
DÜNYA GENELİ	2,86	2,81	3,16	3,41

Kaynak: United Nations (2017); “International Migrant Stock: The 2017 Revision,” <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).

Tablo 1.3’de görüldüğü üzere, dünya genelinde göçmen stoku artış eğilimindedir. Yıllar itibariyle ülkelerin ve bölgelerin nüfusu artış göstermiş olsalar dahi göçmen sayısı oran olarak nüfus artışlarının üzerinde olmuştur. 1990 yılında

dünya genelinde ülkelerin barındırdıkları göçmen sayısının nüfuslarına oranı %2,86 iken 2017 yılında %3,41 seviyesine çıkmıştır. Buradaki dikkat çekici husus göçmen sayısı bakımından en düşük bölge olan Avusturalya Kıtası nüfus sayısından dolayı en çok göçmen yoğunluğuna sahip bölgedir. Tablodaki verilerin gösterdiğine göre Avusturalya Kıtası dış göçten en fazla etkilenen bölge olmuştur.

Dünya üzerinde göçten etkilenmeyen ülke hemen hemen yoktur. Çağımızda göç hareketleri sayı ve etki bakımından her geçen gün artış göstermekte olduğu için, göç konusu ulusal ya da bölgesel problem olmanın ötesine geçerek küresel boyut kazanmıştır. Günümüzde küreselleşen dünyada bireysel ve bölgesel sorunların etkileri bile ulusal sınırları aşan etkilere neden olmaktadır. Bu sebeple göçmenlerin haklarının korunması hem insani açıdan önemli olmakta hem de gidecekleri ülkelerdeki güvenlik ortamının zedelenmemesi için uluslararası düzeyde önlem alınmasını gerekli kılmaktadır. Göç hareketlerinin ortaya çıkaracağı olumsuz etkilerin azaltılması göçe zorlayıcı etkilerin azaltılarak göçmen sayısının düşürülmesi ile gerçekleşecektir (Türkoğlu, 2011: 114-115). Göçmen sayısının azaltılması için göçe kaynak olan ülkelerdeki problemlere çözüm getirilerek sorun kaynağından çözülebilir. Ayrıca ülkeler arasındaki iş birliğinin artırılarak kaçak göçün önlenmesi sağlanır, bu sayede göç süreci kayıt altına alınmış olur ve sağlıklı bir göç yönetimi gerçekleşmiş olur. Sayıca azalan ve düzenli şekilde işleyen göç hareketleri, göç sorununun çözümüne önemli katkılar sağlayacaktır.

Uluslararası göç hareketleri sonucunda ortaya çıkan etkilerin çözümü küresel düzeyde kamusal mal üretimini gerekli kılar. Eğitim ve sağlık gibi yarı kamusal malların, uluslararası diploması ve savunma gibi tam kamusal malların tüketimini ve üretimini gerektirir (Canbay ve Gülден, 99). Sorunun çözümü konusunda atılacak adımlardan kimsenin dışlanamayacağı için kamusal mal olarak tanımlanmakta, etkisinin ulusal sınırları aşması sebebiyle küresel kamusal mal sınıfına girmektedir. Göç sorununun çözümü için küresel düzeyde kamusal mal üretimi gerektirmesi nedeniyle oluşturulacak olan küresel boyuttaki mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilebilmesi ve en önemlisi finansmanın karşılanabilmesi açısından ulusal devletlerin tek başlarına altından kalkamayacağı bir yükür. Küresel düzeyde kamusal mal üretilmesi ancak devletler üzeri kuruluşlar olan uluslararası kuruluşlar ile gerçekleştirilebilir, ulus devletlerinin bu kuruluşlara katkı vermesiyle kuruluşlar ayakta kalarak faaliyetlerine devam edebilir. Göç konusunda

çalışmalar yapan ve küresel düzeyde kamusal mal üreten konusunda uzman olan Birleşmiş Milletler (UN), Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Avrupa Birliği (EU), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) gibi uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır.

Dış göçe konu olan bireylerin ülkelerinden ayrılma durumları kendi yaşam standartlarının ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi olması gibi isteklerine dayanan şekilde olmasının yanında ülke şartlarından kaynaklı siyasi otoritenin yurttaşlarını buna mecbur bırakmasıyla da gerçekleşebilir. Bu sebeple uluslararası göç kendi içerisinde; mübadele göçü, işçi göçü ve beyin göçü olarak üç şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1.2.3.1.1. Mübadele Göçleri

Mübadele göçleri kelime anlamından anlaşılacağı gibi değiş tokuşu ifade eder. Ülkelerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmaya dayanarak nüfusların karşılıklı olmak kaydıyla yer değiştirmesi mübadele göçü, göçe tabi olan bireylere de mübadil denilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 175). Genellikle savaşlar sonucunda ülke sınırlarının değişmesiyle sınır ötesinde kalan nüfusun ülkeleriyle ilişkilerinin kopmaması, dini ve kültürel yapıların korunması için gerçekleştirilir. Göçü kabul eden ülkeler için mübadillerin uyum sorunu, göçü veren ülke açısından ise giden nüfusun oluşturacağı beşeri sermaye noksanlığı vuku bulmaktadır (Ak, 2013: 8).

1.2.3.1.2. İşçi Göçleri

İşçi göçü bireylerin iş bulmak ya da daha iyi şartlarda çalışmak amacıyla gerçekleştirdikleri işgücü hareketleridir. Sebebi ne olursa olsun iki devlet arasında ekonomik hayat açısından faal nüfus içerisinde olanların yer değiştirmesi işgücü devinimi olarak değerlendirilmelidir (Işıklı, 1963: 75). Ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin ekonomisinde temel problem kronik işsizliktir, bu ülkelerde işgücü fazlası vardır. İstihdam imkanları yeterli ölçüde sağlanamayan fazla işgücünün gelişmiş ülkelerdeki işgücü açıklarına yönlendirilerek hem gelişmemiş ülkelerin işgücü fazlalığına istihdam oluşturularak işsizlik sorununa belirli oranda çözüm sağlanmış olacak, hem de gelişmiş ülkelerin işgücü açıkları işçi göçü sayesinde giderilmiş olacaktır. Gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelere gelecek

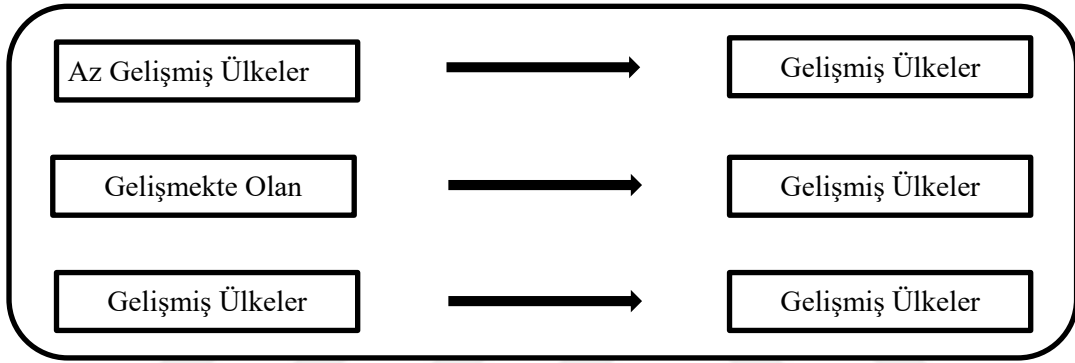
maliyeti düşük işgücü gelişmiş ülkelerdeki daha maliyetli işgücünün ikamesi olarak işgücü piyasasında rekabet ortamının oluşmasına neden olacak ve ücretler genel seviyesinde düşüş sağlayacaktır. Uluslararası işçi göçü faal nüfusun toplam nüfusa oranını da değiştirebilmektedir. Çalışmak için başka bir ülkeye giden işçiler işgücüne katılmayan aile fertlerini genellikle yanlarında götürmedikleri için göç ettikleri ülkedeki faal nüfusun oran olarak da artmasına, kendi ülkelerinde ise azalmasına neden olurlar (Işıklı, 1963: 90). Bu etkiler ekonomik olarak gelişmiş göç kabul eden ülke ekonomisi açısından girdi maliyetlerinde oluşacak azalma sayesinde küresel piyasada rekabet etkinliğinin artması şeklinde üreticiler için olumlu, göç öncesi daha yüksek ücrete çalışan işçiler için gelirlerinde azalma olması sebebiyle olumsuz bir durum olacaktır. Geri kalmış göç veren ülkeler açısından etkileri potansiyel işgücüne oluşturamadıkları istihdam sorunun çözülmesi, giden işçilerin ülkelerine döndüklerinde edinmiş oldukları tecrübelerinden faydalanarak milli sanayinin gelişmesi ve giden işçilerin gelirlerinin bir bölümünün ülkelere gelmesiyle ülkeye döviz girişinin olması şeklinde olacaktır (Ak, 2013: 8). İşçi dövizleri geride bırakılan aile bireylerine gönderileceği için onların gelir düzeyinde artış sağlayacaktır. Hanehalklarının gelir düzeyindeki artış yerel piyasaların büyüüp gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bireylerin bu gelirleri yatırımlara yöneltmesi durumunda iş olanaklarının artış göstermesi ve ekonomik kalkınmaya yardımcı olması gibi olumlu etkileri olacaktır.

Gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yönelen bu işçi göçünü hareketinin yanında ters istikamette olan hareketlerde bulunmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde kalkınma hamlelerinin oluşturduğu kalifiye eleman ihtiyacı ülkede yetişmiş kalifiye işgücünün azlığı sebebiyle sınırlı ölçüde de olsa gelişmiş ülkelerden karşılanmaktadır, ancak bu şekilde ortaya çıkan göçler büyük gruplar şeklinde değil bireysel gerçekleşmektedir (Işıklı, 1963: 80). Her ne şekilde olursa olsun işgücü göçü genel küresel üretim miktarında artışı beraberinde getirecektir. Şöyle ki göç hareketinden sonra göç veren ülkenin üretim miktarındaki azalma göç alan ülkenin gerçekleştireceği üretim artışından daha az olacaktır, bu sayede toplam üretim adedi ve dünya hasılası artacaktır (Savaşan, 2007: 20-21).

1.2.3.1.3. Beyin Göçleri

Çağımızın göç hareketleri incelendiğinde sayı olarak olmasa da etkileri bakımından en kritik olanı beyin göçüdür. Nitelikli, kabiliyetli, alanında uzmanlaşmış ya da çok iyi tahsil görmüş kişilerin ülkeleri dışına çıkıp yaşamaları beyin göçü olarak nitelendirilmektedir. Çoğunlukla az gelişmiş ülkelere doğru olan bu göç hareketi kimi zaman gelişmiş ülkelere başka gelişmiş ülkelere şeklinde olmaktadır. Beyin göçleri kaynak ülke ve hedef ülke açısından şekil 1.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Beyin Göçü Yönleri

Kaynak: Mustafa Erkal (1980); "Beyin Göçü," *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 18, s.75.

Beyin göçünün yaşanmasına neden olan temel faktörler ise şöyledir (Ak, 2013: 8);

- Kişilerin eğitim aldıkları, kendilerini geliştirdikleri alanlarda iş imkanlarının sınırlı olması.
- Çalıştıkları işlerin karşılığı maddi ve manevi açıdan beklentilerini karşılamaması.
- Yaşam standartlarının iyileşerek maddi imkanlar ve sosyal çevre açısından daha iyi şartlarda hayat sürme isteği.
- Yeteneklerini geliştirebilmek için gerekli eğitim ve araştırma imkanlarının, bilim ortamının yurtdışında daha iyi olması.
- Ülkelerinde demokratik yapının iyi işlememesi, istikrar ve güven ortamının olmaması.
- Teknolojik yenilik ve gelişmelerin merkezi konumundaki ülkelerin, gelişmemiş ülkelere yaşayan bireyler için oluşturduğu çekim gücü.
- Kişisel tercihler.

Her devirde kalifiye eleman ve bilim insanı göçü yaşanmış, özellikle savaş ve işgal zamanlarında bilim insanları çalışma şartlarını ve düşünce özgürlüklerini korumak adına ülkelerinden ayrılarak dönemlerinde yetişmiş insanları kendisine çeken cazibe merkezlerine göç etmişlerdir. Ancak beyin göçü konusu ve kavramı yeni ilgi duyulan bir olgudur. Önceki devirlerde çekici unsur olan cazibe merkezleri önemli ölçüde manevi vasıflı yerler olurken, günümüzde maddi vasıfları ön planda olan gelişmiş ve kalkınmış batılı ülkeler beyin göçünü çeken ve hızlandıran yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. 20.yy. ikinci kısmından sonra bilim insanları ve vasıflı kalifiye elemanların göçünün hızlı bir şekilde artmış olması özellikle 1960 sonrasında beyin göçü kavramı üzerine tartışmaların artmasına neden olmuştur. Bilimsel gelişme ve kalkınma için eğitilmiş ve yetişmiş insan gücünün stratejik önemde olduğu, bir yatırım faktörü olduğu anlaşılmış ve gelişmiş ülkeler için daha fazla önem verilen bir konu haline gelmiştir. Ancak beyin göçü tarafların rızası olan gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere kalifiye işgücü hareketi olmanın ötesine geçmiş, zaten kaynakları yetersiz ülkelerin gelişmelerini daha da olumsuz etkileyen bir sürece dönüşmüştür (Kurtulmuş, 1992: 207-208).

Ülkelerin gelişiminde ve gelişmişliğin sürdürülebilmesinde kaynak unsuru olan sermaye hayati öneme sahiptir. Bu kapsamda yetişmiş insan gücü beşeri sermaye olarak adlandırılmış ve sanayileşmeyi ileri taşıyabilmek refah düzeyi daha da yüksek ülke olabilmek adına gelişmiş ülkeler için beşeri sermayeyi geliştirmek fiziki sermayeden daha mühim olmuştur. Kalifiye işgücünün yetişmesi bir maliyete katlanılıp eğitim yatırımı yapılırsa bile zaman gerektireceği için bunun yerine göç ile ithal edilecek yetişmiş bireyler sayesinde, hemen hemen maliyetsiz bir şekilde vasıflı işgücü temini sağlanmış olacaktır. Göç alan ülke açısından, eğitim harcaması adına yatırım yapmadığı için ithal edilen işgücü oranında yatırım harcamasından kar etmektedir (Erkal, 1980: 73-74).

Göç ile yetişmiş iş gücünü temin eden gelişmiş ülkeler bu konuda birçok fayda elde eder. Ancak göçe kaynak oluşturan gelişmemiş ülkelerin açısından duruma bakıldığında; yetersiz kaynaklarla eğittikleri işgücünün kaybedilmesiyle beşeri sermayesinden eksilme yaşayan göç veren ülkeler beyin göçüne önlem almazlarsa gelişme hızları daha da düşecektir. Çünkü yetişmiş işgücü bilhassa gelişmemiş ekonomilerin en çok ihtiyaç duyduğu ve eksikliğini yaşadığı olgudur. Eldeki yetersiz kaynakların insan eğitimine ayrılmasıyla yetiştirilebilen yüksek

donanımlı kalifiye işgücünün dış göç ile yitilmesi; vasıfsız insanları işgücünü oluşturacak şekilde kalifiye hale getirmek ihtiyacı ortaya çıkaracaktır. Bunu sonucunda bireylerin yetişmesi, kabiliyetli ve bilgili hale gelmesi maliyetli ve zamana yayılan uzun bir süreç olacaktır. Kalifiye işgücünün kaybedilmesi ülkenin ihtiyacı olan hizmetler ve üretim faktörlerinden yoksun olmanın yanı sıra göç kabul eden ülkeye bir nevi kaynak transferi gerçekleştirmektedir (Savaşan, 2007: 56).

Göç veren ülkelere beyin göçünün meydana getirmiş olduğu olumsuz etkileri sübvans etmek ancak yurt dışında yaşayıp edindiği tecrübelerle daha nitelikli işgücü haline gelen kişilerin ülkelerine geri dönmesiyle gerçekleşebilir. Bireyler ülkelerinin kalkınma hamlelerine yurt dışında edindikleri tecrübe ve bilgi birikimi ile destek vereceklerdir. Yetişmiş işgücünün göç veren ülkelere geri dönüşlerinin oluşturacağı etkileri literatürde ampirik çalışmalarla somutlaştırılmamış olsa bile kalkınma üzerindeki olumlu katkılar sağlayacağı kabul görmüş genel bir kanıdır. Başta Uluslararası Göç Örgütü olmak üzere uluslararası kuruluşlar beyin göçünün kalkınmaya etkilerini önemsedikleri için ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının daha da artmaması adına, beyin göçünün olumsuz etkilerini azaltmak için geriye dönüşleri teşvik eden faaliyetler gerçekleştirmektedir (Gökbayrak, 2008: 70-76).

Genel anlamda beyin göçü açıklamalarında bu kavramı bir mekan değişikliği ve coğrafi devinim olarak nitelendirilmiştir. Fakat beyin göçü sadece gelişmemiş ülkeden gelişmiş ülkelere doğru sürekli ya da geçici şekilde transfer biçiminde değil aynı zamanda coğrafi değişiklik olmadan da gerçekleşebilir. Bu göç türü gelişmemiş ülkeler için daha tehlikelidir. Küresel ölçüde yaygınlaşan haberleşme ve iletişim araçlarının etkisiyle milli değerlerine yabancılaşan bir nevi sömürge aydını şekline dönüşen kalifiye elemanlar fiziksel olarak göç edip mekan değiştirmeseler bile ülkeleri için kayıp sayılmaktadırlar (Erkal, 1980: 77).

1.2.3.2. İç Göç

Göç eylemi yeni ikamet alanına sahip olmak amacıyla yaşamakta olduğu ortamı ve bulunduğu bölgesini değiştirerek başka bir bölgeye gidilmesi olarak tanımlanmaktadır. Mekan değişikliği geçici ya da sürekli olup olmadığına, mesafesinin uzak ya da yakın olup olmadığına bakmaksızın ülke hudutlarını aşmayacak şekilde gerçekleşiyorsa iç göç olarak tanımlanmaktadır. İç göç ile ülke içerisinde bölgeler arasında bir nüfus hareketi gerçekleştiği için bölgelerin nüfus

sayıları ve nüfus yoğunlukları değişirken ülkenin toplam nüfusu sabit kalır (Ak, 2013: 6).

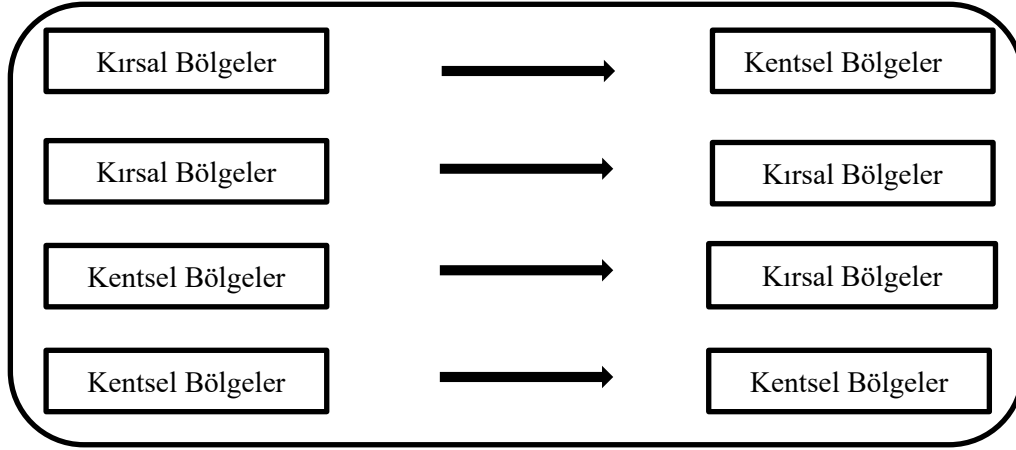
Ülkelerin ekonomik ve coğrafi şartlarına göre değişmekle birlikte iç göçün yönü genellikle kırsal kesimlerden ekonomik açıdan gelişmiş kentlere doğru olduğu kabul görmektedir ancak aksi yönlü iç göç hareketleri de mevcuttur. Tarihsel süreç boyunca iktisadi gelişmelerin etkisiyle tarım ve hayvancılıkla uğraşan geleneksel toplumdaki kentsel alanlarda yoğunlaşan modern toplumlara doğru yönelimi artmıştır. Özellikle sanayi devrimi sonrası 18.yy'dan itibaren üretim ve sanayi hamleleriyle kentlerde büyük fabrikalar ve üretim alanları oluşmuş, bu durum iş bulup çalışmak isteyen nüfus için çekici faktör olarak kentleri cazip hale getirmiştir.

Ülkelerin kendi içerisindeki bölgeleri arasında mevcut olan ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklılığı şehir seviyesinde de görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan şehirler göç alacak daha az gelişmiş şehirler göç verecektir. Ancak cazibe merkezi olan gelişmiş şehirlerde biriken iç göç ile zaman içerisinde bu şehirlerde kapasite anlamında doygunluk meydana gelecek ve göç hareketleri bu cazip şehirlerin çevresinde bulunan göç alma kapasitesi bulunan şehirlere yönelecektir. Bu sayede bölgesel çekim merkezi olan şehirler ortaya çıkacaktır (Bülbül ve Köse, 2010: 79). Çekim etkisiyle ortaya çıkan nüfus hareketlerinin gerçekleşme nedenleri ve süreçleri ülkelerin yapısına göre farklılık göstermektedir.

Göç ve kentleşme olgusu kimi ülkelerde süratli ve yoğun meydana gelirken kimi ülkelerde daha yavaş şekilde meydana gelmektedir ve dünyadaki tüm toplumlarda her zaman belirli oranlarda yaşanmaktadır. İster yavaş ister süratli şekilde gerçekleşsin, kırsal alanlardan kentlere göç nedenleri tanımlanırken kırsal iticiliği ve kentin cazibesi ifadelerine yer verilmektedir. Teknolojik gelişmelerle tarımdaki makineleşmenin ortaya çıkardığı işgücünün boşta kalması, toprak bölüşümü gibi olumsuzluklarla bireylerin göç etmek mecburiyetinde kalması; kırsal iticiliği olarak tanımlanmaktadır. Kentin cazibesi ise kentsel alanların sağlık, eğitim ve ekonomik olanaklar gibi bireylere sağlayacağı imkanların yanında uzun vadede sunulacak umut ve fırsatlardır (Sağlam, 2006: 35-36).

Genellikle kırdan kente şeklinde tanımlanan iç göçlerin gerçekleştirildiği istikamet açısından tüm yönleri Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: İç Göç Yönleri

Her ne kadar kır iticiliği ve kent cazibesinden bahsedilse ve genel hareket kırdan kente şeklinde olsa da Şekil 1.2’de görüldüğü üzere, göç hareketi tek yönlü gerçekleşmemektedir. Bireyler ülke içerisindeki göç edilecek bölgeyi seçerken kişisel faktörlerine göre tercih yapacaklar; kendi niteliklerini, beklentilerini ve taleplerini göz önüne alarak karar vereceklerdir. İç göç gerçekleştirecek bireyler iş arayan kişiler ise kişisel nitelik ve isteklerine uygun şekilde işgücü ihtiyacının bulunduğu yerleri tercih edecektir. Sakin ve rahat bir hayat geçirmek isteyen yaşlılar ya da emekliler ise kalabalık gelişmiş kentler yerine kent yaşamına devam etmek istiyorsa kentlerin banliyöleri kent yaşamını istemiyorsa sahil bölgeleri ve kırsal alanları tercih ederek göç kararı verecektir (Başel, 2003: 19). İç göç kararı verilirken yerin seçiminde etkili olan bir başka etkende akrabalık ve arkadaşlık ilişkileridir. Bireyler daha önceden bir bölgeye göç etmiş akraba ve arkadaşlarından etkilenererek onların olduğu yerleri tercih ederler, bu sayede gidilecek olan yere yabancılik çekmeden uyum sağlayacağına ve yeni yerleşim yerinde karşılaşılabilecek risklerin ve belirsizliklerin azalacağına inandıkları için güven duygusu hissederler.

Literatürde iç göç üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında iç göçü zaman ölçütüyle gruplara ayırmanın mümkün olacağı görülmektedir. Şöyle ki; bireylerin çeşitli nedenlerle buldukları yerden ayrılarak ülke içindeki başka bir bölgeye göç etmeleri sürekli şekilde yerleşme amaçlı ya da geçici süreyle olabilmektedir. Bu yer değiştirme durumu, her sene düzenli periyotlarla gerçekleştirildiğinde mevsimlik göç adını almaktadır. Mevsimlik göçte yılda iki ya da daha çok mekan değişikliği söz konusudur, bu da bireylerde birden çok kültürel ve sosyal yapının iç içe yaşanmasını beraberinde getirir (Sağlam, 2006: 34). Çalışmak için tarım ya da

inşaat alanlarının olduğu yere giden işçiler, tatil ya da turistik amaçla yapılan yer değiştirmeler mevsimlik göçe örnek verilebilir.

Ülke içerisinde yapılan yer değiştirme belirli periyotlarla değil temelli yerleşmek için gerçekleştirildiğinde sürekli iç göç adını almaktadır. Sürekli iç göçler yaşam şartlarının iyileşmesi, daha iyi şartlarda eğitim imkanlarına ulaşılabilmesi gibi gönüllü şekilde gerçekleşebilmesinin yanında aniden çıkabilecek doğal afetler, savaşlar, terör olayları ya da siyasi otoritenin tercih ve baskısından dolayı bireylerin ülke içerisinde yer değiştirmeye mecbur kalması zorunlu şekilde gerçekleşebilir. Sürekli göç uzun süreli ve geriye dönmek amaçlı yapılmaktayken, mevsimlik göçler kısa süreli ve geçici olarak yapılmasıyla zaman etkeniyle birbirinden ayrılırlar (Koçak ve Terzi, 2012: 170-171).

Bireylerin kişisel ya da kitlesel olarak gerçekleştirdikleri göç hareketleri ortaya çıkacak olan ekonomik ve sosyal sonuçlar açısından yer değiştirmenin ötesinde olacaktır. İç göçler karar verme ve göçü gerçekleştirmeye neden olan beklentiler ile göçün gerçekleşmesinden sonra beklentilerin karşılanması ve göçün sebep olduğu durumlar açısından incelenmelidir. Göç kararı verilirken eğitim ve sağlık gibi pozitif düşünceler ya da ekonomik sıkıntılar, siyasi nedenler ve çevresel şartlardaki bozulmalar gibi olumsuzluklar dikkate alınarak gerçekleştirilir. Fakat gidilecek olan yeni yaşam alanında göçün etkisiyle nüfus artışı, yaşam kalitesinin düşmesi, kentsel altyapı problemleri ve istihdam gibi sorunlar ortaya çıkabilir (Pazarlıoğlu, 2007: 122).

Göç hareketleri ve kentleşme olgusu birbirini tamamlayan öğelerdir. Gidilen yerdeki nüfus artışının etkisiyle konut ihtiyacı artacak ve gecekondulaşma ihtimali ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte kentlerin coğrafi alanının genişlemesiyle düzenli ya da çarpık bir kentleşme meydana gelecektir. Bölgelerin nüfusunun artması kent yapısını değiştirmesinin yanında, göç alan bölgelerde kent sayıları da artış gösterecektir.

İç göç hareketleri çeşitli nedenlerle gerçekleştirildiği gibi birçok sonucu olan bir durumdur. Bu sebeple göç hareketlerinin kontrolü, göç eden bireylerin entegrasyon ve uyum süreçleri için gerekli önlemlerin hayata geçirilmesi ülkeler açısından stratejik önemde olan hassas bir konudur.

1.3. İç Göç Kuramları

İnsanlık tarihinin her sürecinde yaşanan göç hareketleri ilk kez 19. yy 'da Ravenstein'in yazmış olduğu Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı makalesinde bilimsel açıdan incelenmiş, günümüze kadar bilim adamları tarafından konuşulmaya ve ele alınmaya devam edilmiştir. Göç olgusu göç eden kişilerin özellikleri, göç edilen bölgelerin çeşitleri, göçün gerçekleştiriliş şartları gibi çok farklı boyutları olması sebebiyle çeşitli bilim dallarının konusuna girmiş ve birçok bilim adamı konuyu kendi açılarından yorumlayarak kuramsal alana katkıda bulunmuştur.

Göç ve iç göç olgusunun tarihsel seyrinin tamamen anlaşılabilmesi için göçün ortaya çıkışını ve bireylerin göç için karar verirken nasıl adım attıklarının incelenmesi gereklidir. İç göç hareketlerinin nedenlerini ve ortaya çıkardığı etkilerin açıklanıp sorunlarının çözüme ulaşabilmesi adına göç kuramları bir yol gösterici olmaktadır.

Göç konusu üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde iç göç kuramları için birçok sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise en çok kabul gören iki kuram olan İtici ve Çekici Güçler Kuramı ve Fayda Maliyet Kuramı çerçevesinde ele alınan görüşlere yer verilmiştir.

1.3.1. İtici ve Çekici Güçler Kuramı

İtici ve Çekici Güçler Kuramı, göç davranışlarını etkileyebilecek ekonomik unsurların yanı sıra kültürel, çevresel ve politik faktörleri de içermektedir. Kuramda, bireyi göç etmeye motive etmek için, kaynak yeri ve varış yeri özelliklerinde farklılıklar olduğu varsayılmaktadır. Bu özellikler, kaynak yerinin olumsuz nitelikleri olarak tanımlanan itici faktörler ile bireyleri başka bir alana çeken çekici faktörler şeklinde ikili ayırıda ele alınmaktadır (Megens, 2015: 9).

Bu kuram göç hareketlerinin genellikle gelişmemiş ya da az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmesinin sebebi olarak çekici ve itici faktörlerin varlığından bahseder. Kuramın göç konusunu ele alırken incelediği alanlar kırsal bölgelerde göçe "itici", kentsel bölgelerde "çekici" kabul edilen öğeler ile göçü etkileyen "iletici etkenler" şeklindedir (Çelik, 2006: 151). İtici ve çekici güçler kuramına göre göçe kaynak olan bölgenin göç kararı alınmasını

kolaylaştırıcı itici yönleri ve göç kabul eden bölgenin ortaya koyduğu imkanları çekici yönleri kabul etmektedir.

İtici ve çekici güçler kuramı klasik ve neoklasik ekonomi görüşü içinde şekillenmiş olmakla birlikte sosyal demografi ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinlerin de etkisinde kalmıştır. Bireyselliği ön plana alan bu kuram tarih ile ilgili durumları dikkate almaz. Göçe karar verilmesinde bireylerin hedef seçtikleri yerlere yönelmeleri ile buldukları yerde kalmalarının kendilerine getirecekleri maliyelerin ve yararların rasyonel karşılaştırmasını yaparak yarar göreceğini öngörmesiyle göçe karar vereceği kabul edilir. Bu kurama göre; rasyonel piyasanın aksamasına neden olabilecek devletin kısıtlayıcı faaliyetlerinin sonlandırılması gerekir. Bu kuramın temel ögesi insandır, insanlar eğitime yatırım yapmaya karar alır gibi göçe yatırım yapmaya karar alırlar. Çünkü göçün gelecekteki olası kazançlar için avantaj sunacağı öngörülür. Kuram sadece göçe neden olan faktörleri açıklar, bireylerin göç ettiği yeri seçerken neleri dikkate aldığını ve tercihini neden başka bir yer için değil de bu yer için kullandığını açıklayamamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 31-33).

Yaklaşımın öncüleri Ernst Georg Ravenstein, Evert Lee ve Samuel Andrew Stouffer kabul edilmekte olup William Petersen çalışmalarında yapmış olduğu göç tiplerini sınıflandırmasıyla kurama önemli katkılarda bulunmuştur. Söz konusu kuramcılarının yapmış oldukları katkılar aşağıda gösterilmiştir.

1.3.1.1. Ernst Georg Ravenstein'in Göç Kanunları ve Modeli

Göç konusunda yapılan ilk bilimsel çalışma olarak kabul edilen Kraliyet Coğrafya Derneği üyesi Ernst Georg Ravenstein tarafından kaleme alınmış 1885 yılında İngiltere'deki İstatistik Kurumu Dergisinde yayınlanan The Laws of Migration (Göç Kanunları) isimli makaledir. Bu makalede hem ülkeler arasında hem de ülke içindeki göç modellerini açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik bir dizi "göç kanunları" belirlemiştir.

Ravenstein (1885), Dr. William Farr'ın göç hakkındaki görüşlerini eleştirmek amacıyla 1881 yılındaki İngiliz nüfus istatistiklerinden faydalanarak oluşturduğu eserinde göç kanunları olarak bilinen görüşlerini ortaya koymuştur.

Ravenstein'in göç konusundaki görüşlerini sistemleştirdiği makalesinde yer verdiği yedi maddelik göç kanunu şu şekildedir (Ravenstein, 1885:198-199);

- I. Göçmenler çoğunlukla sadece kısa mesafeli yerlere göç gerçekleştirirler. Bu şekilde gidilecek yerde göç akımları oluşmaktadır. Oluşan göç akımları göçmenleri içerisine alacak ticaret ve endüstri merkezlerine doğru yönelmektedir. Göç etmeyle yer değiştirecek nüfusun boyutlarını göçmenleri kabul edecek alandaki nüfus yoğunluğuna bakmak gerekmektedir.
- II. Kentlerde oluşan ani ekonomik gelişme ve büyüme kentlerin çevresindeki yakın bölgelerden göçmenlerin bu kentlere gelmesine neden olur. Kırsal bölgelerden çevre kentlere gidenlerin oluşturduğu nüfus seyrelmesi ve işgücü eksikliği daha uzak bölgelerden buralara gelen göçmenlerle doldurulacaktır. Kentlerin gelişen ekonomik imkanlarının daha çok öğrenilmesiyle bireyler tarafından her basamakta göç cazip hale gelecek ve gelişen kentlerin göç etkisi bütün ülkeye yayılarak kendisini hissettirmesine kadar devam edecektir. Ravenstein bir kentte meydana gelecek ani ve hızlı büyümenin kentlerin göç alma nedeni olduğunu belirtmekte ve göç akımlarının yönüne açıklama getirmektedir.
- III. Yayılma işlemi ve süreci yayılmayı içine çekip emen sürecin tersidir ancak benzer özellikler ortaya koyar. Anlam olarak farklı olan bu iki kavram göç konusunda amaç olarak aynı olan, birbirini destekleyen benzer iki süreçtir. Şöyle ki kentlerde gelişen ve büyüyen ekonomi devamını sağlayabilmesi adına gerekli olan işgücü ihtiyacını göç ile karşılayacak, göç sayesinde bireyler istihdam arzı olan yerlere ulaşarak iş sahibi olacaklardır.
- IV. Her bir büyük göç akımı bunu telafi edici karşı bir göç akımı oluşturur. Burada bahsedilen husus yoğun bir şekilde göç alan bölgelerin aynı zamanda göç verdikleridir, bu haliyle göç hareketleri birbirini tetikleyen zincirleme bir süreçtir.
- V. Mesafesi uzak yere göç edenlerin tercihleri ekseriyetle endüstri ve ticaret merkezleri olmaktadır. Ravenstein diğer kanunlarda bahsettiğini kısa mesafeli göçlerin basamak şeklinde kademeli olarak gerçekleşmesi durumunu, göçün uzun mesafeli olduğunda kademesiz şekilde doğrudan doğruya ticaret ve endüstri merkezlerine olacağından bahsetmektedir.

- VI. Kırsal kesim yerli halkına oranla şehir yerli halkı göç etmeye daha az meyillidirler. Kırsal alanlarda iş imkanlarının kısıtlı olması kırsal alanlara gelen göçlerin yerli halkın imkanlarında azalmaya sebebiyet vererek göç etmeye yönlendirebilir. Ancak kente gelecek göçler kent nüfusunu arttırması kent yerlilerinin imkanlarında bir azalmaya yol açmayacağı gibi kentin daha gelişmesi gibi olumlu katkılar sunabileceği için kent yerlileri göç etmeye yönelmeleri daha düşük ihtimaldir.
- VII. Ravenstein bu kanunda göçün eğilimini cinsiyet üzerinden ele almış ve kadınların erkeklere oranla daha çok göç etme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Göç hareketlerinin erkek egemen bir hareket olduğu genel kaniya ters bir fikirle kadınların göç eğiliminin yüksek olduğunu ileri sürmektedir.

1889 yılında yayınladığı başka bir makalesinde Ravenstein 1885 yılındaki makalesinde yer alan kanunlara ekleme yaparak kadınların sadece kısa mesafeli göç hareketinde etkin olduğunu belirtmiş, uzun mesafeli olan göç hareketlerinde erkeklerin daha fazla katılımı olduğunu kabul etmiştir (Yalçın, 2004: 25).

Ravenstein ikinci makalesinde; kötü iklim şartları, sosyal çevre memnuniyetsizliği, ağır vergiler, kanuni tahakkümler ve nüfustaki artışların göç akımlarına sebep olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca ikinci makalede yapılan diğer eklemeler ise şu şekildedir;

- Göç eden bireylerin çoğunun yetişkin olması,
- Ailecek gerçekleşen göçlerin ender gerçekleşmesi,
- Göç akımlarının aşamalar halinde meydana gelmesi,
- Ulaşım, üretim ve ticaretin artışına bağlı olarak göç hareketleri de artış göstermektedir,
- Göç ile gelen bireyler yerel nüfustan daha çok kentlerin büyümesi etki etmektedir.

Bu görüşleriyle Ravenstein göç kanunlarına son şeklini vermiştir (Zolnik, 2004: 7 Aktaran; Topbaş, 2007: 12-13).

1.3.1.2. Samuel A. Stouffer'in Karışan Fırsatlar Yaklaşımı

Göç olgusu ve göçmen hareketleri ile mesafe arasındaki etkileşiminin incelenmesi sonucunda karışan fırsatlar kuramı ortaya çıkmıştır. Samuel A. Stouffer 1940 yılında yaptığı sosyolojik bir araştırma olan *Intervening Opportunities* (Karışan Fırsatlar) adlı eserinde ilk defa bu kuramdan bahsetmiştir. Bu eserinde Cleveland kent merkezi nüfus verilerini kullanarak yaşadıkları evlerden taşınan bireyleri veri olarak kabul etmiş bu şekilde çalışmasını yürütmüştür. Stouffer çalışmasında mesafe etkeni üzerinde önemle durarak çeşitli öneri ve tespitlerde bulunmuştur (Çağlayan, 2006: 77).

Karışan fırsatlar kuramı göçün önemli unsurları olarak; göç için hedef seçilen bölgenin imkanları ve mevcut yaşanılan yer ile göç edilecek bölge arasındaki mesafeyi kabul eder. Göç bölgelerinin fırsatları yani iş imkanları ve ekonomik olanaklar ne kadar fazla ise orada o kadar fazla çekim etkisi meydana geleceği ve göç edenlerin sayısının da o kadar fazla olacağını öne sürer. Mevcutta yaşanılan yer ile göç alacak olan çekim merkezi olarak kabul edilen bölge arasındaki mesafe hesaba katılarak çekimin etkisi üzerine değerlendirmeler yapılabilir (Stouffer, 1940: 846).

Stouffer kuramında temel kavramlar olan mesafe, hareket ve fırsatların daha net ifade edilmesi için semboller vererek matematiksel bir şekilde formülize eder. Bu kavramların arasındaki orantısal olarak birbirine doğrudan bağlı şekilde değişen ilişkilerden bahseder. Mesafe ile hareketin birbiriyle olan ilişkisini mesafenin bir tamamlayıcısı olarak kabul ettiği fırsatlara bağlı olduğu belirtir. Bir bölgedeki fırsatların bölüştürülmesi bazı durumlarda farklı oranlarda etki etmekte olup tarihsel, coğrafi, ekonomik, sosyal ve politik faktörler gibi birçok durumun etkisinde kalmaktadır (Stouffer, 1940: 847).

1.3.1.3. William Petersen'in Beş Göç Tipi Sınıflandırması

Göç üzerine çalışmalar yapan William Petersen itici ve çekici güçler yaklaşımı çerçevesinde Coğrafi Hareketlilik Teorisini (Geographic Mobility Theory) geliştirmiştir ve göçü sınıflandırarak tanımlamıştır. Tarihsel sürecin gerekliliğini ve önemini vurgulayarak kimi zaman göç konusunda itici faktör olan bir durumun kimi zaman çekici faktör haline gelebileceğinden bahsetmektedir.

Petersen (1958)'e göre göç, tek bir olguya indirgenemez ve toplumsal koşullarda içerilmiş farklı dinamiklere sahiptir. Petersen (1958), göçle ilgili olarak yapılabilecek en genel açıklama biçiminin bir yasadan ziyade bir tipoloji biçiminde olması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle Petersen'in göç tipolojisinde göç olgusu; ilkel, yönetilen, zorla, özgür ve kitlesel olmak üzere beş sınıfa ayırmıştır.

Petersen itici ve çekici faktörlerin özünde yer alan gerçek nedenleri aramaktadır. Göç hareketlerinin anlaşılıp sınıflandırılması için ekonomik yapının alt, orta ve üst sınıflar için ne ifade ettiğini ve göç hareketleri üzerindeki etkisinin incelenmesi gerektiğini belirtmiş ve genel ekonomik şartların göç hareketleri üzerinde daima önemli bir etken olduğunu kabul etmiştir (Çağlayan, 2006: 75).

Petersen itici ve çekici güçler kuramı çerçevesinde göç tipleri üzerinde yapmış olduğu sınıflandırmalar şu şekildedir (Petersen, 1958: 259–264);

- *İlkel Göç*: Kötü iklim koşulları, kuraklık ve benzeri çevresel etkenlerin neden olduğu fiziksel baskılar sonucu oluşan itici etkiyle gerçekleştirilen göçlerdir. Göçebe şekilde hayatlarını sürdüren toplulukların periyodik göçler ilkel göç kapsamında değerlendirmektedir.
- *Zoraki ve Yöneltilen Göçler*: Göçmenlerin göç kararı alma noktasında bir inisiyatiflerinin bulunmadığı devlet veya benzer bir oluşum tarafından yapılan itme etkisiyle gerçekleştirilen göçler zorunlu göçlerdir. Sosyal bir durumun oluşturduğu baskı sebebiyle bireylerin göçe yönlendirilmesi söz konusu olmasına karşılık bireyler göç edip etmeme noktasında kararı kendi iradelerinde bulundukları durumlar yöneltilen göçler olarak tanımlanmaktadır. Zoraki ve yöneltilen göçlerin her ikisinde de zorlama durumu olmakla birlikte ikisi arasındaki temel ayrım noktası karar tercihlerinin olup olmamasıdır. Petersen'e göre Nazi Almanya'sının Yahudi bireyleri göçe zorlamak amacıyla çıkarılan kanunlar ve uygulanan Yahudi karşıtı politikalar zoraki göç konusuna örnek olarak gösterilebilir.
- *Serbest Göç*: Göç kararı alınmasında bireylerin ya da toplumların hiçbir baskı ve zorunluluk olmaması, kararlarını tamamen kendi iradeleriyle bireysel tercihleri doğrultusunda alıp gerçekleştirmeleridir. Petersen

19.yy'da Avrupa'dan denizaşırı bölgelere yapılan göçü bu tanıma önemli bir örnek olarak göstermiştir.

- *Kitlesel Göç*: Petersen'e göre kitlesel göç teknolojik gelişmeler ile eşgüdüm içerisinde hareket etmektedir. Ulaşım imkanlarının gelişmesi dayanıklı ve hızlı taşıyıcı gemilerin ortaya çıkması, demir yolu ağlarının oluşması farklı durumlarda çok sayıda bireyin kitleler halinde bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmesine olanak sağlamıştır. Petersen 19.yy'da özellikle İsveç olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinden Amerika'ya gerçekleşen göçleri örnek olarak vermektedir.

1.3.1.4. Evert Lee'nin İtme Çekme Yaklaşımı

Göç konusunda yapılacak birçok araştırmaya konu olarak sonradan özü korunmak suretiyle geliştirilen itme çekme yaklaşımı, ilk kez Evert Lee tarafından 1966 yılında yayınlanan A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi) adlı makalede ortaya koyulmuştur. Lee yapmış olduğu çalışmada, Ravenstein'in göç konusundaki çalışmasına atıf yaparak yaşanılan bölgenin kalıcı ya da yarı kalıcı olacak şekilde değiştirilmesi olarak tanımladığı göçün faktörlerini kendi tespitleriyle gününün koşullarına uygun bir formülizasyon ile tanımlamıştır (Çağlayan, 2006: 72).

Lee (1966) ortaya koyduğu yaklaşımda göçe kaynak olacak yer ve göç edilmesi muhtemel alanlarda bulunan olumlu ve olumsuz öğelerin göç hareketleri üzerindeki etkisini iki bölge arasındaki engelleri göz önüne alarak incelemiştir. Bu tür engeller arasında aile baskıları, yanlış bilgilendirme, ulusal politikalar, seyahat maliyeti ile sermaye, okuryazarlık ve dil yetersizliği gösterilmiştir.

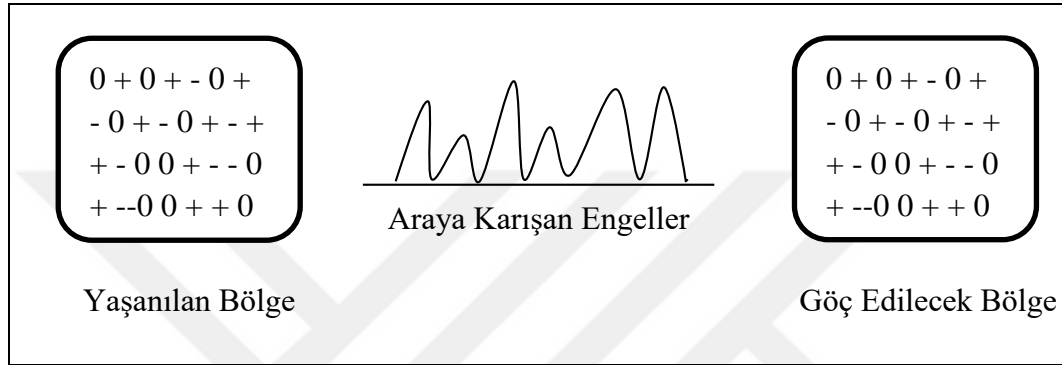
Göç olgusuna ve göç eylemine itici ve çekici unsurlar ile bir açıklama getirmiş ve göçe kaynak olan bölge ile göç için hedef olan bölgedeki olumlu ve olumsuz faktörlerin etkisinin her bir göç hareketinin kaynak ve hedef bölgesiyle bu bölgelerin arasında bulunan unsurlarla açıklanabileceğini belirtmiştir. Göç olgusunda karar alınmasını belirleyen unsurları şu şekilde özetlemiştir (Lee, 1966: 49-50);

- Göçe kaynak olan yerle ilgili faktörler,
- Göç edilecek hedef bölge ilgili faktörler,

- Araya karışan engeller,
- Kişisel faktörler,

Bu kurama göre; göç hareketleri tanımlanırken bireylerin yaşadıkları yerlerde göç kararı almaya etki eden nötr, pozitif ve negatif faktörler bulunmaktadır. Göç üzerinde etki eden bu üç faktör Şekil 1.3'te açık bir şekilde açık bir şekilde kategorize edilmiştir.

Şekil 1.3: Göç Hareketlerinde Etkili Olan Faktörler ve Aradaki Engeller

Kaynak: Everett S. Lee (1966); "A Theory of Migration," *Demography*, Cilt 3, Sayı 1, s.50.

Şekil 1.3'de görüldüğü üzere, göç edilecek hedef bölgede olduğu gibi mevcutta yaşanan bölgede de itici ve çekici faktörler mevcuttur. Şekilde bireyler için olumsuz olan itici faktörler (-), bireyleri o yerde yaşamaya cezbeden çekici faktörler (+) ve tüm bireyler için aynı etkiyi gösteren göç kararını etkilemeyen nötr faktörler ise (0) ile sembolize edilmiştir. Buradan hareketle yaşanılan yerin ya da göç edilerek yaşanılması planlanan yerin olumlu ve olumsuz tarafları bulunduğu için her bölgenin kendi içinde itici ve çekici faktörleri mevcuttur.

İtici faktörler olarak bahsedilen unsurlar; tarıma elverişli toprakların yetmemesi, işsizlik, gelir düşüklüğü ve terör, doğal afetler, kan davası gibi arızı olaylardır. Çekici faktörler olarak tanımlanan unsurlar ise iş bulma ve yüksek gelir fırsatı, ekonomik ve mali durum, kentlerdeki sağlık, eğitim ve altyapı yatırımları gibi kamu hizmetleri ile kentlerde bulunan tanıdık ve akrabalarıdır. Araya karışan engeller ise fiziki engeller, yaşanılan bölge ile göç edilmesi planlanan bölge arasındaki mesafe, göç eylemi gerçekleştirilirken oluşacak maliyetler ve emek göçünü sınırlayan göç kanunlarını içermektedir (Çelik, 2006: 151-155).

Kuramın özü itibarıyla itici ve çekici faktörler bireysel ve göreceli olduğu için sosyal yapı içerisinde itmeye sebep olacak olumlu durumlar ve çekmeye sebep

olacak olumsuz durumlar çok çeşitli ve birbirinden farklıdır. Soysal yaşantının yansımaları gereği her bireyin göçten beklentisi farklı olacaktır. Bu durum sebebiyle bireylerin göç konusunda fayda ve zararlarının belirlenmesi için cinsiyet, yaş, eğitim ve ırksal köken gibi faktörlerin hesaba katılarak incelenmelidir. Ayrıca kurama göre hiçbir durumda kesin bir itme ve çekme faktörü bulunmamaktadır. Göç edilmesi planlanan bölgenin olumlu ve olumsuz tarafları bütünlük içerisinde birbirinden ayrı değerlendirilmesi çeşitli etkenlere bağlı olan itici ve çekici faktörlerin belirlenmesi için gereklidir (Çağlayan, 2006: 73).

1.3.2. Fayda ve Maliyet Kuramı

Göç eylemi bir bölgeden diğer bölgeye gerçekleşen nüfus hareketi olduğu için iki bölge arasında yer değiştirme durumunun oluşturacağı birtakım getiriler ve götürüler olacaktır. Fayda ve maliyet kuramı bu noktada ortaya çıkarak bireylerin göç kararı almalarının göç ile gelecek faydalara ve maliyetlere bağlı olarak değişeceğini, faydaların maliyetlerden daha yüksek olması halinde bireylerin göç kararı alacağını belirtmektedir. Emek hareketliliği ve beşeri sermaye kavramını bu kuram içerisinde incelenmektedir (Çelik, 2005: 168).

Fayda ve maliyet kuramı, bireylerin göç kararlarını etkileyen fayda ve maliyet bileşenlerini incelemektedir. Bu kuram üzerine çalışmaları bulunan Klasik görüş yazarları Theodore William Schultz ve Larry A. Sjaastad ile Neo-Klasik görüş yazarı Micheal Todaro ve John Harris bu yaklaşımın öncüleri kabul edilmektedir.

1.3.2.1. Theodore William Schultz Yaklaşımı

Klasiklerin başlatmış olduğu insan sermayesinin göçte uygulanması yaklaşımının öncülüğünü Schultz yapmıştır. Bu yaklaşıma göre göç konusu incelenirken insan sermayesi kuramı çerçevesinde ele alınmalıdır (Çelik, 2005: 168).

Schultz'a göre insanları kazanmış oldukları yetenekler ile insan sermayesi kavramı olmadan sadece fiziki sermaye ile gelişme, iktisadilik ve verimlilik artışı kavramlarını açıklamak mümkün değildir. İnsana yapılacak yatırım ile kazanılan bu yeteneklerin dağıtılması noktasında göç olgusu öne çıkmaktadır. Schultz insana yapılan yatırımları grupladığı çalışmasında bireylerin daha iyi iş imkanlarına

ulaşabilmeleri için göç etmeleri gerektiğini belirtmiştir (Schultz, 1971: 24-36 Aktaran; Aktan vd., 2017: 85).

Theodore William Schultz'a göre beşeri sermaye yapılan yatırım doğrudan eğitim, sağlık ve göç harcaması niteliğindedir. Schultz (1972), bireye yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkan kazanımların mekânsal olarak farklılaşması noktasında iç göç olgusu ortaya çıkmaktadır.

1.3.2.2. Larry A. Sjaastad Yaklaşımı

William Schultz gibi Sjaastad'da göç kavramını insan sermayesi perspektifinden fayda ve maliyet odaklı incelemiştir. Sjaastad 1962 yılında görüşlerini sistemleştirdiği *The Costs and Returns of Human Migration* (İnsan Göçünün Maliyet ve Getirileri) adlı çalışmasında göçü yatırım olarak görüp göç sonucunda insanların gelirlerinde artış sağlanacağından bahsetmiştir. Sjaastad'ın (1962) *Beşeri Sermaye Teorisi* (Human Investment Theory), göç etme davranışlarını belli bir zaman dilimine yayılan maliyet ve getirileri kapsayan bir yatırım kararı olarak ele almaktadır. Sjaastad, göç edilmesiyle gelecek sosyal ya da özel olarak ortaya çıkacak kazanç ve maliyetler ile bunların maddi ve maddi olmayan unsurlarını belirlemiştir.

Göç konusundaki özel maliyetlerden parasal maliyetler göç eylemi gerçekleşirken gerekli gıda, ulaşım harcamaları gibi kişisel maliyetleri kapsamaktadır. Parasal olmayan özel maliyetler; kişilerin göç ederek yaşadıkları yeri değiştirmesi sebebiyle oradaki fırsatlardan vazgeçmenin maliyetleri ile yeni bir işin gerektirdiği mesleki eğitim, tanıdıkları çevreden, aile ve dostlarından ayrılmanın getirdiği olumsuz etkiler ve sosyal geleneklerden farklı bir yerde yaşamak zorunda olmak şeklindeki değişikliklerin oluşturduğu fiziki maliyetlerdir (Sjaastad, 1962: 83-85).

Göç ile birlikte oluşacak özel faydalar tıpkı maliyetler gibi parasal ve parasal olmayan getiriler olarak ayrılmaktadır. Göç edilmesiyle oluşacak parasal getiriler göç eden kişilerin nominal gelirleri ile fiyatlar genel seviyesinin değişim oranları arasındaki farktan kaynaklanan reel gelir artışlarını kapsamaktadır. Parasal olmayan gelirler ise sıfır üretim maliyeti olan bölgesel tercihler sebebiyle oluşan gelirlerdir ve yeni bir mekânda yaşamının bireyin iç dünyası ya da ruh yapısına etki

eden olumlu etkileridir. Sjaastad Minnesota’da elde edilecek belir bir seviyedeki maddi gelir yerine, Kaliforniya’daki daha düşük gelir seviyesinin oradaki sosyal imkanlar ve iklimsel faktörler sebebiyle tercih edileceğini örnek olarak veriyor (Sjaastad, 1962: 86-88).

Göçün sosyal kazanç ve maliyetlerine değinen Sjaastad, göçlerin oluşturacağı etkilerin sadece kişileri etkilemekle kalmayacağını toplumun tamamına yayılan sosyal getiri ve götürüsüne dikkati çekmiştir. Göç sonucunda bireylerin elde edecekleri faydalar ile katlanacakları maliyetler toplumun elde edeceği fayda ve katlanacağı maliyetler ile her zaman paralel şekilde ilerlemeyebilir. Göç hareketleri neden olduğu dışsallık etkisiyle pozitif dışsallık ya da negatif dışsallık oluşturmaktadır. Oluşacak olan negatif dışsallık sosyal maliyete, pozitif dışsallık ise sosyal kazançta neden olmaktadır (Sjaastad, 1962: 91-92).

1.3.2.3. John Harris ve Michael Paul Todaro Yaklaşımı

Neo Klasik akımın öncüsü Michael Paul Todaro göç kararı alınmasını, göç sonucunda elde edilmesi umulan gelir artışına endeksli olduğu modeli geliştirmiştir. Todaro’ya göre gelirden meydana gelecek farklılık göç edenlerin iş bulmalarıyla elde edebilecekleri gelirlerin kentsel bölgeler ile kırsal bölgelerdeki farktan kaynaklanır, bireyler bu gelir farkına duyarlı olarak kararlarını alırlar (Çelik, 2005: 171).

Todaro 1969 yılındaki çalışmasında kırsal ve kentsel bölgeleri baz alarak gerçekleştirdiği beklentilere endeksli modelinin sonrasında 1970 yılında John Harris ile birlikte yapmış olduğu çalışmada modelini geliştirerek bölgesel emek göçünün arkasındaki nedenler değinmişler, göç ve kalkınmayı bir bütün olarak ele almışlardır. Çalışmaya göre emek göçünün bağlı olduğu unsurlar şu şekildedir (Harris ve Todaro 1970 Aktaran; Yüceol, 2011: 33);

- *Görelî Ücretler:* Bir bölgedeki ücret seviyesinin yüksekliği diğer bölgelerden ücret seviyesi yüksek olan o bölgeye emek göçü ihtimalini artırır. Ücret seviyesi iş bulma ihtimalini telafi edecek seviyedeysen işsizlik oranı yüksek olsa bile bireyler o bölgede kalmaya devam edebilirler.
- *Görelî İstihdam Beklentileri:* Bir bölgede bulunan istihdam arzı ve istihdam talebi ülkenin diğer bölgelerine oranları göç için en önemli sebepler arasındadır.

- *Konut Maliyetleri:* Bölgeler üzerindeki reel tüketim ücret seviyelerinin farklılaşmasının en büyük kaynağı olan konut, ticaretin mevzusu olmayan en büyük maldır.
- *Diğer Göç Maliyetleri:* Akraba ve arkadaşlardan uzak kalma gibi maddi olmayan maliyetler ile fiziksel yerleşme gibi maddi unsurların maliyetlerini kapsamaktadır.

Michael Paul Todaro, 1976 yılındaki bir başka çalışmasında göç kararlarını, kırsal-kentsel göç modeli bağlamında ele almıştır. Todaro (1976) modelinde göç etme kararı, potansiyel göçmenlerin, hem kentsel ücret yapısının bir fonksiyonuna hem de kentte istihdam sağlama imkanlarına dayalı olarak beklenen bir gelir akışına ilişkin algılara dayanmaktadır. Todaro (1976) ayrıca, kırsal-kentsel göçü iki aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Göçmen ilk aşamada, kentsel alana ulaşmakta ve modern bir sektörde iş ararken işsiz ya da geleneksel sektörde istihdam edilmektedir. İkinci aşamada ise genellikle daha yüksek kazançlar elde eden bir modern sektörde iş bulmayı başarmaktadır. Bu iki aşamadaki temel varsayım ise tüm potansiyel göçmenlerin kentsel işgücü piyasası hakkında tam ve eşit bilgiye sahip olduklarıdır.

2. İÇ GÖÇ VE MALİYE POLİTİKASI İLİŞKİSİ

Bu bölümde iç göçü etkileyen faktörler ve göç konusunda kamu maliyesinin etkisi incelenecektir. Çünkü kamusal hizmet üreticisi olan otoriteler, göç yönetimi açısından; zorlayıcı ya da yönlendirici göç politikaları geliştirebilme yeteneğine sahiptir. Bu kapsamda, göç olgusunun kamu maliyesiyle etkileşimi üzerinde durulacak ve kamu kesiminin sahip olduğu mali enstrümanlar ile bu enstrümanların yerel düzeyde kamusal mal ve hizmet üreten yerel idarelerin sorumluluklarına girmesinin göç kararları üzerine muhtemel etkisi incelenecektir.

2.1. İç Göçü Etkileyen Faktörler

Göç hareketleri insanlık tarihi ile başlamış, daha iyi ve güzeli arama arzusunun da insanoğlu var olduğu sürece devam etmesiyle varlığını korumuştur. İnsanların içinde buldukları konumları değiştirmesi gibi algılanmış olsa da göç, konusu içerisinde pek çok etkeni barındırmaktadır (Çatalbaş ve Yazar, 2015:100). Özellikle göçün başlangıç noktası olarak söylenebilecek, yani göçe sebep olan unsurların başında, köylerdeki geçim zorluğu gelmektedir. Köylerde yaşam koşullarının standart olarak düşük düzeyde olması şehir hayatını o toplumdaki insanlar açısından daha cazip kılmıştır. Bunun yanında, tarım ekonomisinin dönüşüm sürecinde gerçekleşen teknolojik çalışmalarda etkili olmuştur. Köylerde teknolojik gelişmelere bağlı olarak, iş gücü ihtiyacı azalmış ve işsizlik meydana gelmiştir. İklim etkisi, terör, aile birliklerinin bozulması sonucu ortaya çıkan ayrılıklar, inanca dayalı yer değişimleri gibi nedenler de göçlerin oluşmasına katkı sağlamıştır (Tunç, 2018: 13-14).

Gerçekleştirilme nedenleri ve türleri bakımından farklılık gösteren göç hareketleri etkileri, bakımından sadece göç eden bireylerin elde edeceği fayda ve zarar ile sınırlı kalmayarak toplumsal etkiler gösterecektir. Göç hareketlerinin doğası gereği ortaya çıkacak dışsallıklar hem göç alan hem de göç veren bölge açısından olumlu ve olumsuz birtakım sonuçları ortaya çıkaracak ve ülkelerde yapısal değişikliklere neden olacaktır.

Ülkelerin belirli bölgelerini ya da tamamını üzerinde belirli düzeyde etkileri olan göçlerin anlaşılması adına oluşumuna neden olan faktörlerin incelenmesi

gereklidir. Göç hareketlerini şekillendiren birçok faktör mevcuttur, bu faktörler; ekonomik, sosyal ve siyasi olabilmektedir (Çatalbaş ve Yarar, 2015:100). Göç olgusu birçok faktörü içeren dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. Bu yüzden göç baskısına sebep olan ve göçe teşvik etmekte olan bu faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesi, dengeli bir göçün gerçekleşmesinde uygulanacak politikaların daha reel bir şekilde yürütülmesine imkan sunacaktır (Albayrak ve Abdioğlu, 2017:295).

2.1.1. Ekonomik Faktörler

Kişilerin hayatlarını şekillendiren unsurların başında istihdam ve ekonomik faaliyetler gelmektedir. Bu sebeple göç kararı almada etkili olan temel faktörlerden birisi ekonomik faktörlerdir. Göç üzerinde etkisi bulunan ekonomik unsurların başında gelir ve istihdam gelmektedir. Ekonomik faktörler ön planda tutularak gerçekleştirilen göçler iş imkanlarına ulaşmaya ve ekonomik şartlarının daha iyi bir standarda kavuşmasını amaçlamaktadır. Bu yönleriyle göç hareketleri ekonomik açıdan gelişmemiş ya da az gelişmiş bölgelerden gelişmiş alanlara doğru meydana gelmektedir (Çelik 2007: 88). Daha iyi ekonomik imkan ve fırsatların kentlerde mevcut olması ve kırsal bölgelerde istihdam arzının yetersizliği ekonomik temelli göçlerin genellikle kırsal bölgelerden kentsel alanlara doğru gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Kırsal alanlarda gerçekleşen ve üretimin yapılması için kullanılan tarım araçları, teknolojik gelişmeler neticesinde önemini yitirmiştir. Bunun sonucu olarak da topraktan geçimini sağlayan, hayatlarını idame ettiren bireyler olumsuz etkilenmişlerdir (Tunç, 2018: 15). Kırsal alanlardaki düşük gelir, istihdam yetersizliği, fırsat eşitsizliği gibi ekonomik faktörler bireylerin gelişmiş ekonomik bölgelere göçe yönlendiren önemli nedenlerdir.

Artan teknolojik gelişmelerle, sanayi sürecine girerken kentlerin rolü artmış olmakla birlikte kentler sadece eğitim ve kültür alanları için kullanılmaktan çıkmış, üretim merkezleri haline gelmiştir (Ekinci, 2008: 61). Ekonomik nedenlerle gerçekleşmekte olan göçlerin asıl sebebinin sanayileşme olduğu belirtilmektedir. Özellikle sanayileşmenin yoğun bir şekilde gerçekleştiği ve insan gücünün önemsiz hale geldiği günümüzde işsizlik önemli ve kronik bir sorun haline gelmiş, buda istihdam alanlarına doğru göçü zaruret haline getirmiştir.

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ekonomik durum ve göç ilişkisi dual ekonomi modeli ile açıklanmaktadır. Ekonomik gelişmeler dikkate alınarak göç hareketlerinin incelenmesiyle bu kavram ortaya çıkmıştır. Dual ekonomi modeline göre ekonomi kentsel sanayi ile kırsal tarım olmak üzere iki sektörden meydana gelmektedir. Geleneksel tarım sektöründen modern sanayi sektörüne yönelik göçlerin gerçekleşmesi bu sektörler arasındaki bireylerin elde edecekleri gelir ile elde edecekleri istihdam imkanlarından kaynaklanmaktadır (Çelik, 2007: 92).

Ekonomik temelli iç göçlerin gerçekleştirilme yönlerinin, ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerden ekonomik olarak gelişmiş bölgelere doğru olmasının arka planına bakıldığında, bölgeler arasındaki gelir dağılımında yaşanan adaletsizliklerin neden olduğu; ekonomik eşitsizlikler ve yoksulluk olduğu görülmektedir. Yoksulluk temelli gerçekleşen iç göçler incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde kentsel bölgelerin istihdam ve ekonomik potansiyeli sebebiyle oluşan çekici faktörlerin öne çıkmasına karşılık, geri kalmış ya da az gelişmiş olan ülkelerde bireyleri yaşadıkları bölgelerden kopararak başka yerlere sürükleyen itici faktörlerin önemli olduğu görülmektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 441). Kaliteli yaşam standardına erişilme noktasında arttırılmaya çalışılan refah düzeyi, gelişmekte olan veya az gelişmiş bölge insanlarını göç hareketlerine sürüklemiş ve ekonomik olarak rahatlama isteği meydana gelen bireyler göçü zorunlu kabul etmişlerdir (Çerçi, 2017: 8). Şöyle ki gelir dağılımındaki sorunlar sebebiyle köylerde iş bulamayan insanlar kasabalara giderek şansını deniyor, kasabalarda iş bulamazlarsa şehirlere gidiyor, oralarda da iş bulamaması durumunda büyük şehirlere yöneliyorlar (Zaim, 2006: 328).

Gelişmişlik düzeyleri farklı olan bölgeler arasındaki gerçekleşen göçün neden olduğu nüfus hareketleri sermaye ve emek gücü transferini de beraberinde getirecektir. Kutuplaşma teorisi olarak tanımlanan bu görüşe göre; bölgeler arası gelişmişlik farkı artarak gelişmiş bölgelerin daha gelişmesi, az gelişmiş bölgelerin daha da geri kalması sonucunu ortaya çıkaracaktır (Çelik, 2007: 92). Ülkeler, bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve iç göç hareketlerinin sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi adına gerekli; idari, ekonomik ve mali tedbirleri hayata geçirmek durumundadırlar. Uygulanacak olan ekonomi ve maliye politikaları hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler tarafından hayata geçirilerek bölgeler

arasındaki ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bu sayede bireylerin göç ihtiyacı en aza indirilerek göç yönetiminin kontrol edilebilir şekilde gerçekleşmesi sağlanacak ve göç sonucu oluşacak toplumsal problemlerin önüne geçilecektir.

2.1.2. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Göç dil, din, gelenek, kültür kavramları, birbiriyle etkileşim halinde olmakta ve aynı ortamda yaşamlarını sürdüren bireylerin bağlantı içerisinde olduğu durumları kapsamaktadır. Sosyal ve kültürel etmenler temelinde gerçekleşen iç göçler nüfus içeriği, eğitim ve bir takım sosyal faktörler ile birlikte incelenmektedir (Taşcı, 2009: 189).

Aynı toplumda yaşayan bireylerin coğrafi konumları aynı olsa da geçmiş yaşantıları farklı olabilmekte, aralarında kültürel anlamda çatışma yaşanabilmektedir. Bütün bunlara rağmen kültür, dil ve gelenek birbiriyle etkileşim içerisinde. Bu etkileşim, beraberinde uyum sorunlarını getirmekte ve zamanla güçleşen problemler ortaya çıkarmaktadır. Hatta ülkelerin kültürel ve sosyal dengelerinde bozulmaları da beraberinde getirmektedir (Aksoy, 2012: 298).

Kültür; bir ulusun din, ahlak, estetik, hukuk ve dil ile ilgili yaşayışlarının uyum içerisinde yer aldığı bir toplamı oluşturmaktadır. İnsanların ortaya koymuş olduğu, içerisinde insanın var olduğu bütün gerçeklikler kültürü ifade etmektedir (Oğuz, 2011: 129). Kültürel anlamda yaşanan farklılıklar, sanayileşme süreçlerinin de ortaya çıkmasıyla kentleşmeye olan eğilimi artırmıştır. İş olanaklarında meydana gelen artış, kırsal alanları terk etme eğilimini arttırmış ve kente göç hareketlerini hızlandırmıştır (Tunç, 2018: 18). Kültürel ilişkiler bireylerin göç kararı almasında önemli rol oynamaktadır, hemşerilik ya da akrabalık bağı mevcut olanların bir yerde toplanması bu bölgelere olası göçü kolay kılmaktadır (Özyılmaz, 2018: 27).

Göçlerin büyük bir kısmına neden olan, sosyal gelişimin en büyük katkılarından biri olan eğitim, ulusal nüfus hareketlerinin önemli etkenlerinden biridir. Eğitim amaçlı göçler de kültürel faktörlere bağlı olarak yapılmaktadır. Bunun yanı sıra göç edilmek istenen yerin coğrafi durumu ve sosyal çekiciliği bulursa bile bireyler kültürel anlamda uyumsuzluk yaşadıklarında yine göç

kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bireylerin çevreye olan uyumsuzlukları kültürel göçlere sebebiyet vermektedir (Çerçi, 2017: 11).

2.1.3. Politik Faktörler

Artırılmaya çalışılan yaşam standardı, ekonomik ve sosyal imkanlara ulaşma arzusu gibi nedenlerin yanında buldukları bölgelerdeki istikrarsızlık, ayrımcılık, savaş, siyasal baskı, bölgeler arası rejim farklılıkları, ülke içerisindeki farklı bölgelerdeki sorunlar gibi politik faktörlerde göç hareketlerine yol açabilmektedir (Aksoy, 2012: 294). Bireysel ya da kitlesel olarak grupların politik baskılardan kurtulmak, ırk ayrımı olmadan dil, din hürriyetlerini özgür bir şekilde yaşamak gibi temel insani amaçlar gütmeleri bakımından politik şartlarla oluşan göçler önemli bir yere sahiptir (Fitcher, 1994: 158 Aktaran; Başel, 2003: 48).

Ülke içerisinde gerçekleşen savaşlar, siyasi baskılar, iç karışıklıklar ve güvensizlik ortamı gibi nedenler asayiş problemlerine sebep olmuştur. Asayiş sebepleri ülkelerin göç politikalarına yön verici düzeyde etki etmiş ve göçleri bir tehdit unsuru olarak görmelerine neden olmuştur. Bu sebeple asayiş ve göç kavramlarının birlikte incelenip analiz edilmesi gerekmektedir (Günay vd., 2017: 41). Özellikle savaş durumlarında çatışmaların dışında bulunan bireyler, olaylara taraf olmadıkları halde yaşadıkları durumlar mağdur olmalarına neden olarak bireyleri göç etmek zorunda bırakabilmektedir.

İnsan doğası gereği kendini güvende hissetmek ister, yaşadığı bölgede güven ortamının sağlanamaması bireylerin kendilerine güvenli yer aramalarına ve güvenli gördükleri bölgeye göç etmelerine neden olur. Bu kapsamda savaşın yanı sıra siyasal istikrarsızlık neticesinde ülke içerisinde vuku bulabilecek bölgesel problemler, grevler ve olağanüstü hal uygulamaları göç etme potansiyelini artıracaktır. Bireyler politik istikrarsızlığın iktisadi ve sosyal sonuçlarını evvelce tahmin etmeleri nedeniyle göçlere yönelebilmektedirler (Williams ve Pradhan, 2009: 5 Aktaran; Özyılmaz, 2018: 28).

2.1.4. Mali Faktörler

Bireylerin yaşadıkları toplumda göç olgusunun sunmuş olduğu, kullanabilecekleri fırsatların sayıca artması ve sağlayacağı sosyal ve mesleki mobilite gibi unsurlar ile motivasyonları artmaktadır. Sosyal hayatın oluşturduğu

bu motivasyonlar ile bireylerin toplumsal fonksiyonlara uyum sağlaması için önemli unsurlardan birisi coğrafi hareketliliklerdir. Bireylerin başka bölgelere giderek mekan değişikliği gerçekleştirmesi toplum içerisindeki üretici ve tüketici roller bakımından etkilere neden olmaktadır. Göç ile mekan değiştiren bireyler üretim sistemlerine ve işgücü piyasasına bir etken olarak girmenin yanında birer tüketici olarak değişime neden olurlar. Meydana gelen bu değişimler pazarın değişimine neden olarak üretim sistemlerinde verilecek olan kararları etkiler ve üretim sistemlerinde yığılmayı çoğaltıcı bir geri dönüş olarak ortaya çıkar (Tekeli, 1975: 153). Piyasa ve göç etkileşimi çift yönlü şekilde seyretmektedir. Göç olgusu; ortaya çıkardığı nüfus hareketleri neticesinde piyasalar üzerinde olumlu olumsuz birtakım etkiler meydana getirmesine karşılık, göç kararı alınırken dikkate alınan öncelikli faktör gidilmesi planlanan bölgenin piyasa koşulları, istihdam, enflasyon ve mali şartları gibi makroekonomik göstergeleridir.

Bölgelerin makroekonomik durumları incelendiğinde; polarize, homojen ve plan bölgeler şeklinde kategorilere ayrılırken, gelişme düzeyleri açısından az gelişmiş ile gelişmiş bölgeler olarak tasnif edilebilir. Bir ülkede, bir takım sosyoekonomik faktörler açısından diğer bölgeler ile kıyaslandığında avantajları bulunmayan bölgeler az gelişmiş bölge, ülkedeki diğer bölgelerden ekonomik ve sosyal açıdan ileride olup sağlık ve eğitim imkanları açısından ülke ortalamasının üzerinde bulunan bölgeler, gelişmiş bölge kapsamına girmektedir. Bunun yanında her bölgenin kendine has kültürel, sosyal ve ekonomik nitelikleri bulunmaktadır ve bu sayede bölge kavramı şekillenmektedir (Işık ve Kılınç, 2011: 11-12).

Bireyler az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelik olarak göç gerçekleştirirken kendi kişisel çıkarlarıyla ilişkili parametreler olarak ücret geliri, ücret gelirlerindeki artış hızı, kira ücretleri, kiralık konut stoku gibi öğeleri dikkate almaktadır (Tekeli, 1975: 166). Dolayısıyla, gerçekleştirdikleri göçün başlıca unsurları; istihdam ve reel gelir artışıdır. Bahsedilen bu değişkenler ve bölgesel gelişmişlik düzeyinin oluşumuna bakıldığında, arkasında yatan en önemli unsurun mali unsurlar ve bunlara etki eden maliye politikası araçları olduğu görülmektedir.

Maliye politikası devletlerin bir takım makroekonomik amaçları gerçekleştirebilmek için yaptığı harcama ve topladığı gelire ilişkin verdiği kararlar ile bütçesinde oluşan değişikliklerin işsizlik, enflasyon ve milli gelir gibi makro

düzyde faktörlere etkileri ile meydana gelmektedir (Balaban, 2012: 3-4). Özellikle 1929 ekonomik buhranı sonrasında maliye politikası, ekonomideki konjonktürel dalgalanmalara müdahale etmede kullanılan en önemli argümanlardan biri halini almıştır. Genel ekonomik daralma yaşanan dönemlerde, maliye politikası sayesinde belirli zaman aralığında da olsa ilave talepler oluşturmak suretiyle ekonomide canlanma gerçekleştirilebilir. Yatırım ve tüketim harcamalarının artırılmasıyla istihdam ve milli gelir seviyesi yüksekte tutulabilir, bu sayede ekonomik daralmanın önüne geçilebilir. Daralmanın önüne geçilirken aşırı talep artışının yaşanması istenmeyen bir durum olacaktır. Aşırı talep artışıyla birlikte enflasyonun yüksek seviyelere ulaşmasının oluşturacağı etkiler, istikrarsızlık olarak nitelendirilir ve aşırı düzeydeki talebin azaltılmasına yönelik maliye politikaları uygulamaya konulabilir (Kayalidere, 2016: 88).

Makro düzeyli hedeflerin gerçekleştirilmesiyle tam istihdama ulaşarak işsizlik sorununun ortadan kalkması, ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, adil bir gelir dağılımı ile ülkenin tüm bölgelerinin kalkınması sağlanarak bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi sağlanabilir. Belirtilen makroekonomik hedefleri gerçekleştirmek için kullanılacak maliye politikası araçları basit şekilde; kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu kesiminin borçlanması olarak gruplanabilir. Devletin uygulayacağı politikalar ile kullanacağı maliye politikası araçlarının etkinliği ölçüsünde ekonominin bütünü üzerinde etkileri olması bölgesel bazlı kalkınmanın temelini oluşturarak ülkenin tamamının kalkınmasını sağlayacaktır. Bunun sonucunda kalkınma düzeyleri ve göç kararı arasında itici ve çekici bir etki oluşacak, bu sayede maliye politikası araçlarının oluşturduğu mali şartlar göç eylemi üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etki eden önemli bir unsur haline gelecektir.

Ülke içerisindeki bölgeler arasında gelişmişlik seviyelerindeki farklılık neticesinde oluşan işsizlik ve göç hareketleri ekonomik ve sosyal faktörler arasında çeşitli etkileşimler meydana getirmektedir. Toplam talep seviyesinde meydana gelen dalgalanmalar kısa süreliğine de olsa işsizliğe sebep olabilir. Göç hareketleri, uygulanan mali ve sosyal politikaların yanı sıra doğal afet ve savaş gibi durumlar bu dalgalanmaları şekillendiren temel unsurlardır. İşsizliğin önlenmesi, istihdam imkanlarının artarak koşullarının iyileşmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin ve

eşitsizliklerin giderilmesi gibi bu etkileşimde yer alan faktörler çağımız maliye politikasının birincil hedeflerindedir (Çelikay, 2017: 206). Çünkü istihdam arzının yetersiz kalması ile yaşanan işsizlik başlı başına bir göç faktörüdür ve göçün bir mali sebebi olarak nitelendirilmektedir (Taşcı, 2009: 185).

Toplumunu oluşturan bireyler çalışma isteğinde ve kabiliyetinde olmalarına rağmen piyasa koşullarında kendilerine uygun olan aradıkları işi bulamamaları neticesinde oluşan işsizlik sorunu beraberinde yoksulluk ve bölgesel eşitsizlikleri getiren çok boyutlu bir sorundur. Bunun yanında kişilerin işsiz kalması özel hayatlarına yansiyarak toplum tarafından dışlanma durumuyla karşı karşıya kalarak bir sosyal maliyeti yükleneceği gibi dışlanmış bireylerin yasadışı faaliyetlere yönelmesi gibi toplumun geneline yansıyacak maliyetlerde meydana gelebilir (Çelikay, 2017: 206). İşsizlik sonucunda katlanılacak olan bu maliyetlerin önlenmesi adına bir takım mali faktörler aracılığıyla bir maliye politikası belirlenerek önlemler alınabilir. Bu kapsamda devlet istihdam koşullarında etki oluşturacak düzenlemelerin yanında istihdamı artıracak düzeyde kamu yatırımlarını yaparak ya da özel sektöre sağlayacağı vergi indirimi, prim ve teşvikler gibi mali yardımlar ile istihdamı artırıcı faaliyetleri gerçekleştirebilir. Devletlerin mali araçlar ile gerçekleştirdiği önleyici ve düzenleyici politikalar neticesinde işsizliğin azalarak bireylerin bir hayat standardına ulaşması sağlanabilir.

Devletin ekonomi içerisindeki hacminin ve etkisinin piyasa işleyişiyle doğrudan ilişkili olması sebebiyle istihdam seviyesi ve işsizlik üzerinde etkileri yadsınamaz. Örneğin kamu harcamalarının artması, kamu kaynaklarının yetersiz kalarak devletleri yeni kaynak arayışına sürüklemektedir. Kamu kesimi açısından en basit şekilde elde edilebilecek kaynak, vergilerin artırılması şeklindedir. Vergi oranlarının artması bireylerin ve işverenlerin hissedecekleri vergi yükünün artmasını beraberinde getirecek, piyasadaki yüksek vergi yükü istihdam maliyetlerinin artırarak işsizlik sorununu ortaya çıkaracaktır.

İşsizlik, ekonomik parametreler, kamu gelirleri ve göç ile etkileşimi bulunan bir mali faktörde, daha öncede belirtildiği gibi; enflasyondur. Enflasyonun neden olduğu fiyatlar genel seviyesindeki artışlar birçok unsuru aynı anda etkileyebilmektedir. Kamu kesimi açısından ise bir vergileme metodu olarak görülen enflasyon, vergi gibi bireylerin satın alma güçlerini düşüren ve sermaye

birikimi gerçekleştiren bir faktördür. Enflasyon bazı ülkelerde vergilemeye alternatif kabul edilerek bir vergi politikası argümanına dönüşmüştür ve kamu bütçesine sağlamış olduğu gelir etkisiyle enflasyon vergisi olarak nitelendirilmektedir. İşlevi itibariyle, mevcutta nakdi bulunan veya nakit alacaklısı olan herkesin üzerine getirilmiş spesifik bir vergi ile aynı tesire neden olmaktadır. Enflasyon vergisinin oranı elde tutulan para miktarı ve elde tutulma süresine göre doğru orantılı bir şekilde değişir, bireylerin paralarındaki değer kaybı devletin elde ettiği enflasyon vergisi olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı vergi kategorisine giren enflasyon vergisi bireylerin ödeme gücü üzerindeki etkisi doğrudan olmaması sebebiyle hissedilmesi zor ve bireylerin buna karşı tutum geliştirmesi ihtimali düşüktür (Çataloluk, 2008: 225-226). Burada dikkat edilmesi gereken husus bireylerin doğrudan enflasyona karşı tutum geliştirmese bile enflasyon sonucu etkilenen ekonomik parametrelerin oluşturacağı koşullara karşı davranış sergilemeleridir. Örneğin enflasyon sonucu oluşan piyasa aksaklıkları, istihdam sorunu ve bölgeler arası eşitsizlikler gibi durumlar karşısında bireylerin bir başka bölgeye göç kararı almaları doğrudan enflasyona karşı gösterilen bir davranış gibi görünmese de enflasyon sonucu gerçekleşen bir durumdur.

Kamu kesiminin uygulamış olduğu maliye politikası; makroekonomik politikalar olmakla beraber göstermiş olduğu etkiler dikkate alındığında, bilhassa kamu harcamaları ve vergi uygulamaları bireylerin tercihlerini doğrudan etkileyerek, mikro etkiler meydana getirmektedir. Kamu harcamalarının kullanılması açısından bakılacak olursa kamu harcamalarının birçok konjonktürel yansıması olduğu görülecektir. Enflasyonist etkilerin yaşandığı dönemlerde kamu harcamalarının kısılmasıyla toplam talepte düşüş sağlanmaya çalışılacak, durgunluk dönemlerinde ise kamu harcamalarının artması sağlanarak toplam talepte artış meydana gelecektir. Uygulanacak maliye politikasında kamu harcamalarının hangi türünün kullanılacağı politikaların etkinliği açısından önem arz etmektedir. Devletlerin, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek adına yaptığı hizmet ve mal alımları bedeli olarak ödediği nakit değerler olan reel harcamalar ve herhangi bir hizmet ya da mal temin edilmediği karşılıksız yapılan harcamalar olan transfer harcamaları olmak üzere, kamu harcamaları iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Vergisel etkiler ele alınırsa, vergi sistemindeki düzenlemeler ile uygulanan vergi politikaları; verginin oranı, verginin alınma yöntemi, vergi

mükellefinin sosyal ve ekonomik durumu gelir seviyesi ve tüketim alışkanlıklarında etkili olarak bireylerin davranışlarına yön verir (Kayalidere, 2016: 88).

Toplumda mali unsurlara verilen tepkiler ele alındığında, mükelleflerin vergi karşısında gösterdiği davranışlar kendi şahsıyla alakalı bakış açısı ve kültürden kaynaklanmasının yanında kendi haricindeki toplumsal etkilerden de kaynaklanabilmektedir. Bireyler kendisinden vergi adı altında alınan kaynakların verimli bir şekilde kullanıldığını ve gerekli alanlara yöneldiğini görürse, birde vergiler ile finanse edilen kamusal hizmetlerden yararlanabilirse vergi öderken hissedeceği yük azalacaktır. Aksi bir durumda mükelleflerde vergi adaletinin bulunmadığı şeklinde bir algı meydana gelirse, vergi öderken yaşayacağı vergi baskısı artacak ve bireyler kendilerini kandırılmış hissedeceklerdir (Çataloluk, 2008: 227). Adaletli bir vergi sisteminin olmaması ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmaması ya da toplumda bu şekilde algının oluşması, bireylerin vergiye uyumlarında sorunlar meydana getirerek, vergi ödemeye katılımı azaltacaktır. Mükellefler vergiden kaçınma adına gerek planladıkları harcamalardan vazgeçmeleri gerekse vergi ve kamu harcamaları açısından kendilerine uygun gördükleri bölgelere göç ederek davranışlarını ortaya koyabilirler.

Göç hareketleri iş gücü piyasası, kamusal harcamalar, vergisel taban ve sosyoekonomik politikalar üzerinde oluşan tahakküm sayesinde kamu kesiminin uyguladığı maliye politikası üzerinde; yönlendirici ve belirleyici olabilmektedir. Göç eden toplulukların; yeni bölgelerdeki hayatlarına uyum sağlayabilme, işsizlik ve yoksulluk sarmalından sıyrılabilme veya refah düzeylerini yükseltebilme amacıyla, göç ettikleri bölgelerde kamu kesiminin sunduğu mal ve hizmetlere sosyal açıdan talep meydana getirecekleri öngörülebilir. Göç hareketleri ülkelerin içerisindeki yerleşim yerlerinin veya bölgelerin demografik özelliklerini değiştirmek suretiyle mali yapıları üzerinde etki oluşturmaktadır. İşsizlik oranının yüksek ve borç yükünün ağır olduğu bölgelerde yaşayan bireyler aksi durumdaki bölgelerde yaşayanlara göre, gelecek göçmenlere hayat standartlarının daha düşeceği düşüncesiyle olumsuz bakış açısıyla yaklaşır. Bilhassa yoğun göçmen nüfusunun bulunduğu yerleşim bölgelerinde yerli halkın kamusal hizmetlerden

faydalanabilme şanslarının azaldığı, bu konunun da toplumsal dayanışma ve kaynaşma ruhuna zarar verdiği gözlemlenmektedir (Çelikay, 2017: 209-210).

Göç hareketleri ve mali unsurlar birbirleriyle olan etkileşimleri açısından girift bir haldedirler. Kamu kesiminin uyguladığı maliye politikalarının, göç üzerindeki etkilerinin gözlemlendiği unsurları; harcama ve gelir politikalarıdır. Kamu kesiminin uygulamış olduğu borçlanma politikalarının göç kararları üzerine doğrudan bir etkisi olduğuna dair bir bulgu bulunmamaktadır. Kamu politikalarının doğrudan etki ettiği alanlar göç fikrine yön veren göçe sebep oluşturan esas unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Önder, 2018: 9). Kamu kesiminin makroekonomik dengeleri hesaba katarak oluşturduğu devlet bütçesinin daha önce bahsedildiği gibi reel piyasalar, milli gelir, ülkenin ve ülke içerisindeki bölgelerin kalkınması üzerinde etki eden en büyük faktördür. Bu haliyle bütçe içerisinde yer alan, kamu harcamalarına en kolay şekilde kaynak oluşturabilen borçlanma unsurunun göç üzerindeki etkisi, somut şekilde veriler ile ortaya konamamaktadır. Ancak makroekonomik hedefler ve kalkınma üzerindeki bilinen etkileri sebebiyle borçlanmanın, göç üzerindeki etkileri yadsınamaz.

2.2. İç Göçü Kontrol Etmeye Yönelik Politikalar

Çağımızda göç sorunu, ülkelerin birçoğu açısından çözümünün zorluğu sebebiyle önemli bir sorun haline gelmiştir. Artan iletişim ve ulaşım olanaklarının yanı sıra yoksulluk, savaş gibi itme faktörlerinin etkisi ve eğitim, iş imkanları, sağlık hizmetleri gibi çekme faktörlerinin varlığı insanların göç ederek yer değiştirmesine neden olmaktadır. Bu yer değiştirme durumunun sebebiyet verdiği etnik, siyasal ve kültürel birtakım sorunlar bulunmaktadır.

Öncelikle göç ile yer değiştiren topluluklar ile gittikleri yeni yaşam alanında bulunan yerli halk arasında bir takım uyum sorunları meydana gelebilmektedir. Bir bölgenin dışarıdan fazla sayıda göçmen alması durumunun işgücü piyasası, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam üzerinde birtakım etkiler oluşturabileceği için göçmenler geldikleri bölgelerde kabul görmeyecekler ve problem unsuru olarak görüleceklerdir.

Göç konusunda sosyal sistem işleyişi içerisinde nüfusun bölgeler arasında dağılım kararlarının alınmasında iki alternatif bulunmaktadır. Birinci yol, bireylerin

gidecekleri bölgeleri kendi şahsi iradeleriyle gerçekleştirmesidir. İkinci yol ise bireyin bölgeler arası mekan değişikliğini kararlarına bağlı olmadan sosyal sistem tarafından planlanıp karar verilmesidir (Tekeli, 1975: 154). Göç hareketlerinin sosyal ve kültürel etkilerinin yanı sıra ekonomik hayata olan etkileri genel olarak ikinci yolun tercih edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda kamu kesiminin hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler düzeyinde zorlayıcı ya da düzenleyici ve teşvik edici önlem alması durumu meydana gelmiştir.

Göç kararları ile kamunun uyguladığı politikalar arasında mevcut olan ilişki devletlerin yönetim biçimi ve oluşturulan politikalarla bağlantılıdır. Karar alma mekanizması ister merkezi yönetim ister yerel yönetim isterse piyasa işleyişinin dengesine bırakılsın göç olgusu ve yol açtığı nüfus hareketleri yönetilebilir durumdadır ve yönetilmesi ülkeler açısından önemlidir. Karar alma mekanizmasının merkezi yönetim tarafından işletildiği devlet düzenlerinde, tüketim ve üretim kararları verilecek, bölge ya da coğrafyalarda insan etkeni dikkate alınmalı ve toplumun tamamının faydasını maksimize edecek düzeyde bir denge kurulmalıdır (Önder, 2018: 6-7). Çünkü göç ile gerçekleşecek nüfus hareketlerinin yönetilmesi hususundaki politikaların etkinliği göç sürecinin doğru bir şekilde yürütülebilmesini sağlamaktadır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2071).

Göç hareketi ile göçmenlerin yer değiştirmesinden önce birtakım uygulama ve hukuksal düzenlemeyle göç yönetimi başlamakta, göçmenlerin bölgelere girmeleri sırasında ya da sonrasında meydana gelebilecek olası sorunlar karşısında alınacak tedbirler ve gerçekleştirilecek kontrollerin seçilmesiyle sürdürülmektedir. Sadece bu süreçle sınırlanması mümkün olmayan göç yönetiminin, göç sonrasında yaşanacak dönemle ilgili göçmenlerin ihtiyaç ve sorunlarının karşılanması, göç yönetimi bağlamında göz önünde bulundurulması gereken mühim konulardır (Kabakuşak, 2014: 257).

2.2.1. Cebre Dayalı Politikalar

Günümüzde birçok ülke için önemli ve çözümü zor bir sorun haline gelen konu şüphesiz ki göç konusudur. Çeşitli sebepler ile her sene on binlerce insanın ülke içerisinde yer değiştirmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Fakat meydana gelen bu nüfus hareketi ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Öncelikle göçmenlerin gittikleri yerde kabul görmemeleri ve uyum sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların

yaşanmasında; gelecek nüfusun istihdam, konut, gıda, kültürel yaşam üzerindeki etkilerin payı büyüktür. Ortaya çıkacak etkiler göç hareketlerinin yönetilmesi ihtiyacını meydana getirdiği için ülkelerin bu konu üzerine politikalar oluşturmasına, kurumsal ve yasal önlemler almasına sebep olmuştur. Göç hareketlerindeki artış dönemlerinde ülkelerin uyguladıkları politika ve tedbirlerini gözden geçirerek revize etmesine yol açabilmektedir (Demirhan ve Arslan, 2015: 24).

İç göç ile gerçekleşen ülke içerisindeki nüfus hareketleri birçok etkiyi beraberinde getirmektedir. Ülke içerisindeki göç alan bölgeler kadar olmasa da almayan bölgelere de oluşturacağı dışsallık etkisiyle tesir eden göç hareketlerinde, tüm ülke etkilenmektedir. Bu durum devletlerin göç konusunda önlem olarak göçü kontrol etmeleri sonucunu doğurmuştur. Göç hareketlerinin idari ve politik mekanizmalar ile tanzim edilerek, bu süreç içerisinde meydana gelen toplumsal meseleleri asgari düzeye indirebilecek biçimde yönetilebilmesi kamusal bir gereksinim olmasının yanında bir zorunluluktur (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2065).

Devletler egemenlik haklarını kullanarak göç konusunda kısıtlayıcı, yönlendirici tedbirler alabilirler. Kamu otoritesi merkezi ve yerel düzeyde kanuni düzenlemeler ile bireylerin bölgeler arasında yer değiştirmesini kısıtlayabilir ya da bireyleri göç etmeye zorunlu tutabilir.

Göç yönetimi kapsamında atılacak adımlar hedef bölgenin ekonomik, siyasal, kültürel şartlarına göre göç olgusunu kimi zaman tehdit kimi zaman fırsat olarak görmesi üzerine düşünülüp planlama yapılması gereken bir anlamda zorunluluk halini alan kamu politikası alanlarını teşkil etmektedir. Ülkeler göç yönetiminde politikalarını belirlerken şüphesiz karşılaştığı göç tecrübelerini bir faktör olarak kabul edeceklerdir. Çağın getirmiş olduğu siyasal, kültürel ve sosyal değişimler insanların olduğu gibi devletlerin bakış açısını da değiştirecektir. Bu kapsamda devletlerin farklı zamanlarda farklı grupların göç hareketleri üzerinde kamu politikası geliştirirken göçü bir süreç olarak kabul edip iyi analiz yapmaları gerekmektedir (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2071).

İç göçü kontrole yönelik eğilimler tarih boyunca sürekli gözlemlenmiş genellikle belirli bir inanç grubunu, zümreyi ya da bir ırka mensup kişileri belirli bölgelerde kontrol altında tutmak amacıyla gerçekleşmiştir. Bir topluluğu belirli bir bölgede tutmak cebre dayalı kontrolleri beraberinde getirmiştir. Bu kontrolleri gerçekleştirmek hukuki altyapısının otoriter rejimlerce meydana getirildiği asker ve polis teşkilatları gibi kurumlarca sağlanmıştır. İç göç yönetiminin katı bir şekilde gerçekleştirilmesi genellikle bir bölgeye sonradan yerleşip devletleşen ve yerli halk ile iletişimde sorunlar yaşayan topluluklarda ya da imparatorluk geçmişi bulunan toplumlarda karşılaşılmaktadır. İç göçü cebren kontrol edip yönetmek için ortaya çıkan temel yöntem olarak karşımıza, sadece geçmişte bulunan değil yakın zamana değin varlığını sürdüren iç pasaport sistemi gelmektedir (Önder, 2018: 34).

2.2.2. Cebre Dayalı Olmayan Politikalar

Modernleşen dünyada önemi artan temel hak ve özgürlükler, sosyal hayatın her kademesine olduğu gibi devlet yönetim anlayışına da yansımıştır. Bu kapsamda devletler uygulayacağı iç göç yönetiminde cebre dayalı politikaları terk ederek sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler üzerinde oluşturacağı özendirici ve teşvik edici politikalar ile göç hareketlerini kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu faktörlerin ülkenin tüm bölgeleri arasında mevcut olması göç kararı alma gereksinimi ortadan kaldıracak ya da azaltacaktır.

Coğrafi şartların elverişsiz olması, doğal kaynakların yetersiz kalması, üst ve alt yapı yatırımlarının eksikliği gibi etkenler ülkeler ve ülkelerin içerisinde yer alan bölgeler arasındaki kalkınmışlık seviyelerinde farklılıklara nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmişlik farklarının kabul edilebilir seviyenin üzerinde olması kültürel ve sosyoekonomik açıdan anarşi, terör ve yoksulluk gibi birtakım problemlerin oluşmasına zemin oluşturmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermek adına bölgesel kalkınma faaliyet ve çalışmaları; aradaki farkları azaltmanın yanında özel sektör ve kamu kesimi arasındaki dayanışmayı ve iş birliğini artıracak, bilginin sektörler içerisinde yayılmasını kolaylaştıracak, ar-ge ve inovasyon süreçlerini hızlandıracak faaliyetlere odaklanmıştır (Işık ve Kılınç, 2011: 10-11).

2.2.2.1. Merkezi Yönetim Politikaları

Sosyal sisteme tabi bireylerin mekânsal dağılımlarında sürekli olarak değişimler meydana gelmektedir. Bireylerin yaşam alanlarını değiştirmesinin kişisel ve sosyal sistem açısından çift boyutlu fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonların birbiriyle etkileşimleri göç konusunda politika geliştirilmesi açısından önemlidir. Sosyal hayattaki ulaşım, haberleşme ve üretim teknolojilerinin değişmesine paralel şekilde mekansal düzenlerinde değişimi yönünde basımlar oluşturur. Göç olgusu nüfusun bölgelerde yeniden dağılımını sağlayarak işgücünün üretim fonksiyonlarına daha aktif şekilde katılımını sağlayan en temel mekanizma halini alır (Tekeli, 1975: 153).

Bu etkileri göz önüne alındığında göç hareketleri; günümüzde birçok toplum için öncelikli ve mühim sorunları arasında yer almış ve devletleri bu konunun çözümü için politika geliştirmek zorunda bırakmıştır. Merkezi yönetimlerin yapacakları iyi planlamalar ve yerinde politikalar ile gerekli önlemlerin alınması hem göç verecek ve göç alacak bölge hem de göçmen bireyler açısından önemli faydalara dönüşebilir. Bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan devletler planlı göç yönetim politikalarıyla yatırım, ekonomik kalkınma, yoksulluğun önlenmesi ve insan sermayesi gibi konular üzerinde ülkenin tamamına yayılan olumlu tesirler meydana getirebilirler (Katseli, 2006: 5 Aktaran; Demirhan ve Arslan, 2015: 29).

Ekonomik parametrelerin bireylerin hayatını doğrudan etkilemesi merkezi yönetimlerin üreteceği ekonomi politikalarının göç üzerinde yönlendirici etki yapması beklenmektedir. Bu kapsamda üretim kararlarının merkezi yönetim tarafından planlan üretim kararları sonucunda bireyler bu kararlar doğrultusunda kendi iradeleriyle yaşam yerlerini seçmektedir. Bu görüşün iki mühim sorunu bulunmaktadır. İlk sorun nüfusun ülke içindeki mekansal dağılımının nasıl gerçekleşerek üretimi en fazla seviyeye çıkaracağıdır. Bireylerin optimum dağılımının sağlanması, emeğin yerinin merkezi yönetim tarafından kararlaştırılmaması sebebiyle yapılacak olan hesaplamada işgücünün göç üzerindeki yaklaşım ve eğilimlerinin dikkate alınması gerekecektir. İkinci sorun teşkil edebilecek durum ise öngörülen nüfusun optimum dağılmasını sağlayacak net göç hareketlerinin oluşup oluşmayacağıdır. Net göç oluşması, üretim kararlarının alınmasıyla kendiliğinden gerçekleşmeyecek ise yeteri kadar göç sağlayacak

özendirici önlemlerin neler olduğu ve ne tür uygulamaların hayata geçirilmesi gerektiği araştırılmalıdır. Bu tarz bir uygulama yapılabilmesi için bireylerin göç konusundaki eğilimlerinin iyi şekilde analiz edilmesi gereklidir (Tekeli, 1975: 156).

2.2.2.2. Yerel Yönetim Politikaları

Siyaset kurumunun bölgesel faktörü olan yerel yönetim ve yerel siyaset kavramlarına bakılacak olursa üzerinde mutabakata varılmış kesin bir tanımlama yapmanın zor olduğu görülür. Mekansal açıdan yaklaşılarak üzerinde durulacak temel konu kent ve kent seviyesinde oluşturulan politikalar yerel siyaset olarak tanımlanmaktadır (Ekinci, 2008: 39).

Göç konusu genel itibarıyla ülkelerdeki merkezi yönetimlerin çözümlemesi gereken bir problem olarak görünmekle birlikte göç hareketlerinden en çok etkilenen kesim kentler ve kentlerin yönetimleridir. Zira göç ile gelenler ilk olarak kent merkezleri ya da çevresini yerleşim yeri olarak seçmektedir. Bu sebeple belirli sayıda nüfusa göre altyapısı oluşturulmuş kentlerin işleyişi bozulmakta, zamana yayılan süreçlerde yerel siyasete önemli sorumluluklar getirmektedir (Demirhan ve Arslan, 2015: 24).

İç göç akımları yöneldiği bölgeye oluşturacağı etkiler ve bu etkiler karşısında üretilecek politikalar siyaset kurumunun sorumluluğundadır. Göç hareketlerinin sonuçlarından göç alan bölgenin daha çok etkilenmesi oluşan durumun kontrollü şekilde yönetilmesi ve olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesi açısından yerel yönetimlere bu konuda daha fazla görev düştüğü açıktır.

Yerel idareler göç ile gelen nüfusun barınma, istihdam, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayamamaları durumunda bölgede uyumsuzluklar ve çatışmalar meydana gelecektir. Yerel bölgede üretilecek her çeşitli, sosyokültürel, mekânsal ve ekonomik üretimler yerel yönetimlerin ilgi alanına girmektedir. Yerel yönetimlerin ekonomisini çoğunlukla çeşitlendiren ve canlandıran göç hareketlerini başarılı bir şekilde yönetmek görevi yerel yönetimlerindir. Mekansal alanda meydana gelen talepler, baskılar ve konut ihtiyaçları da yerel yönetimlerin sorumluluğunda olan önemli bir konudur. Yerel yönetimler gelen göçmenlerin acil ihtiyaçlarının karşılanarak süreçlerin etkin

şekilde yönetilebilmesi adına merkezi idareyle uyum içerisinde projeler üretmeli ve mevcut projelere dahil olmalıdır (Özservet, 2016:48-49).

Yerel yönetimler göç hareketlerini yönetmek için oluşturacağı politikaları belirlerken kendi bölgelerinin fiziki unsurlarını dikkate alarak belirledikleri optimum noktaya göre pozisyon alacaklardır. Tiebout'a göre (1956), yerel yönetim alanının büyüklüğü, kamusal hizmetlerin en az vergi ve kalabalıklaşma maliyeti seviyesine göre belirlenecektir. Yerel toplum optimum büyüklüğün altında olması durumunda; bölgesine yeni kişiler çekmeye dönük politikalar geliştirecek, optimum büyüklüğü geçmiş olan yönetim birimlerinde bu durumun aksi şekilde uygulamalar olacaktır. Çünkü yerleşim alanlarında yaşayan kişi sayısı ne düzeyde olduğuna bakılmadan gerçekleştirilmesi lüzumlu olan sabit giderler bulunmaktadır. Yerel hizmetlerin gerçekleştirilmesi adına yapılan sabit giderler, yerleşim alanlarında mevcut kişi sayısına bölünerek o kentte ya da bölgede yaşamak için katlanılacak maliyetin fert başına düşen miktarı bulunur. Kamusal hizmet ve mal üretiminin azalan maliyet şartlarında gerçekleştirilmesi hizmet ve mal arzında ortalama birim maliyetlerinin azalmasına neden olur ve ilave birim maliyet ile fert başına düşecek maliyetleri düşürür (Namazcı, 2018: 166).

Kamusal faaliyetlerin gerçekleşirken maliyetlerin olabilecek en alt düzeyde olmasını sağlayacak optimum noktanın yakalanması yönetim birimin etkin çalışmasını sağlar. Yerel düzeyde oluşturulan kamu hizmetleri, bölgelerin temel ihtiyaçları ve sosyokültürel açıdan yaşanabilir yerler haline gelmesinde temel faktör olması; yerel yönetimlerin kendisinden beklenen sorumlulukları ve faaliyetleri yerine getirebilmeleri için en etkin seviyede çalışmalarını zorunlu kılar.

Yerel yönetimlerin hayata geçireceği uygulamalar, toplayacakları vergilerin oranları ve toplanan vergilerin bireylere sağlayacağı olumlu ya da olumsuz geri dönüşler onların yaşam standartlarını doğrudan etkilemektedir. Bireylerin yaşamlarını doğrudan ve en hızlı şekilde etkilemeleri yerel yönetimlerin göç hareketleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Örnek verilecek olursa yerel yönetimlerin topladığı çevre ve temizlik vergisi aynı oranda olduğu iki bölgeden birisinde çöplerin zamanında toplanmaması ve yeterli düzeyde yeşil alan bulunmaması bireylerin ödemiş olduğu verginin karşılığını görememesine yol

açacaktır. Aynı oranda vergi ödeyeceği ve kamu hizmetlerinin düzenli şekilde gerçekleştiğini gördüğü bölgeye doğru göç etmeyi düşünebilir.

2.3. İç Göç ve Mali Yerelleşme

Ülke içerisinde meydana gelen iç göçler daha öncede bahsedildiği gibi sosyal, kültürel nedenlerin yanında en önemlisi ekonomik ve mali faktörlere bağlı nedenler ile gerçekleşmektedir. Bu faktörlerin her biri bölgelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyinin ortaya çıkmasında birer argüman olmakta ve bireylerin tercihlerini etkilemektedir. Kalkınmanın gerçekleşmesine bireylerin; adalet, güvenlik ve eğitim hizmetlerine, istihdam imkanlarına, temel hak ve özgürlüklere sorunsuz şekilde ulaşmalarının sağlanacağı, sosyal politikalar üretilmesi olarak bakılabilir.

Kalkınma tanımına bölgesel açıdan bakılacak olursa, sanayi ve üretim faktörlerinin belirli alanlarda toplanması nedeniyle meydana gelen eşitsizlikleri ortadan kaldırma hedefiyle az gelişmiş bölgelerin sanayileşmeleri gerçekleştirilerek gelişmiş bölgelerin düzeyine erişmesi ve ülke içi refah dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleşmesidir. Bölgelerin kalkınması ülkenin kalkınması anlamına geleceği için bölgesel kalkınma ve ülkelerin kalkınmaları birbirini tamamlayıcı ilişkidirler (Işık ve Kılınç, 2011: 12-13). Bu ilişkiler göz önüne alındığında, bölgesel yönetimlerin mali yapılarının düzenlenmesi ve güçlendirilmesi milli kalkınmanın gerçekleşmesinin yanı sıra göç sonucu oluşacak nüfus hareketlerinin yönetilebilmesi adına önem arz etmektedir.

Bu kapsamada yerel idarelerin hizmetlerin ve görevlerin karşılanması noktasında mali ve idari özerkliğe sahip olmaları yönetsel anlamda daha etkin olmalarını sağlayabilmektedir (Tosuner, 1995: 261). Etkin olan yerel yönetimler tarafından sunulacak kamusal mal ve hizmetlerin kalitesi ve düzeyi bölgeler arasında farklılık göstermesi ihtimali bulunmaktadır. Ancak merkezi yönetim idareleri arası mali ilişkiler düzenlenirken oluşturulan hizmet düzeyi, standart ve ilkelerini her zaman tertip edilme imkanına sahiptir (Kesik, 2005: 82).

2.3.1. Yerel Mali Unsurların İç Göç Üzerindeki Etkisi

Çağın değişmesiyle ortaya çıkan küreselleşme ve beraberinde gelen toplumsal değişimler kalkınma planlarının ve sosyal politikaların tasarlanıp hayata

geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Dünya üzerindeki nüfusun artması sosyal politikalara gereksinim duyan kişi sayısında artışı getirmiş bu şekilde küreselleşme kendine zıt bir kavram olan yerelleşmeyi güçlendirmiştir. Bazıları için küreselleşme olarak görülen unsurlar bir başkası için yerelleşme şeklinde görülebilmektedir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde, bulunulan konuma ve konuya yaklaşıma göre yerelleşme veya küreselleşme anlam kazanmaktadır. Yalnız, şekil itibariyle çelişkili gibi görünmesine rağmen küreselleşme ile yerelleşmenin birbirini tamamlayan süreçler oldukları genelde kabul edilen noktadır ve günümüzde tüm dünya çapında kendini gösteren bu iki süreç birlikte ilerlemektedir (Gelekçi, 2005: 269-270).

Özellikle 1950 sonrası aratan küreselleşme olgusuyla merkezi idarelerin mevcut yetkilerin bir bölümünü uluslararası oluşumlara ve yerel yönetimlere aktarmaları otoritelerinin zayıflamasına ve etkinliklerinin azalmasına neden olmuştur. Ülke hudutları içerisinde olsa bile farklı coğrafi alanlarda hayatını sürdüren ve beklentileri farklı olan bireyler devletin kendilerine el uzatarak ihtiyaçlarını karşılamasını talep ederler. Devlet otoritesi yerel birimleri kullanmak suretiyle egemenliği altındaki bireylere erişmesi, zedelenen devlet otoritesini güçlendirecek ve çeşitli gereksinimleri farklı sosyal politikalarla giderilmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda yerel idarelerin öneminin artması ve aktif hale gelmesi kaçınılmaz bir durum halini almıştır (Karagöl ve İpek, 2018: 89).

Küreselleşme süreçlerinin zorunlu kıldığı yerelleşmeye yönelik politikalar kamu kesiminin ademimerkeziyet prensibine göre örgütlenmesini teşvik etmektedir. Dünya Bankası tarafında yayınlanan 1999-2000 yılı raporunda, gerek yerelleşmenin gerekse küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu için ülkelerin 21.yy'da ekonomik başarı elde edebilmeleri bu ikiz güçleri etkin idare edebilmelerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Dünya Bankasına göre, devletlerin birtakım yetkilerini bütünleşik bir hal alan dünya ekonomisi nedeniyle küresel düzeye, diğer yetki ve sorumluluklarını ise, dağıtılarak yerel düzeye bırakılması zorunlu olduğu için, yerelleşmenin olup olmayacağı üzerine yersiz tartışmalar yapmak yerine bu politikaların ne şekilde yürütüleceği üzerinde yoğunlaşılmalıdır (Güler, 2000: 25).

Yerelleşme olgusu kararların yerinden verilmesinin ve hizmetlerin yerinden üretilmesinin en mühim aracıdır. Bürokratik mekanizmalar sebebiyle merkezi

idarelerin kaybolan hizmet alanlarının aktif edilmesi; aşırı düzeyde kalabalık merkezi bürokrasinin işlevini azaltmak ve daha benimsenmiş, etkin kalkınma projelerini hayata geçirme sebebiyle başvuru bir uygulamadır (Acar ve Kitapçı, 2009: 86). Yerelleşme ya da yerel idare, yönetim bilimi açısından ademimerkeziyet olarak ifade edilen ve yönetim olarak iki temel türe sahip bir kavramdır. Bunlar merkezdeki kuruluşların belirli fonksiyonları yerine getirmeye yetecek birtakım yetileri merkezden uzakta bulunan bir teşkilata kendi adlarına kullandırmak için devretmesi; yetki genişliği (deconcentration delegation) ve kanunlar ile oluşturulmuş yönetim birimlerinin siyasal, tüzel ve mali birtakım yetkilere sahip olmaları sonucu gerçekleşen; hakiki manada bir yerinden yönetimdir (Keleş, 2000: 19).

Yönetim fonksiyonlarında yerelleşme ve kamusal hizmetlerin yerel idarelere devredilmesi görüşüne göre, bireylerin ihtiyaç ve tercihleri sadece yerel yönetimlerce daha sağlıklı ve doğru şekilde tespit edilebilir. Merkezi idarenin sunulacak olan hizmetlerin mekana fiziksel anlamdaki mesafenin uzak olması karar alma mekanizmasının etkinliği için lüzumlu olan bilginin meydana getirilerek kullanılması olasılığını zayıflatmaktadır (Tanzi, 2005: 2 Aktaran; Kesik, 2005: 82). Bunun yanında yerelleşme demokrasinin güçlenmesini sağlamaktadır. Yerelleşme demokratik ve katılımcılık ile yerel düzeyde tecrübelerle müsaade ederek duyarlı, yaratıcı ve yenilikçi plan ve organizasyonlara zemin hazırlayabilir (Bütüç, 2018: 12).

Günümüz itibarıyla neredeyse bütün ülkelerde yerel idarelere demokratik kuruluşların başta gelenlerinden birisi olarak bakılmaktadır. Bu durumun baş nedeni yerel idarelerin halkın kendi kendisini yönetebilmesine imkan tanıyan kuruluşlar olmasıdır (Keleş, 2000: 57). Yerelleşmenin bu unsurlarıyla gelen bölgesel kalkınma ve demokratikleşme gibi sonuçları dikkate alındığında, bireylerin tercihleri üzerinde etkili olduğu ve iç göç hareketleriyle ilişkili olduğu görülecektir.

Küreselleşen dünyada bireylerin değişen talep ve istekleri yönetim biçimlerine de yön vererek yerel yönetimlere olan teveccühü arttırmıştır. Bu sebeple yerel yönetimlerin sunacağı mal ve hizmetlerin nasıl gerçekleşeceği bu kurumların nasıl daha etkin faaliyet yürütecekleri bireylerin tercihlerini de

etkileyerek göç hareketlerine etkileri göz önüne alındığında, üzerinde durulması gereken temel konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerelleşme konusu demokrasiyi güçlendirme adına çok önemlidir. Yerelleşmeye bakış açısı, denetimsiz şekilde tüm kamusal faaliyetlerin yerel yönetimlere devri şeklinde olmamalıdır. Çünkü yerelleşme yerel yönetimlerin merkezi idarelerin boyunduruğundan kurtulmasının sağlanmasıyla birlikte; yerel toplumun yönetime iştirak etmesini sağlayıp, demokratik seviyeyi artıracak unsurken, diğer yandan yerel tiranlığı ve despotizmi tesis etmesi olasıdır. Bu sebeple yerle devredilecek görev sorumlulukların çerçevesi anayasa ve yasalarla net bir şekilde belirlenmelidir. Merkezi idarenin, yerel yönetimlerden daha etkili şekilde gerçekleştirebileceği birtakım görevleri bulunmaktadır. Bunların dışında standart oluşturma, düzen, hukuki uygunluk denetlemesi, genel ilke ve kuralları belirleme gibi fonksiyonlar merkezi yönetimin elinde olmalıdır (Olgun, 2007: 111-112).

Yerel yönetimlerden beklenen; bireylerin barınma, su, aydınlatma, ulaşım ve kültür gibi ihtiyaçlarını karşılamak, alt yapı işleri, yeşil alanlar, kent alanları ve otopark yapmak, çocuk, yaşlı ve güçsüz vatandaşların ihtiyaç duydukları geleneksel hizmetleri gerçekleştirmek, bunlar adına lüzumlu ekonomik teşebbüslerde bulunmaktır. Ne var ki belirtilen hizmetler mali ve siyasal açıdan güçlü ve yetkili olmadıkça hayata geçirilemez (Keleş, 2000: 86).

Yerel unsurlardan beklentilerin bu şekilde gelişmesi yerel yönetimlere yüklenen misyonları artırarak kent yönetimi adına gerekli tüm ihtiyaçlar için politika üretmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kent ile göç kavramları kentleşme olgusuyla paralel şekilde ilerleyen, birbirlerini izleyen kavramlardır. Kentleşme olgusu, kentlerin sayısının ve kentlerde yaşamakta olan popülasyonun artması olarak ifade edilebilir. Kent bünyesinde bulunan nüfusun artışının yanı sıra diğer il, ilçe ya da köylerden gerçekleşen göçler de kent nüfusunda artışa neden olmaktadır (Sağlam, 2006: 36).

Çağımızdaki demokratikleşme ve kentleşme yönünde atılan adımlar kenti siyasal erk bölüşümü için gerçekleştirilen mücadelelerin odaklarından biri haline getirmiştir. Yerel ya da kentsel siyaset, yerel düzlemde karar verme proseslerine

etki eden bütün etmenlerin incelenmesini, kentleşme sürecini ve yerel üniteleri ilgilendiren tüm faaliyet ve politikaları kapsamaktadır. Özellikle kentsel ve kırsal bölgeler ile ilgili konular, halkın yönetime etkin şekilde katılması ve yerel seçimler ile yerel idareler ve devlet mekanizması arasındaki ilişkiler kentsel siyaset konusu içinde yer almaktadır (Keleş, 2000: 101).

Ülkelerin tüm bölgelerinde kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun en elverişli düzeyde ve etkili şekilde gerçekleşmesinin en önde gelen yöntemi, yerleşmiş olan idareler ile merkezi yönetim arasındaki mali ilişkiler düzeni, bu hedef doğrultusunda biçimlendirilmesidir. Mali ilişkilerin düzenlenmediği durumda; dikey ve yatay açıdan idareler arasındaki kaynak tanziminin yapılmadan mevcut duruma olduğu gibi razı olmak, ülkenin tüm bölgelerinde kamusal mal ve hizmetlerin yeteri kadar sunulmasını engelleyebilir. Nitekim kamusal faaliyetlerin düzenli ve sürekli bir şekilde gerçekleşmesi idareler arasındaki mali ilişkilerin düzenlenerek her idarenin mali yapısının oluşturulması ihtiyacının birçok sebebe bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır (Kesik, 2005: 77).

İdareler arası dikey mali ilişkiler; federal yönetim yapısı bulunduğu federal devlet, eyalet yönetimleri ve mahalli idare yönetimlerinin aralarındaki bağlantıları, üniter yönetim yapısı bulunduğu ise merkezi idare ve yerel yönetimler arasındaki bağlantıları anlatmaktadır. Bu bağlantılarda görev ve gelirlerin pay edilmesi söz konusudur. Yerel yönetimlerin altyapı yatırımları gibi pek çok mal ve hizmeti merkezi yönetimden daha düşük maliyetlerle gerçekleştirebilmektedir. Gelir açısından bakıldığında, merkezi otorite kendisinden alt kademede olan yerel yönetimlere oranla daha yüksek kaynak oluşturabilme yeteneğine sahiptir. Gelir ve hizmet sunumları dikey mali bağlantıların ortaya çıkmasındaki temel sebeplerdir. Yatay mali ilişkiler ise aynı düzeyde bulunan yerel yönetim birimleri arasındaki bağlantıları, yönetimler arasında harcama ve gelir dağılımının yapılmasını ifade eder. Yatay mali ilişkiler kapsamında tam bir bölüşüm ve paylaşım yapılsa bile bazı bölgelerin zengin doğal kaynaklara ve yaygın iktisadi kuruluşlarının bulunması gibi nedenlerle bölgeler arasında dengesizlikler ve eşitsizlikler meydana gelebilmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 77).

Bölgeler arasında oluşan ekonomik düzey farklılığı hizmetlere yansiyarak ekonomik imkanları yüksek bölgelerde yaşayan bireylerin fazla ve kaliteli hizmet

almasına neden olmakta, ekonomik imkanları düşük bölgelerde yaşayanların ise daha az hizmet almaları ile sonuçlanmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 78). Yatay eşitsizliklerin neden olduğu bu durum ile birlikte gelen ekonomik şartların ve kalkınma seviyelerindeki farklılığın kamusal mal ve hizmetlere ulaşımı etkilemesi ya da ulaşılan mal ve hizmetin kalitesindeki farklılıklar bireyleri tercih noktasına getirmektedir. Bu noktada bireyler ya mevcut durumu kabullenerek hayatlarına devam edecekler ya da göç argümanı ile farklı arayışlara yöneleceklerdir.

Bireylerin mevcutta yaşadıkları bölgenin şartlarını benimsemeyerek başka yaşam alanlarına yönelmeleri Tiebout Hipotezi varsayımını ortaya çıkarmıştır. Varsayımına göre farklı gelir ve beğeniye sahip vatandaşlar, farklı kamusal mal ve hizmet gerçekleştiren ve bu faaliyetlerin karşılığı olarak alınan vergiler sayesinde çalışmalarına devam eden bölgeler içinde, tercihlerine en uygun olanı seçip oraya yerleşirler, bu duruma ayaklarıyla seçme denilmektedir. Tiebout Hipotezi bireyleri mobil kabul etmekte ve tercihleri doğrultusunda hareket edeceklerini kabul etmektedir. Örnek olarak, yeşil alanlardan ziyade müze ziyaretini tercih eden bir kişi, bölgeler içerisinde en çok müzeye sahip olan bölgeyi tercih edecek ve bu harcama kalemlerinin bütçesindeki oranını tercih sırasında göz önüne alacaktır. Yerleşim alanlarının bu doğrultuda seçilmesi yerel idarelerin yönetimlerinin kamusal hizmet ve mal sunumunun verimliliğini ve etkinliğini artırmaktadır (Marin ve Altıntaş, 2004: 79).

2.3.2. Mali Yerelleşme Kavramı

Kamusal faaliyetlerin gerçekleşmesi için ülke sınırları içindeki kıt kaynaklar kullanılmaktadır. Yerel yönetimlerinde merkezi yönetimler gibi devlet faaliyeti olan kamu hizmetleri üreticisi olmaları, faaliyetlerini gerçekleştirirken kıt olan maddi kaynaklardan nasıl ve hangi oranda faydalanacakları sorununu ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu vaziyet, yönetimler arası güçlü mali ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan merkezi yönetim ve yerel yönetimler mali ilişkisi, tarihi süreç içerisinde uzun süre maliye biliminin çözülmesi güç sorunları arasında yer almıştır (Öncel, 1992: 21).

Çağımızda yaşanan mali dar boğazlar, mevcuttaki kaynakların en verimli biçimde kullanılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Hangi hizmet ve görevlerin kimler tarafından gerçekleştirileceği net bir şekilde belirlenmemesi sonucunda ortaya çıkacak iki durum kaynakların israf olmasına sebep olabilmektedir. İlk olarak aynı hizmetin yerel idare ve merkezi idare tarafından ortaya konmak istenmesidir. Diğer durum ise, yetki paylaşımının net şekilde belirlenmemesi durumunda, yapısal hususiyeti sebebiyle daha çok kaynak harcamak durumunda olan merkezi otoritenin hizmet gerçekleştirimini yüklenmesidir (Bakıcı, 2004: 7).

Kaynak kullanımında israfın önlenmesi için iktisadilik kriteri çerçevesinde adımlar atılmalıdır. Bu doğrultuda bir kamusal mal ya da hizmet hangi idarece daha az maliyetle üretimi gerçekleştirilip vatandaşlara arz edilebilecekse o idare tarafından gerçekleştirilmelidir. Yöre halkının, ödemiş oldukları vergiler ile kendilerine sunulan kamusal hizmetlerin aynı oran ve doğrultuda bulunması mali adalet ilkesi açısından gereklidir. Kamusal mal ve hizmetin dağıtılmasında iktisadi unsurun temel etken kabul edilmesi, mal ve hizmetlerin en etkin ve ekonomik şekilde yürütecek idarenin belirlenmesini önemli kılmaktadır. Önemli nokta gerçekleştirilecek olan hizmetlerin vatandaşlara en hızlı, en faydalı ve en ucuz şekilde gerçekleştirecek kuruluşun hangisi olduğudur (Türkoğlu, 2013: 46). Kamusal hizmetlerin gerçekleştirilmesi noktasında yerel idarelerce bireylerin ihtiyaç ve taleplerinin tespiti daha doğru şekilde yapılabilir. Yani merkezi otorite tarafından alınacak kararlar ulusal düzeyde tek tip karar oluşması açısından faydalı olsa da, yerel ölçekli hizmetlerin doğru ve etkin biçimde gerçekleştirilememesine sebep olmaktadır (Tosuner, 1995: 260). İdareler arası görev ve yetkilerin paylaşılarak birtakım kamu hizmetlerinin sunumunun yerelleşmesi ve beraberinde gelen mali yerleşme olgusu bu etkenler etrafında şekillenmiştir.

Gelişen koşullar ve bu koşulların kamu yönetim anlayışında oluşturduğu değişimlerin ortaya çıkardığı yerleşme eğilimi, genel manada yetkilerin ve mali kaynakların transferinin artırılması gibi çeşitli nitelikleri bulunan bütünleşik bir kavramı ifade etmektedir. Bu sebeple yerel yönetim ünitelerinin güçlendirilmesini içermektedir. Güçlendirme durumu kimi zaman daha çok yetki ve görevi üstlenme kimi zaman ise daha çok mali kaynaklara sahip olma şeklinde ele alınmaktadır (Güven vd., 2017: 194).

Kamusal hizmetlerin merkezi yönetim ve alt kademedeki yönetimler arasında paylaşılmış olması, hizmetlerin karşılanabilmesi adına gerekli olan iktisadi ve mali kaynakların da bölüşülmesi ihtiyacını ortaya çıkarır (Öncel, 1992: 22). Bu kapsamda gerçekleşecek olan mali yerelleşme, kamuya ait mali kaynaklar ve bu kaynakların kullanımının merkezi idare ile yerel idareler arasında paylaşılmasında yerel idareler yararına kararlar alınmasını ifade eder.

Mali açıdan yerelleşme; yerelleşme unsurunun yönetsel boyutundan daha çok gelir elde etme ve harcama gerçekleştirme yönüyle öne çıkan bir konsepttir. Yerel düzeydeki idarelere bağımsız harcama kararı verme ve gelir artırma konusunda yetki devredilmesi mali yerelleşmenin esasının teşkil eder (Acar ve Kitapçı, 2009: 88). Bütçelerini geliştirme yeteneğine sahip olmayan ve yeterli düzeyde mali kararlar alabilme seviyesine de ulaşamayan yerel idareler, merkezi idareye bağımlı bir yapı ortaya çıkarmaktadırlar. Böylesi bir yapının oluştuğu durumda mali yerelleşmenin beklenen ölçüde gerçekleşmesi mümkün değildir. Mali yerelleşmenin sağlanabilmesi için yerel idarelere harcamalarını finanse etmek amacıyla kendi öz gelirlerini tayin edebilme yetkisi tanınmalıdır. Bu yetki ile yerel idareler vergilerin oranını, matrahını ya da konusunu belirlerken, merkezi otoritenin koyduğu alt ve üst limitler içerisinde vergi oranlarını tadil etme iradelerine sahip olabilmektedir (Egeli ve Diril, 2012: 27).

Mali yerelleşme ile yerel idarelere yeni gelir ve harcama yetkisi kazandırılabilmesinin yanı sıra, mevcutta bulunan gelir ve harcama kalemlerindeki sorumluluk ve yetkileri de genişletilebilir. Hakiki anlamda mali yerelleşme için harcama yetkisinin ve gelir kaynaklarının birbirine eşitlenmesi gerekli ilke olması, harcama ve gelir kalemlerinin beraber ele alınmasını gerektirmektedir (Çalçalı, 2018a: 3). Mali yerelleşmeyle birlikte yerel idare birimlerinin harcama ve gelir özerkliğini fazlalaştırılması, bölge halkının kamusal hizmet ve mal sunumu isteklerinin daha etkin ve esnek şekilde karşılık bulabilmesine imkan tanımıştır (Yüksel, 2013: 193).

Yerel idarelerin kaynak kullanımında sorumluluk almaları mali yerelleşmenin temel bileşenidir. Yerel idareler ve özel kuruluşlar mali yerelleşme sorumluluklarını etkin şekilde gerçekleştirebilmeleri için yerel düzeyde topladıkları ya da merkezi yönetimden transfer edilen yeteri kadar gelirleri bulunmalı ve

harcama kararı alabilme yetkisine sahip olmalıdır. Mali yerelleşme birçok formları içerebilir (Rondinelli, 2000: 3);

- Kullanıcılardan alacağı ücretler ile kendini finanse ederek mal ve hizmet maliyetinin karşılanması.
- Altyapı ve hizmet sağlamanın kullanıcıların emek ya da parasal katkısıyla sağlanması, eş finansman ya da ortak yapım.
- Yerel düzeydeki gelirlerin mülkiyet ve satış vergileri ya da dolaylı vergiler yoluyla genişletilmesi.
- Merkezi hükümet tarafından toplanan genel vergi gelirlerinin merkezi ya da yerel düzeyde spesifik kullanım için yönetimler arası transfer yoluyla yerel yönetimlere aktarılması.
- Borçlanma yetkisinin yerel idarelere de verilmesi ve yerel idare borçlarına merkezi yönetimin garanti vermesiyle kaynak mobilizasyonuna izin verilmesi.

Mali yerelleşmenin bu özellikleri dikkate alındığında, mali federalizm ve mali özerklik kavramlarıyla benzeştiği görülmektedir. Birbirlerine bir hayli yakın olan mali özerklik ile mali yerelleşme kavramları arasında bir takım anlam farkları mevcuttur. Şöyle ki; mali özerklik merkezi otoriteden yerel idarelere daha radikal nitelendirilebilecek düzeyde mali yetki ve güç aktarılmasını konu edinirken, mali yerelleşme daha ziyade bir süreci kapsar ve mali özerklik kavramına oranla daha hafif seviyede mali yetki ve güç devredilmesini izah etmektedir (Çalcalı, 2018a: 4-5). Mali özerklik ile mali yerelleşme kavramlarının temeli mali federalizm teorisine dayanır ve bu kavramlar mali federalizm görüşünün uygulanma evrelerini ifade etmektedirler.

Mali yerelleşme özetle gelir ve harcama kalemlerinde bazı sorumlulukların merkezi yönetimden alınarak daha alt düzeydeki yönetim birimi olan yerel idarelere kaydırılmasını içerir. Yerel idarelerin harcamalarının tahsisindeki özerklik derecesi mali yerelleşmenin türünün ve düzeyinin belirlenmesinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Shah, 2000: 19).

Mali yerelleşmenin çok boyutlu kavram olması mali yerelleşmenin düzeyinin belirlenmesi konusunu tartışmalı hale getirmekte ve ekonomik faktörlere olan

tesirinin incelenebilmesinde sorunlar meydana getirmektedir. Kuramsal açıdan mali yerleşmenin ölçümü konusunda uzlaşmış bir görüş bulunmamaktadır. Çünkü bir ülkenin mali unsurlarının bazı yönleri daha fazla ya da daha az yerleşmesi mümkündür (Yüksel, 2013: 195). Mali unsurların yerleşme düzeylerine ülkelerin nüfus yapısı, kentleşme oranı ve siyasi yönetim biçimi gibi değişkenleri ve dinamikleri etki etmektedir. Bu faktörlerin ise ülkelere göre farklılık göstermesi yerleşme düzeylerinin farklılaşmasının başlıca nedenleridir (Kara, 2019: 172).

Birçok farklı faktörün mali yerleşmenin içerisinde olması mali yerleşme düzeyinin ölçümünü ciddi anlamda zorlaştırmaktadır. Yapılacak ölçümlerde bir bağımsız değişkenden emin olunamaması sonuçların yerleşmeyle ilişkilendirilememesine yol açacaktır. Yine de bir tespit yapabilmek için yapılan çalışmalarda genel anlamda mali yerleşme düzeyi, yerel idarelerin mali fonksiyonlarının genel yönetim içindeki payı ile orantılı kabul edilmektedir. Bu yüzden mali yerleşme düzeyinin belirlenebilmesi için kamu kesimine ait mali değişkenlerinin tanımlanması ihtiyacı bulunmaktadır. IMF'nin tüm ülkeler ortak kullanımına sunmuş olduğu veri setindeki değişkenler olan GFS (Government Finance Statistics) ölçümlerde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Ancak mali yerleşme düzeyinin belirlenmesi amacıyla GFS'deki değişkenlere endeksli yapılan araştırmalarda çoğunlukla yerel idarelerin gerçekleştirdikleri harcamalar ve elde ettikleri gelirlerin merkezi idare gider ve gelir toplamı içerisindeki oranı dikkate alınmaktadır (Ebel ve Yılmaz, 2002: 3-6).

GFS'de yer alan değişkenler, yerel idarelerin harcama ve gelirlerinin kamu kesiminin toplam harcama ve gelirleri içerisindeki ya da GSYİH içerisindeki oranını mali yerleşme ölçümü için kullanılmaktadır. Bu tarz ölçümler araştırmalarda çoğunlukla kullanılıyor olsa da yerel idare ünitelerinin gerçek mali yerleşme seviyesini ya da mali özerkliğini net bir şekilde ölçmemektedir. Örnek olarak, başka yerel idarelere göre daha fazla gelir ya da harcama payına sahip bir yerel idarenin daha fazla mali yerleşme derecesi olduğundan bahsedilemez. Zira kamusal gelir ve harcamaların yerel payı yerleşmedeki değişiklikleri içermemektedir, daha az gelir ve harcama payı bulunan yerel idareler yerel düzeyde kamusal hizmet ve malların sunumunda ya da gelir unsuru olan vergilerin

oranlarının belirlenmesi sürecinde daha etkin ve serbest olabilmektedir. Dolayısıyla bu durumdaki yerel idareler fazla gelir ve harcama payına sahip olup karar verme yetkisi az olan yerel idarelerden daha çok yerelleşmiş olduğundan bahsedilebilmektedir (Yüksel, 2013: 195).

2.3.3. Mali Yerelleşmeye İlişkin Kuramsal Tartışmalar

Yönetimlerin mali ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ve nasıl düzenleneceğine ilişkin bilimsel incelemeler İkinci Dünya Savaşından sonra 1950’li yıllardan itibaren başlamıştır. Ortaya konulan yaklaşımlarda kamu ekonomisinde etkinliği ve verimliliği artırmanın önemli bir biçimi olarak mali yerelleşme ele alınmaktadır (Karabacak ve Karabacak, 2014: 253).

İdareler arasındaki mali ilişkilerin biçimlendirilmesi mali yerelleşme ya da mali federalizm adıyla literatürde birçok çalışma yapıp farklı açılardan ele alınmıştır. Mali yerelleşme üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda birinci kuşak yaklaşımlar ve ikinci kuşak yaklaşımlar şeklinde ayrılmıştır. Tiebout (1956), Musgrave (1959), Oates (1972), Buchanan (1965), Olson (1969), Brennan ve Buchanan (1980) modeli de birinci kuşak yaklaşımlar arasında ele alınmaktadır.

Bu alanda yapılan ve sonraki çalışmalara yol gösterici olan bilimsel çalışma Tiebout (1956) tarafından yapılmıştır. A Pure Theory Of Local Expenditures (Yerel Giderlerin Saf Bir Teorisi) adlı eserinde sonrasında Tiebout Hipotezi olarak adlandırılan görüşlerini ortaya koymuştur. Tiebout’a göre mali unsurların yerelleşmesi, ülkenin tamamında ve yerel düzeyde talebi en etkin şekilde karşılamak için daha mücehhez olan yerel idarelere harcama yetkisini ileterek büyümeyi teşvik etmektedir. Mali yerelleşme “ayağıyla oy verme” olarak nitelendirilen toplumun gereksinimlerine ve tercihlerine en uygun kamusal hizmet sağlayan yerel idareyi seçmesiyle tahsiste verimliliğe yol açabilmektedir (Arif ve Ahmad, 2017: s. 276). Çünkü Tiebout modeli ulusal seviyeye oranla bireylerin tercihlerini daha uygun şekilde yansıtır ve yerel düzeydeki kamusal mallar için yapılacak harcamalara çözüm getirmek amacındadır (Tiebout, 1956: 416). Tiebout Hipotezinin dayandığı varsayımlar şu şekildedir (Tiebout, 1956: 419);

- i. Tüketiciler, tam anlamıyla hareketlidirler ve tercihlerini en iyi belirleyecek bölgeye yerleşirler.

- ii. Tüketiciler, harcama ve gelir politikası arasında bulunan farklar konusunda tüm bilgiye sahiptir ve bu farklar neticesinde tepki gösterirler.
- iii. Tüketicilerin içerisinde yaşamayı seçebileceği çok sayıda idare bulunmaktadır.
- iv. Bireyler temettü gelirine bağlı yaşamaları sebebiyle; istihdam imkanlarından kaynaklanan kısıtlamalar dikkate alınmaz.
- v. Sunulacak olan kamusal hizmetler bölgeler arasında dışsallıklara ya da negatif ölçek ekonomilerine sebep olmaz.
- vi. Bireylere sunulan kamusal hizmet için gerçekleştirilecek optimal büyüklük söz konusudur. Bu büyüklük idarelerin üretecekleri mal ve hizmetlerin en düşük maliyet ile gerçekleştirilebilecek optimum kişi sayısını ifade eder.
- vii. Toplumlarda optimum ölçeğin yakalanması gereklidir. Bu kapsamda idareler; optimum seviyenin altında olduğunda ortalama hizmet maliyetini en düşük yapacak kişi sayısına ulaşmak için yeni bireyleri kendi sınırlarına çekmeye çalışır, optimum noktanın üzerinde olanlar ise tersini yapar. İdeal seviyede olan idareler ise nüfus sayılarını korumaya çalışırlar.

Musgrave, 1959 yılında yayımlanan Kamu Maliyesi Teorisi'nde ayrıntılı olarak kamu maliyesini gelir dağılımı, kaynak tahsisi ve finansal istikrar fonksiyonları çerçevesinde incelemiştir. Musgrave'a göre piyasa başarısızlıkları sebebiyle meydana gelen devlet müdahalesinin ve kaynak dağılımı işlevinin yerel kamu idarelerince gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Üçlü kaynak teorisi olarak nitelendirdiği görüşlerinin ilk dalı makroekonomik istikrardır. Ekonomideki istikrarı sağlamada para maliye ve politikaları katkı sağlamaktadır. Bu politikaların etkisini gösterebilmesi için sorumluluklarının merkezi idarede olması gerekir. Yerel yönetimlerin, bu politikaları uygulamada bazı kısıtlamalarının olması sebebiyle mali yerelleşmenin ekonomik istikrara katkısı olmayacaktır. Görüşlerinin ikinci dalı olan gelirin yeniden dağılımında ise sosyal hizmetler toplumun dar gelirli gruplarına ulaşmayı amaçlamalıdır ve vergiler artan oranlı olmalıdır. Ulus altı ekonomilerin karşılıklı bağımlılıkları sebebiyle mali yerelleşme gelir dağılımını düzenlemeye yardımcı olmayacaktır. Yerel yönetimlerin vergileri, vergi rekabetiyle vergi tabanının hareketine neden olabilmesi, gelir dağılımına yönelik politikaların ulusal yönetimce uygulanmasını gerektirmektedir. Kamu ekonomisinin son dalı birinci kuşak çalışmalarda mali yerelleşmenin öneminin

ortaya çıktığı, kaynak tahsisidir. Kıt olan kaynakların oluşturduğu ekonomik problemler, gerçekleşecek kamusal hizmetleri kaynakları en etkin kullanacak yönetimce sunulması gerektirir. Ulusallık gerektirmeyen konulardaki kamusal hizmetlerin yerel idarelerce sunulması beklentilerin daha sağlıklı tespit edilebilmesi sebebiyle kaynak kullanımında verimliliği artıracaktır (Vo, 2010: 559-660).

Buchanan (1965) yapmış olduğu çalışmada, Kulüp Mallar Kuramını ortaya çıkarmıştır. Buchanan kuramda, saf özel mal ve saf kamusal mal terimleri arasındaki eksikliği gidermeye çalıştığını belirtmektedir. Buchanan'a göre, tüketiminde rakip bulunmayan, tüketiminden dışlamanın mümkün olduğu, yerel idarelerce üretilebilecek karma veya kulüp mallar denilen bazı mal ve hizmetler bulunmaktadır. Burada etkinliğin sağlanması amacıyla optimum üye sayısı ve optimum mal ölçüsünün tespit edilmesi gereklidir. Aynı zevklere sahip ve sınırlı sayıda bireyler kulüpleri oluşturmaktadır. Yerel idareler sorumluluk alanlarında belirli sayıda nüfus olması sebebiyle, birer kulüp olarak tanımlanmakta ve yerel düzeyde oluşturulacak mal ve hizmet tespiti açısından önem arz etmektedir.

Olson (1969) tarafından yapılan çalışmada ise yerelleşmeye mali denklik çerçevesinden bakmıştır. Mali denklik kolektif bir kamusal maldan fayda sağlayanlar ile malın üretilmesi maliyetine katlananlar arasında eşitlik olmasıyla gerçekleşmektedir. Farklı kamusal mal ve hizmetlerin optimal seviyede sunumu ancak çok sayıda idare ile gerçekleşebilir. Farklı etnik unsur ve ırka sahip topluluklar, genellikle farklı kültürel yapıları sebebiyle farklı taleplerde bulunabilirler. Bu sebepler kamusal malların sunumunda optimum noktanın yakalanabilmesi için faydası yerel düzeyde olacak kamusal mallar yerel idarelerce finanse edilerek sunumu gerçekleştirilmelidir.

Oates (1972) ortaya koyduğu mali yerelleşme kuramını Olsan'un mali denklik ve Tiebout'un hipotezini bir araya getirerek oluşturmuştur. Oates'in yerelleşme kuramı, merkezileşmeyle sağlanacak tasarrufların, ölçek ekonomilerinin ve dışsallıkların olmadığı bir durumda, tek merkezden gerçekleştirilen tek tip üretim ile yerel talep farklılıklarını aktaran yerelleştirilmiş kamusal hizmet üretimiyle karşılaştırıldığında; yerelleştirilmiş üretim refah arttırmada daha etkili olacağını öne sürmektedir. Toplumun tümünün talepleri homojen olmadığı müddetçe merkezi idarenin tüm bölgelere aynı tip kamusal

hizmet sunumu gerçekleştirdiği varsayımında, merkezi idarenin etkin hizmet düzeyini yakalayabilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda, kamusal mal ve hizmet sunumunun yalnızca merkezden gerçekleştirilmesi tercih ve taleplerdeki farklılıkları kavrayamadığı için tek miktarda ve tipte üretime sebep olur. Yerel kamusal hizmetlerin yerel idarelerce sunumunun gerçekleştirilmesi tüketici refahının artırılması adına yerel idareler merkezi idareye tercih edilecektir (Çalçalı, 2018b: 32-33).

Birinci kuşak yaklaşımların son teorisi Brennan ve Buchanan (1980)'ın kamu tercihi literatüründen yararlanarak ortaya koydukları Leviathan Devlet görüşüdür. Brennan ve Buchanan'a göre devletin olması gerekenden çok büyüyerek, daha fazla harcama yapmak için ağır vergiler koyma eğilimleri bulunmaktadır. Onlara göre devlet her zaman vergi gelirlerini maksimize etmek isteyen monolitik (yekpare) bir leviathandır. Devlet fazlalığını ve aşırı düzeyde vergilendirme durumu ancak devletin mali ve siyasi yetkilerini anayasa ile yerelleştirerek kısıtlanabilir. Mali yerelleşme, idareler arasında rekabet oluşturarak idarelerin büyüme gücünü azaltır, bu sayede aşırı vergilemeyi engeller (Vo, 2010: 664). Bu kuram klasik yaklaşımlar arasında yer almasına karşılık, bazı noktalarda ayrılır ve en basit örnekle iyilikseverlik görüşünü reddeder, iyilikseverliği faydacılık ile açıklar. Onlara göre iyiliksever siyasi ajan, toplumun bütününün refahı yerine kendin kişisel refahını düşünür. Toplumun çıkarlarına aksi yönde hareket edebilir ve başkalarına karşı tamamen iyiliksever olmayabilir. Bu yaklaşımın mali yerelleşme literatürüne iki mühim katkısı bulunur; ilk olarak mali unsurların yerelleşmesinin kamu kesiminin büyüklüğü üzerinde etkin kısıtlama gerçekleştirebileceği, ikincisi ise mali kuruluşların yapısı ve bu kurumların siyasi karar alıcıları açısından oluşturacağı teşvikeler üzerine önemli bir odaklanma sağlamasıdır. 1990'lı yıllar ile ortaya çıkan, Weingast'ın pazarı koruyucu yerelleşmenin şartlarını geliştirmeye çalıştığı ve Oates'in mali yerelleşme konusundaki ikinci kuşak kuramlar olarak nitelendirdiği kuramlar da özünde bu görüşlerden hareketle ortaya çıkar (Karabacak ve Karabacak, 2014: 256).

İkinci kuşak yaklaşımların öncülerinden Barry Robert Weingast, yerelleşmeyi gerçekleştirmiş kimi ülkelerin daha varlıklı iken kimilerinin neden yoksul olduklarına cevap aramaktadır. Gelir düzeyindeki bu farklılıkların

sebeplerini anlamak amacıyla mali yerelleşmenin temelini oluşturan birinci nesil kuramlara göz atar. İkinci kuşak olarak nitelendirilen yaklaşımlar bu şekilde geleneksel kuramların tekdüzelik ve iyilikseverlik gibi iki ana dayanak noktasına karşı durup, eksik yönlerini ortaya koyar (Karabacak, 2012: 413).

Birinci kuşak kuramcılar; mali unsurların yerelleşmesinin faydaları ve getireceği avantajlardan bahsederken muhtemel sakıncalarına değinmemişlerdir. İkinci kuşak ise mali yerelleşmenin yararlarından daha çok planlaması iyi yapılmamış ve kontrolsüz bir yerelleşme işlemlerinin oluşturacağı muhtemel olumsuz sonuçlara odaklanmışlardır. İkinci kuşak kuramların en önemli farkı, çeşitli mali ve siyasi birimlerde somutlaşan teşviklerle idareler arasındaki yapının politik ekonomisine yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. İkinci nesil çalışmalarının birçoğu mali unsurların yerelleşme ve merkezileşme düzeyi arasındaki dengenin nerede olması gerektiği konusu üzerinedir. Yerelleşmede çok ileri gitmenin ve mali açıdan merkeze tabi olan bir yerelleşmenin riskleri ikinci kuşak kuramının fark noktasıdır (Çalçalı, 2018b: 39). İkinci kuşak ayrıca eksik bilgi problemini işlem maliyetleri, asıl vekil ve eksik sözleşme görüşleriyle yerelleşme kuramına uygular. Yerel idareler ile firmalar arasında katlanmış oldukları teşvik ve bilgi sorunları sebebiyle bir benzerlik olduğu görüşündedir. Bu açıdan, firmaların sözleşme, temsil ve işlem maliyetlerini düşürücü yapısı ile rekabetçiliğini yerel idarelere uyarlar. Onlara göre yerelleşmenin etkin olması isteniyorsa sözleşme, temsil ve işlem maliyetlerinin dikkate alınması gerekir (Karabacak, 2012: 413).

2.3.4. Mali Yerelleşme ve Maliye Politikası İlişkisi

Kıt kaynakların israf olmaması adına maliye teorisinin yanıt aradığı bir soru hizmetlerin farklı idarelerce gerçekleştirildiği durumda optimum görev ve hizmet sahasının ne olacağı, kamusal hizmetlerin en etkili sunulacağı saha ile yerel idare sayısının ne kadarda optimum olacağıdır. Toplumun iktisadi anlamda refah maksimizasyonunu gerçekleştirmenin temel şartlarından biri, kaynakların ölçülü ve optimal kullanılmasının gerçekleşmesidir. Hizmetin gerçekleştiriminin optimal alanları yerel idarelerin görev yetkilerinin tespitinde önemli bir faktör olmanın yanında kaynak kullanımında etkinliği sağlamaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 89).

İdareler arasındaki mali ilişkiler ele alındığında, bu ilişkilerin iki boyutlu olduğu görülmektedir. İlki hizmetlerin paylaşılması ki bu durum, hizmetlerin gerçekleştirilmesi sonucu ortaya çıkacak maliyetlerin bölüşümünü ifade eder. İkinci konu ise, hizmetlerin sunumu için meydana gelecek giderlerin karşılanmasını sağlayacak gelirlerin paylaşılmasıdır. Bu şekilde bir mali tevzin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır (Öncel, 1992: 22).

İdareler arasında gelir ve hizmet taksimi yerelleşmenin geniş ve eksiksiz yöntemidir. Bu kapsamda yerel idarelere bağımsız şekilde hizmetlerini gerçekleştirilmesi ve hizmetleri için gerekli finansman kaynağı sağlamak adına vergilendirme yetkisi tanınabilir. Bu bağlamda, mali yerelleşme için genel çerçeve şu şekilde sıralanabilir (Bakıcı, 2004: 9-10);

- Gelir ve hizmet bölüşümünü gerçekleştirip sınırlarının çizildiği yerel idareler sınırlarında yaşayan yurttaşlara sunacakları hizmetlerin biçimini ve düzeyini seçme noktasında esneklikleri bulunmaktadır.
- Yerelleşme unsurunun temelinde en alttaki yönetim birimlerinin yaptığı harcamaların her lirasının hesabını doğrudan yurttaşlarına vermek olduğu için alacakları bu kararlar yasal ve şeffaflık çerçevesinde olmak zorundadır.
- Yerelleşmenin tamamıyla uygulanması sonucunda harcama ve vergi süreçleri faaliyet alanındaki bireylerin tercih, görüş ve taleplerini yansıtacak şekilde düzenlenir.

2.3.4.1. Kamu Harcamalarının Yerelleşmesi

Mali açıdan merkezileşme, genel manada ulusal bütünlüğün talep ve arzularının bir karşılığıken, toplum içerisinde çeşitli taleplerin yanında hesap sorulabilirliğin bir karşılığı olarak ise mali yerelleşme görülür. Mali yerelleşme kapsamında yerel idarelere bırakılan gelir kalemi olarak vergileme ve kamusal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla harcama sorumluluklarında artış gerçekleşmektedir (Karabacak ve Karabacak, 2014: 252). Yerel idareler, bölgesel düzeyde mal ve hizmet üreten yapılar olmaları sebebiyle görev ve sorumluluklarını yerine getirebilme adına harcama yapmaları gerekmektedir.

Mali yerelleşmenin ilk aşamasını, hangi harcama mesuliyetinin ve hizmetlerin hangi idare birimince gerçekleştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi

meydana getirmektedir (Akman, 2018: 130). Gerçekleştirilecek olan hizmetlerin belirlenmesi ve hizmet sunumunu gerçekleştirecek yönetim birimin tespiti bölgelere göre farklılık gösteren bir durumdur. Buradaki ortak nokta, fayda maliyet açısından etkin olacak idareyi bulmak ve sorumlulukları o idareye devretmektir.

Harcama sorumlulukları açısından yerleşme, yerel idare harcamalarının gerçekleşen genel idare harcamalarına oranıyla ölçülmektedir. Bu türdeki bir oran temel olarak yerel idarelerin kamusal hizmetlerin sunumu ve yönetsel olarak karar alabilme sorumluluğunu kontrol etmektedir. Yerel idarelerin sorumluluğunda bulunan ve bu sayede yerleşmiş karar almanın tehlike ve yararlarına endeksli olan belirli sektördeki kamusal harcamaların payını ortaya koymaktadır (Akman, 2018: 130).

Çünkü mali yerleşmeden bahsedilebilmesi için, yerel idarelerin özerkleşerek kendi karar organlarını kendi içlerinde meydana getirmeleri ve verecekleri kararları tahakküm altında olmadan faaliyete geçirebilmeleri gerekir. Böylelikle yerel idareler harcama konusunda merkezi yönetimin tesiri altında olmadan en etkin kararları kendileri alacaklardır. Yerel idarelerce alınacak karar doğrultusunda harcamaların gerçekleştirilmesi, etkileri ve dağılımı ekonomik bir hadise olması mal ve hizmetlerin dağılımı ve sunulması noktasında bir optimumu tespit etmek kamu maliyesinin üzerinde durduğu temel konulardan olmuştur. (Türkoğlu, 2013: 43-46).

Kamusal mal ve hizmetlerin optimum düzeyde sunulabilmesi için yerel idarelerin başta harcama yetkisi olmak üzere mali unsurlarının özerkleşmesi gereklidir. Yerel idarelerin mali özerkliklerinin gerçekleştirilmesinde yerel idarelerin sahip olacakları mali kaynakları kendilerince uygun buldukları hizmetler ve alanlar için harcamalarının önemi yadsınamaz. Çünkü yerel idareler sorumluluk alanlarında bulunan bölge için gerekli olan hizmetleri önem sırasını dikkate alarak gerçekleştirmekte en rasyonel şekilde karar alacak olan organizasyonel birimler olmaları sebebiyle kaynakların etkin kullanımı noktasında da avantajlı olacaklardır (Türkoğlu, 2013: 64).

Yürütme noktasında harcama sorumlulukları çok kapsamlı bir konudur. Farklı yönetim birimleri gerçekleştirecek bir kamusal hizmet sunumuna farklı

şekillerde iştirak edebilmektedir. Harcama sorumlulukları yönetim birimleri arasında çoğunlukla fonksiyonel bazda kimi zamanda maliyet bazında paylaşılmaktadır. Merkezi yönetimin hastane yapımı ve sosyal yardımların gerçekleştirilmesini yüklenirken, yerel idarelerin sosyal hizmetler ve temel sağlık hizmetlerini yüklenmeleri fonksiyonel bazda paylaşım, merkezi yönetimin çalışan personellerin ücretlerini öderken yerel idarelerin diğer işletme maliyetlerini karşılaması maliyet bazında paylaşım örnek verilebilir (Taraktaş, 2010: 13).

Harcama sorumlulukları tahsis edilirken idarelerin yönetim fonksiyonları ve mali kapasiteleri dikkate alınmalıdır. Savunma, adalet gibi ulusal düzeyde ortak tüketim niteliği bulunmayan ve verim açısından ölçek bazında birleştirilmesine gerek olmayan bütün kamusal hizmetler, yerel idarelere bırakılabilir. Yerel niteliği bulunan hizmetler, etki alanlarında farklılık bulursa da mutabakat sonucuyla demet haline getirilip arz edilmesiyle, faydaların yoğunlaştığı bölgelerde kurulan yerel idare sorumluluğunda üretilir (Karagöz, 2014: 57).

Birtakım kamu hizmetlerinin yerel yönetimlerin sorumluluğuna devretme ölçüleri belirlenirken, başka bir ifadeyle merkezi yönetim ile yerel idareler arasında hizmet bölüşümü gerçekleştirilirken bu işlemin yasal zemine dayanması gerekir. Yönetimler arasındaki hizmet ve görev bölüşümünün sınırları yasal düzenlemelerle ve anayasal ilkeler ile ortaya koyulur. Yerel idare birimlerinin karar alma etkinliklerinin önemli olduğu bu süreçte anayasa temelinde yerel idarelerin gelir ve görev dağılımının sınırları çizilerek yönetim kısıtları belirlenir. Mali açıdan sorumluluk alanlarının belirleneceği düzenlemeler ile gerçekleştirilmesi gereken kamusal hizmet ve görevler net bir şekilde belirlenerek, kamusal faaliyetlerde mükerrerliğin önüne geçilmeli ve gerçekleştirilecek hizmetleri en uygun yürütecek olan kamu idaresinin sorumluluğuna bırakılmalıdır (Karagöz, 2014: 63).

2.3.4.2. Vergilerin Yerelleşmesi ve Mali Tevzin

Mali yerelleşme kapsamında harcama sorumluluklarının belirlenerek yerelleşmesi, bu harcamaların ne şekilde finanse edileceğini gündeme getirmektedir. Kamu yönetimindeki harcamanın gelirden önceliği ilkesi gereği mali yerelleşmenin diğer önemli boyutu öz gelirlerin belirlenmesi ve tahsisidir (Taraktaş, 2010: 19). Kamusal hizmetlerin gerçekleşmesinden doğan harcamaların

ve bu harcamaları finanse edecek gelirlerin belirli çerçevelerde paylaşılması mali tevzin olarak ifade edilmektedir. Hizmet ile gelir arasında mevcut olan organik bağ dolayısıyla mali tevzin bir yönüyle hizmet paylaşımını diğer yönüyle yönetim birimleri arasındaki gelir paylaşımını belirtmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 98). İster idari ister siyasi açıdan bakılsın, yerel idarelerin en temel özelliği kendi sorumluluklarını gerçekleştirecek mali kapasitelerinin bulunması gerekliliğidir. Aksi durumda bu idarelerin varlık sebebi ortadan kalkar. Dolayısıyla merkezi ve yerel idare açısından kaynakların paylaşımı olan mali tevzin oldukça önemli bir konudur (Özer, 2015: 537-538).

Mali unsurların yerelleşmesiyle birlikte hesap verilebilirlik ve şeffaflığın geliştirilmesi yönünden, yerel düzeyde sunulan kamu hizmetlerinin finansmanı yerel birimlerin öz gelirleriyle karşılanacak biçimde boyutlandırmak gereklidir. Vatandaşlar yerel idarelere direkt olarak vergi ödemeleri halinde, bu birimlerin bürokrat ve idarecilerinin hesap sorulabilirlik düzeyi artacaktır (Taraktaş, 2010: 19). Bunların yanında mali yerelleşmeyle birlikte idarelere tanınacak bazı mali özerklikler bulunmaktadır. Mali özerkliğin uygulanabilmesi için şu koşullara dikkat edilmelidir (Egeli ve Diril, 2012: 27-28);

- Mali açıdan özerklik ilk olarak, harcama ve gelir boyutlarıyla beraber ele alınmalıdır.
- Mali özerklik değerlendirilebilmesi için merkezi bir gözlem kabiliyeti bulunmalıdır.
- Yerel idarelere kanuni sınırlar ölçüsünde vergilendirme yetkisi tanınmalıdır.
- Merkezi otorite kendisince konulan mali özerklik kısıtlarını koruyabilmelidir.
- Mali özerklik ile oluşturulan düzen sade ve anlaşılır olmalıdır.
- İdareler arasındaki vergilendirme yetkisinin aktarımı mali özerkliğin amacı doğrultusunda olmalıdır.

Kamu hizmetlerinin sunumu noktasında devletin üstlendiği görev ve sorumluluk anlayışı gereği gerçekleştirmek zorunluluğu bulunan hizmetlerin ortaya çıkardığı finansman ihtiyacına zorunlu katılması olarak da nitelendirilebilen vergi, ülkedeki hukuk sisteminin temel kaidelerini teşkil eder. Tarihsel süreçte vergi hukuku yasal çerçevede, demokratik gelişmelerle paralel şekilde gelişmiştir. Halkın

temsilcilerince kabul edilmeyecek ve kanunlara dayanmayan hiçbir vergi konulması söz konusu olamaz (Çataloluk, 2008: 214). Nitekim vergi sistemi devletlerin egemenlik haklarına istinaden hukuksal normlarla oluşturulmuştur.

Mali özerklik çerçevesinde yerel idarelere gelir oluşturmalarını gerçekleştirmek için vergileme yetkisi verilebilir. Bu yetkiler yerel idarelerin vergilerin matrah ile oranını belirlemelerinden, merkezi otoritenin tayin edeceği alt ve üst sınırlar dahilinde vergi oranlarını farklılaştırma yetkisine kadar varabilmektedir (Güner, 2005: 220). Vergilendirme yetkisi devletin elinde bulundurduğu, mali alandaki yetkilerden en mühim olanlarından birisidir. Hangi yönetim biçiminde olursa olsun vergileme yetkisi en büyük tüzel kişi olan devlet tarafından kullanılabilir. Bununla birlikte, alt basamakta bulunan kamu tüzel kişileri olan yerel idareler de devletten almış oldukları yetki çerçevesinde vergilendirme yetkisini işletebilirler. Vergileme yetkisinin idarelerce paylaşımının rasyonel ve hukuki temeller üzerine şekillenmesi önemlidir. Ancak bu şekilde hizmet ve görevlerin etkin bir şekilde paylaşılması mümkün olabilir (Tosuner, 1995: 259-260).

Yerel idarelerin gerçekleştireceği vergilendirmeler, yerel meclislerce kabul edilip yerel bütçeye ayrılan ve verilebilir bir madde sebebiyle ödenen ya da ilgili yerel idarenin sorumluluk alanı içinde olan bir vergidir. Yerel idarelerin vergileme yetkisi çok ya da az olabilmektedir (Tortop, 1999: 44). Vergilerin yerelleşmesi hesap verilebilirliğin artmasına yol açmakta, ödenen vergiler sebebiyle idarecilerin sorumluluklarını artırmakta ve vatandaşları karşılığında sunulacak mal ve hizmetlere duyarlı hale getirmektedir. Bu sayede vergilerin tahsiline mükelleflerin katılımında, gelirlerin tahmin edilerek bütçenin harılanmasında ve şeffaflığın sağlanmasında etkinlik sağlanacaktır (Güner, 2005: 221). Yerelleşme adına mali özerkliğin gerçekleştirilebilmesinde yerel idarelerin vergilendirme yetkisini hangi ölçüde kullanabildikleri temel noktalardandır.

Egemenlik haklarına dayanarak vergilendirme yetkisini kullanan kamu otoritesi bu yetkisini yerel idarelerin daha fazla gelir kaynağı elde etmesi için yerel birimlere aktardığı oranda mali özerkliğin kapsamı değişmektedir. Yerel idarelere vergileme yetkisi aktarılmasıyla mali özerkliği yakalamaları söz konusu olacağı için, mali yerelleşme ve vergileme yetkisi ilişkisi önem arz etmektedir. Ayrıca

vergilendirme yetkisi kullanımı açısından merkezi yönetimin idari, hukuki ve teşkilat yapısının beraber şekilde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. (Egeli ve Diril, 2012: 30). Mali yerelleşmeyle birlikte gelir kaynaklarının bölüşülmesinde ve vergi sorumluluklarının yerel birimlere aktarılmasında dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler mevcuttur. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir (Keleş, 1972: 61-62);

- Her idareye, gerçekleştireceği hizmetleri finanse edecek gelir de tahsis edilmelidir.
- Mükerrer ve aşırı vergilendirmeden imtina edilmelidir.
- Vergilendirilmemiş kaynak bırakılmamalıdır.
- Oluşturulacak olan sistem; yerel idarelerden kimilerinin gelişmemiş, kimilerinin gelişmiş olmasından kaynaklanan dengesizlikleri, yani yerel vergi ödeme gücündeki farklılıklar nedeniyle kamusal hizmetlerin niteliğinde oluşabilecek farklılıkları hafifletebilecek düzeyde esnek olmalıdır.

Mali yerelleşmenin gerçekleşmesi için yerel idarelerin finansal kaynaklarının ekseriyetinin öz gelirlerinden oluşması gerekmektedir. Yerel idareler bu kapsamda konulacak vergilerin matrahını, oranı ve kapsamını belirleyebilme ve tahsilatını gerçekleştirebilme haklarının bulunması temel şartlardandır. Yerel idarelerin toplam gelirleri içinde kendi öz gelirlerinin oranının fazla olması yerel idarelerin sorumluluklarını hafifleterek bağımsız karar almasını sağlayacaktır. Bu sayede yerel idarelerin merkezi idareye değil vatandaşların isteklerine ve taleplerine önem vermeleri temin edilmektedir (Akman, 2015: 125). Ancak hizmet bölüşümünde olduğu gibi vergilerin bölüşümünde de planlara bağlanarak birtakım sınırlar çizilmelidir. Plansız ve programsız bir bölüşümde, hizmetleri finanse etmeye yeterli kaynak elde edilemeyebilir, vergilendirilmemiş alanlar bırakılabilir veya vatandaşlar aşırı derecede vergilendirilebilir (Mutluer ve Öner 2009: 37-38).

Vergilendirme yetkisinin kullanımında yerel idarelere aşırı ya da sınırsız yetki verilmesi konusunda teoride görüşler mevcut olsa da, uygulamada sorunsuz işlemesi pek mümkün değildir. Çünkü sınırsız vergilendirme yetkisinin bir hayli sakıncası bulunmaktadır, bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Tosuner, 1995: 262);

- Yerel idare birimleri yalnız kendi sınırları içerisinde egemendir, idareler bu sınırların ötesindeki konularda vergilendirme yetkisini kullanmaları mümkün değildir.
- Her yerel idarenin kendi sorumluluğundaki vergi kaynağını aşırı düzeyde zorlama ihtimalinin bulunması nedeniyle, sapmaların oluşması, yetki çakışması yaşanması ve vergi kaynağının kuruması gibi durumlar sonuçlar yaşanabilir.
- Mali özerkliği bulunan idarelerce uygulanacak harcama ve gelir politikası her idarede farklı etkiler meydana getirecektir. Örnek olarak yerel düzeydeki idare bir vergi koyduğu zaman bu verginin yüküne katlanan vatandaş vergi ödememek için söz konusu verginin bulunmadığı bir başka idarenin egemenlik alanına, ekonomik faaliyetini aktaracaktır. Böylece idareler arası rekabet oluşabilecek olması kaynak dağılımını olumsuz etkileyecektir.

2.3.4.3. Mali Yerelleşme Katılımcı Bütçe İlişkisi

Yerelleşme kavramıyla birlikte mali unsurların yerelleşmesi, merkezi yönetimlerin yerel idarelere vergileme ve harcama yetkisini bırakmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yerel idareler bu yetkileri yasal çerçevede nasıl kullanacaklarının yöntemleri ve sınırlarının belirlenmesi, saydamlığa ve hesap verilebilirliğe imkan tanıyan bütçenin oluşması ile gerçekleşmektedir.

Bütçe, kamu kesiminin giderlerini ve gelir kaynaklarını ortaya koyan, harcamaların yapılmasını ve bu harcamaları dengeleyecek kaynakların sağlanması adına belirli bir zaman için yetki tanıyan yasal belgedir. Başka bir ifadeyle topluma arz edilecek, finansmanı vergi gelirleriyle karşılanacak olan kamusal hizmetlerin bir listesidir (Demircan, 2007: 108). Yerel idarelerin bütçesi her yıl kamusal öncelikler hesaba katılarak kamu fonlarının ne şekilde oluşturulacağına ve kimlerden tahsil edileceğine göre belirlenmektedir. Genel anlamda yerel bütçeler, yerel düzeydeki ekonominin genel refahını göstermekte ve kamunun denetimine açık olmaktadır. Yerel idareler bütçelerinin çeşitlilikleri olmasına karşın genel hedefinin kamu kaynaklarını yükseltme ve en etkin şekilde harcama olduğu genel görüştür (Akman, 2015: 307).

Yerel idare birimleri bütçe ile birlikte elde edecekleri gelir toplama ve harcama gerçekleştirme yetkisini etkin biçimde kullanımı, politik baskı ve uygulamalardan arınmış, etkin kamu mali idare prensipleri istikametinde idare anlayışına sahip bir yerel idare süreciyle gerçekleşmesinin mümkün olabileceği göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Ayrıca hizmet arzında verimliliğin ve etkinliğin gerçekleşmesi için gerekli performans yönetimi, mali disiplinin sağlanması yerel idarelerin bütçe oluşumunu ve yönetimini kendileri gerçekleştirmeleriyle oluşur. Bu amaç doğrultusunda mali yönetim denetiminin gerçekleştirilmesi, uyulacak esasların tespiti, hesap verilebilirlik, gerekli kurumsal organizasyonun yapılması bütçe anlayışındaki temel ilkeleri teşkil etmektedir (Demircan, 2007: 109-110).

Günümüzde yaşanan küreselleşme süreci, devletlerin ekonomik hayattaki fonksiyon ve rollerinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda ülkelerde meydana gelen ekonomik krizler, iktisadi öğretilerin değişimi ve uluslararası alanda yaşanan politik gelişmeler kamu kesiminin yeniden yapılandırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kamu harcama ve gelirlerinin kamu ekonomisinin ana değişkenleri olması, onların hacim ve oranlarını ekonomik misyonları doğrultusunda yeniden organize edilmesi mecburiyeti, bütçe anlayışını ve bütçe sistemlerini yakından etkilemiştir. Bu yüzden kaynakların etkin ve verimli kullanımını ön plana çıkartmak amacıyla kamu mali yönetiminde performans esaslı bütçe etkisini göstermiştir (Demircan, 2006: 51-52). Zira kamuda etkinlik ölçümü mali yerelleşmenin gereğidir. Hizmet için hedeflerin ve kalite standartlarının tespit edilmesi ve ölçülebilir duruma getirilmesi, bunlardan sorumlu birimlerin belirlenerek hizmet kullanıcısı olan vatandaşlara hesap verebilir konumda olmaları gereklidir. Bahsi geçen konular, kamu bütçesinde performans esaslı sistemlerin kurulmasıyla sağlanabilir. Performansa dayalı bütçeleme, kamu mali idaresinde hedef odaklı bütçeyi, performans ölçümü sayesinde mali saydamlık ve hesap verilebilirlik adına nesnel bir ortam meydana getirir. Böylelikle kamuyu yöneten kişilerin ortaya koydukları performans hedeflerini ne ölçüde gerçekleştirdikleri kamuoyunca değerlendirilebilir (Karagöz, 2014: 66-67).

Yerel idarelerin uyguladığı performans esaslı bütçe sisteminin getirdiği mali saydamlık ve hesap verilebilirlik demokrasi kültürünün derinleşerek vatandaşların

yerel idarelerin harcama öncelikleri üzerinde etki ettiği katılımcı bütçe modelini ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1990'lı yılları takiben dünyada yaşanan küreselleşme süreciyle paralel şekilde kamu bütçesinde sosyal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim sürecinde, kamu kesiminin o tarihe kadar alınan mali kararların toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu eleştirilerinin artması sonucunda, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla düzenlenen sosyal bütçe çalışmaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bahsedilen sosyal bütçe çalışmaları içerisinde katılımcı bütçe yaklaşımı önemli bir yere sahiptir. Katılımcı bütçe yaklaşımı, ekseriyetle yerel idare birimlerinin harcama önceliklerinin vatandaşların katılımı ve tercihleri istikametinde tespit edilip bütçelendirildiği bir süreci ortaya koymaktadır (Yalçın, 2015: 314).

Katılımcı demokrasinin mali ayağını teşkil eden katılımcı bütçeleme uygulaması ilk olarak 1989 senesinde Brezilyanın Porto Alegre şehrinde ortaya çıkmıştır. Pilot uygulama olarak başlanan Porto Alegre bütçe modelinde yerel idarece sunulan hizmetlerin bireylerin öncelik ve tercihleri doğrultusunda tespit edilmesi amaçlanmıştır. Pilot uygulamanın olumlu neticeler vermesinin ardından katılımcı bütçe yaklaşımı dünyaya yayılarak birçok yerde uygulamaya başlanmıştır (Durak, 2017: 89).

Katılımcı bütçe modeli, toplumsal gelişmişlik, ekonomik büyüme ve ulusal kalkınmayla doğru orantılı gelişim gösteren, mali yerelleşmenin politik ölçütü olarak tanımlanabilir. Katılımcı bütçenin gelişmesi için mali konularda vatandaşların bilinçlenmesi, eğitim seviyesinin artması, kamusal hizmet arzında bu hizmetlerden faydalanacak olanlarında etki etmek istemesi gibi sosyoekonomik gelişmeler önem arz etmektedir. Katılımcı bütçe yaklaşımı yatırım harcamalarının ne şekilde kullanılacağı konusunda, hizmet sorumluluk sınırlarında yerleşik vaziyetteki bireylerin görüşlerini dikkate alarak karar vermesi biçiminde bir davranış benimsenmektedir. Bu istikamette bireylere kamu politikasını ve bütçe konularını tartışma ve ilgili durumlarda karar verme olanağı tanıyan bir sistem olan katılımcı bütçelemede, bireyler oy vermenin yanı sıra politika yapıcılarını da denetlemektedir (Çobanoğulları ve Yereli, 2017: 123). Bütçe süreçlerine katılım, vatandaşların kendilerini doğrudan etkileyen bütçe olgusuna dahil olarak bu bütçeler üzerinde etki etmeleri durumudur. Katılımcı bütçe ile idarecilerin,

koordinasyon, planlama ve denetimi daha etkili gerçekleştirebilmeleri adına vatandaşlar ile idare arasında fikir ve bilgi paylaşımı sağlanmaktadır. Bu sayede bir baskı grubu içinde yer almayan ya da gelir seviyesi düşük olduğu için kaynak kullanımında söz sahibi olamayan bireylerin bütçe süreçlerine dahil edilmesi gibi bazı yararlar sağlar (Ergen, 2012: 322-323).

Vatandaşların yönetime dahil olarak ihtiyaç ve beklentilerin tespit edilmesinin yanında bunların oluşturacağı maliyetlerin belirlenmesi de demokrasi kültürü açısından önemli bir konudur. Yerel düzeyde demokrasinin sağlanmasında bireylerin yönetime dahil olarak mali konularda birlikte karar alınmasına katkı sunmaları seçmen ve vatandaş olarak bölge halkının en tabii hakkıdır. Bireylerin kendileri için gerçekleştirilecek hizmetlerin tespiti edilmesinde ve bu hizmetlerin maliyetinin finanse edilmesinde karar verici konumda olmaları gibi mali konuları içermesi açısından bütçe, yerel demokrasinin mali boyutu olarak gösterilmektedir. Yerel demokraside vatandaşlara sunulacak hizmetlerin, finansal kaynakları da hesaba katılarak vatandaşlarla beraber tespit edilmesi yerel bütçenin rasyonelliğinin sağlanması için önemlidir (Çetinkaya ve Korlu, 2012: 98).

3. KAMU HARCAMALARI VE VERGİLERİN İÇ GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ

Türkiye'de kırsal alandan kentsel alana ve özellikle az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç eğilimleri söz konusudur. Bu göçlerin önemli bir kısmı ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada ise Türkiye'deki iç göç olgusunda mali değişkenlerin etkili olup olmadığı analiz edilmektedir.

3.1. İç Göçün Belirleyicilerine Yönelik Ampirik Literatür

Bireylerin mekânsal hareketliliğini etkileyen faktörleri, başka bir ifadeyle iç göçün belirleyicilerini, inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı göç kararını sadece ekonomik faktörler; diğer kısmı ise ekonomik olmayan, başka bir ifadeyle bireylerin yaşam kalitesini etkileyen faktörler açısından incelemiştir (Greenwood, 1975; Cebula, 1978; Clark ve Hunter, 1992; Gale ve Heath, 2000). Bazı çalışmalarda ise ekonomik refah ile ilgili faktörler (Leisure ve Lewis, 1977; Liang ve White, 1996; Piras, 2015), göçmenlerin kişisel özellikleri (Thomas, 1963) ile politik ve mali değişkenler (Liu ve Shen, 2014) göç modelleriyle ilişkilendirilmiştir.

Göç olgusunu açıklamaya yönelik çalışmaların genelinde, parasal/parasal olmayan faktörlere dayalı olarak beklenen faydaların göç kararları üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Davies, Greenwood ve Li (2011) tarafından yapılan çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler arası göç ve göçle ilgili temel hipotezler test edilmiştir. Çalışmada, ekonomik fırsatların (işsizlik oranı, kişi başına gelir) ve buna bağlı olarak hareket etme maliyetlerinin (menşe ile varış yeri arasındaki mesafe) göç eğilimlerine olası etkileri incelenmiştir. Çalışmada, işsizlik oranındaki tek bir standart sapmalı değişimin, göç olasılığını yüzde 18 ila 20 oranında azalttığı; kişi başına düşen gelir oranındaki standart sapma değişiminin ise göç olasılığını yüzde 16 ila 17 arasında arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Piras (2017) tarafından yapılan çalışmada, 1970 ila 2005 yılları arasında, İtalyan bölgelerinde iç göç akımları analiz edilerek; göçle ilgili itici ve çekici güçler incelenmiştir. Çalışmada kullanılan modelde, hem itici hem de çekici faktörlerinin

diğer kısıtlayıcı ve/veya yardımcı faktörlerle birlikte göç akışlarını belirlediği varsayılmıştır. Çalışmada, göç eğilimleri açısından başlangıç ülkesindeki kişi başına düşen GSYİH ile göç davranışları arasında negatif bir ilişki; varış yerindeki kişi başına GSYH ile göç davranışları arasında ise pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Finlandiya'daki iç göç sorunu ve göçün belirleyicileri, Palkama (2018) tarafından yapılan çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada, 1995-2005 ve 2006-2015 dönemleri arasındaki göç akımlarını incelemek için logaritmik sabit etkiler regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmada, 1995-2015 döneminde, çok fazla göç alan belediyelerin yüksek eğitim, düşük belediye vergi oranı, düşük işsizlik ve yüksek nüfusa sahip olduğunu, ancak eğitim ve işsizliğin zaman içinde öneminin azalttığı tespit edilmiştir.

Ampirik literatürde, göç ve genel anlamda beşeri sermaye özelinde ise eğitim arasındaki ilişki de yoğun bir biçimde incelenmiştir. İtalya özelinde yapılan bir çalışmada, bölgesel göç oranının yükseköğrenim kazanımları ile arttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Etzo, 2008). Göç etme eğilimleri açısından eğitim çok önemli bir faktördür. Göç etme eğiliminin eğitim seviyesi ile birlikte arttığı ifade edilmektedir. Benzer bir çalışmada Ackah ve Medvedev (2012) tarafından Gana'ya ilişkin olarak yapılmıştır. Çalışmada, Gana'da daha düşük ortalama eğitim seviyesine sahip toplulukların eğitilmiş bireylere oranla göç eğilimlerinin daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Bazı çalışmalarda ise iklim, ekoloji, kültür, yaş ve suç durumu gibi ölçülmesi kolay olmayan bölgesel özelliklerin göç kararını etkilediği ifade edilmektedir. Cebula (1973) tarafından yapılan çalışmada, yaşlıların yaşam kalitesi faktörleri ile göç etme kararında ekonomik faktörlerden çok daha fazla motive oldukları hipotezi incelenmiştir. Çalışmanın odak noktası, 1965-70 döneminde 65 yaş ve üstü kişilerin göç eğilimleridir. Çalışmada, yaşlı göçmenlerin, tıbbi bakımın daha fazla olmasından, eğlence tesislerine daha fazla erişimden, daha fazla güneş ışığından ve daha sıcak bir iklimden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Nord ve Cromartie (1997), iyi hava koşullarının belirli bir bölgeye yönelik göç eğilimlerini olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşmıştır.

Bireylerin bölgeler arasındaki hareketliliğini muhtemel kılan mali değişkenler (vergiler ve kamu harcamaları) ise Tiebout'un (1956) çalışmasından sonra ampirik literatürde ele alınmaya başlamıştır. Tiebout (1956), rekabet halindeki yerel yönetimlerin farklı vergi ve harcama bileşenleri sunmaları durumunda, yeterince hareketli olan kişilerin tercihlerine uygun vergi/harcama bileşenleri sunan mekânsal alanlara göç edeceğini iddia etmiştir. Buna karşılık, kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesi durumunda, hiç kimse başka bir mekâna geçerek faydalarını geliştiremeyeceği bir denge durumu söz konusu olabilir. Bununla birlikte, bir Tiebout dengesi ancak vergilerin kamu harcamalarının finanse edilmesi amacıyla kullanılması ve gelirin yeniden dağıtım politikalarının uygulanmaması durumunda ortaya çıkabilir (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Gelirin vergilendirmesinin göç davranışı üzerindeki rolü, Tiebout'un (1956) özgün katkısından bu yana, teorik literatürde yoğun bir şekilde tartışılrsa da, vergilerin göç üzerindeki etkileri üzerine ampirik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık, özellikle mikro verilere dayanan araştırmalar ve mali değişkenlerin göç davranışını açıklama gücüne ele alan çalışmalar için geçerlidir. Literatürdeki eksiklik çeşitli nedenlere bağlanabilir. İlk olarak, vergileme, göçün miktarını etkilemekle birlikte tek belirleyici unsur değildir. İkinci, vergisel düzenlemeler; ücretler, yerel olanaklar, fiyatlar ve göç maliyetleri gibi göçün düzeyini etkileyen diğer faktörlerden kolayca izole edilemez. Emek ne homojen ne de sermaye kadar hareketli olmadığından dolayı etkilerini görmek ve analiz etmek kolay olmamaktadır (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Bu zorluklara rağmen vergiler ile göç davranışları arasındaki ilişkiye yönelik bazı çalışmalar bulunmaktadır. Göç kararı ve vergi oranları arasındaki ilişkiye yönelik en eski çalışmalardan birisi Frey (1981) tarafından yapılmıştır. Frey (Frey 1981. Akt. Liebig, Puhani ve Poza, 2007), İsviçre'deki Basle bölgesindeki göç eğilimlerini incelendiği çalışmasında, vergi oranlarının göç üzerindeki etkisine dair kanıtlara ulaşamamıştır. Benzer şekilde, Feld (2000 Akt. Liebig, Puhani ve Poza, 2007) tarafından İsviçre'deki kantonlara ve büyük şehirlere ilişkin olarak yapılan çalışmada, mali değişkenlerden kaynanan göç hipotezine ilişkin herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. Kirchgässner ve Pommerehne (1996) tarafından yapılan çalışmada ise İsviçre'deki bireysel gelir vergisi rekabeti ile göç eğilimleri arasında

ampirik kanıtlar sunulmuştur. Çalışmada, vergi rekabetinin bireylerin mekanlar arasındaki dağılımını, başka bir ifadeyle göç kararlarını, etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Feld ve Kirchgässner (2001) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise kişisel gelir vergilerinin ve transfer ödemelerinin mükelleflerinin oturma kararları üzerindeki etkisi, farklı vergi mükelleflerine ilişkin kesitsel veriler kullanılarak analiz edilmiştir. İsviçre'deki 26 kanton ve 137 en büyük şehir özelinde yapılan çalışmada, kişisel gelir vergileri ile ilgili vergi rekabetinin vergi mükelleflerinin oturma kararları üzerinde nispeten güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Schmidheiny (2006) ise 1997 yılına ilişkin olarak, Basle kentsel topluluğundaki göç konusunu, hanehalkı düzeyinde verileri kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada, gelir düzeyi yüksek kesimlerin vergi oranları düşük olan bölgelere yönelik göç eğilimlerinin gelir düzeyi düşük kesimlere göre nispeten daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Gelir vergisi oranındaki değişim ile iç göç arasındaki ilişki Liebig, Puhani ve Poza (2007) tarafından İsviçre açısından ele alınmıştır. Çalışmada, İsviçre nüfus sayımı verilerini kullanarak, yaş, eğitim ve vatandaşlık/oturma izni ile tanımlanan çeşitli gruplar için vergi oranı değişikliklerine verilen göç yanıtları incelenmiştir. Sonuçlar, genç kolej mezunlarının vergi oranı farklılıklarına en duyarlı kesim olduğunu, ancak tahmin edilen etkilerin vergi oranındaki artışın gelir artırıcı etkisini telafi edecek kadar büyük olmadığını göstermiştir. Yabancıların ve diğer yaş-eğitim gruplarının bir vergi oranı değişikliğinin göç eğilimlerine yansıyor yansımayacağına ilişkin tepkilerinin ise çok düşük olduğu ve ters nedenselliğin ihmal edilebilir görüldüğü ifade edilmiştir.

Day (1992) tarafından yapılan çalışmada, Kanada'da mali kaynaklı göçün gerçekleşip gerçekleşmediğini; başka bir ifadeyle şehirler arası göç akımlarının devletin vergi ve harcama politikalarından etkilenip etkilenmediği test edilmiştir. Çalışmada bu amaçla, bireylerin faydalarının en yüksek olacağı ilde yaşamayı seçtikleri çok amaçlı bir logit göç modeli geliştirilmiştir. Model, 1962-81 dönemine ait toplam veriler kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, göçün, eyalet yönetiminin harcamalarından etkilendiğini, etkinin büyüklüğünün ve yönünün ise devlet harcamalarının türüne göre değiştiğini göstermiştir. Benzer bir çalışma, Cebula ve Nair-Reichert (2011) tarafından da yapılmıştır. Çalışmada,

eyalet düzeyinde iç göç olgusu, başka bir ifadeyle Tiebout'un “ayakları ile oy kullanma” hipotezi ele alınmıştır. 2000-2008 yıllarını kapsayan çalışmada, göçmenlerin gelir vergisi ve yerel emlak vergisi yükünün düşük olduğu ve öğrenci başına düşen eğitim harcamaların yüksek olduğu bölgeleri tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Tiebout hipotezini ele alan bir diğer çalışma, Cebula (1978) tarafından yapılmıştır. Cebula (1978), vergi yükümlülükleri, kamu refah harcamaları ve eğitim yatırımları ile göç eğilimleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada, yerel politikalar sonucu ortaya çıkan faydalar ve maliyetler incelenmiş ve Tiebout hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Sakashita ve Hirao (1999) ise Tiebout hipotezini ampirik olarak Japon şehirlerine uygulamıştır. Çalışmada, Tokyo metropol bölgesinde 117 şehir ve Osaka metropol bölgesinde 72 il, kamu harcama yoğunluğunu nitelik değişkenleri olarak kullanan sekiz kümeye ayrılmıştır. Sonrasında ise her bir kentin arsa fiyatı, kişi başına düşen gelir ve nüfus yoğunluğu kümelerine karşılık gelen kukla değişkenler üzerinden analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında, Tiebout hipotezinin Japon büyükşehir bölgelerindeki şehirlere uygulanabilir olduğu vurgulanmıştır.

İç göçü etkileyen ekonomik, politik, mali ve diğer değişkenlere yönelik olarak yapılan uluslararası çalışmaların yanı sıra Türkiye'deki iç göç belirleyicilerine yönelik olarak da birçok çalışma söz konusudur. Yamak ve Yamak (1999), 1980-1990 yılları arasında, kişi başına düşen gelir rakamları ile 67 ilin net göç oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, bölgesel gelir farklılıkları, iç göç üzerinde önemli rol oynamakta ve bu rol, net göç veren illerin düşük gelir seviyesinden ziyade net göç alan illerin yüksek gelir seviyelerinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada ayrıca, net göç veren illerin kişi başına düşen ortalama gelir düzeyinin ülke ortalamasına yaklaşması durumunda söz konusu illerin net göç oranının yüzde yirmi beş oranında azalacağı ifade edilmiştir. Gökhan ve Filiztekin (2008) tarafından da Türkiye'deki iç göçün belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, 1990 ve 2000 nüfus sayımlarından elde edilen veriler kullanılarak geniş bir yerçekimi göç modeli tahmin edilmiştir. Çalışmada, hem gelir farklılıkları hem de işsizlik oranları gibi ekonomik faktörler ile sosyal ağlar şeklindeki sosyal faktörlerin göç üzerinde önemli bir etkisi sonucuna ulaşılmıştır.

Bülbül ve Köse (2010) tarafından yapılan çalışmada, demografik ve sosyo-ekonomik faktörler açısından, Türkiye'deki 12 bölgenin farklılık ve benzerlikleri incelenmiştir. Çok boyutlu ölçekleme analizi yapılan çalışmada, İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin diğer bölgelerden önemli ölçüde farklılaştığı ve nispeten geri kalmış Doğu ve Güney Doğu'dan Batı bölgelerine yönelik göç akımlarının temel nedeni olarak sermaye başına yüksek gelir seviyesinin olduğu ifade edilmiştir. Demirkaya ve Artvinli (2011), Tarsus, Antalya ve Fethiye kent merkezlerine yerleşen kişilerin göç yoluyla sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenoloji çerçevesinde yürütülen çalışmada, iş bulma olanakları ve yoksulluğun göç kararında önemli bir rol faktör olduğu ifade edilmiştir. Tutar ve Özyakışır (2013), Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinden İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerinin nedenlerini incelemiştir. Çalışmada, söz konusu illerdeki işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik gibi ekonomik faktörlerin İstanbul'a göç etmenin temel nedenleri olduğu ifade edilmiştir.

Zeren ve Tulumce (2013) tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye'deki 81 ildeki net göç düzeyini belirleyen değişkenler mekansal bir probit model kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmada, sanayileşmenin, refahın ve insan sermayesinin net göç seviyesi üzerindeki olumlu ve önemli etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Sigeze ve Ballı (2016) tarafından yapılan çalışmada, 2008-2014 dönemine ilişkin olarak, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak, Düzey 1 bölgelerindeki iç göçün belirleyicileri analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, yoksulluk iç göç kararlarını hızlandırmakta ve bu nedenle göç hareketleri yoksullukla mücadelede önemli stratejilerden biri olarak ele alınabilmektedir. Çalışmada ayrıca, bir bölgenin gelişmişliğinin göstergeleri arasında yer alan kişi başına ihracat ve elektrik miktarı ile net göç oranı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Karagöz (2014), Türkiye'de 2007-2010 dönemine ilişkin olarak, bireylerin mali gerekçelerle göç edip etmediklerini panel veri analizi ile test etmiştir. Panel veri analizi sonuçlarına göre, hem kişi başına yerel harcama seviyesi hem de kişi başına düşen yerel vergi gelirleri (emlak vergisi ve belediye vergileri) ile net göç hızı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Çalışmada, kişi başına düşen yerel

harcamadaki 1 birimlik artışın göç miktarını 10 birim; kişi başına düşen yerel vergi gelirindeki 1 birimlik artışın ise göç miktarını 48 birim arttırmakta olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

3.2. Veri Seti ve Yöntem

Çalışma kapsamında yapılan analizde, Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgeleri inceleme kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda 26 Düzey 2 bölgesi ile panel veri analizi yapılmıştır. Analizde incelenen bölgeler ait veriler, 2008-2017 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmada yöntem olarak dinamik panel veri analizi kullanılmıştır.

3.2.1. Veri Seti

Bir insanın veya bir grup insanın bir devlet içindeki hareketi olarak tanımlanan göç olgusunun vergiler ve kamu harcamaları ile olan ilişkisinin Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri açısından incelendiği bu çalışmanın analiz kısmında bağımlı değişken olarak Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Düzey 2 bölgelerinin net göç hızı kullanılmaktadır. Net göç sayısı, belirli bir bölgenin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktan oluşmakta olup; bu sayının nüfusa bölünmesi ile net göç hızına ulaşılmaktadır. Analizde kullanılan bağımsız değişkenler ise Düzey 2 bölgelerindeki iktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla gayrisafi yurtiçi hasıla (bir önceki yıla göre yüzde değişim), kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu (işsizlik oranı, %), yükseköğretim veya fakülte mezunu oranı (toplam, %), merkezi yönetim ile mahalli idarelerin toplam kamu harcamaları ile vergi gelirleridir. Analizde ayrıca, kamu harcamaları fonksiyonel sınıflandırma kapsamında da ele alınmış ve iç göç üzerindeki etkileri ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu kapsamda kullanılan bağımsız değişkenler; genel kamu hizmetlerine yönelik harcamalar, savunma hizmetlerine yönelik harcamalar, kamu düzeni ve güvenliğine yönelik harcamalar, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamalar, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamalar, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamalar, sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar, dinlenme, kültür ve din hizmetlerine yönelik harcamalar, eğitim hizmetlerine yönelik harcamalar ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine yönelik harcamalar şeklinde gösterilebilir.

Kamu harcamaları ve vergiler, kişi başı parasal değerler şeklinde kullanılmıştır. Veriler, Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen il bazındaki yıllık yerel yönetim harcamaları ile il bazındaki merkezi yönetim harcamalarının toplamının söz konusu yıla ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden alınan söz konusu il nüfusuna oranlanmasıyla elde edilmiş ve bir önceki yıla göre yüzde değişim hesaplanmıştır. Kamu harcamaları ve vergilere ilişkin veriler Genel Yönetim Mali İstatistikleri; diğer veriler ise Türkiye İstatistik Kurumundan alınmıştır.

3.2.2. Yöntem

Bireyler, ülkeler, firmalar ve hane halkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerinin belirli bir dönemde bir araya getirilmesiyle panel veri setleri oluşturulur (Tatoğlu, 2012: 1-2). Panel veri setleriyle çalışmanın bazı avantajları ve dezavantajları vardır. Avantajları; panel veri setleri bireylerin, firmaların veya ülkelerin homojen olmadığını kabul eder ve yatay kesit ve zaman serilerinde kontrol edilemeyen heterojenlik kontrol edilir. Hem yatay kesit hem zaman serisinin olması araştırmacının daha fazla veri ve değişkenle çalışmasına olanak sağlar. Çoklu bağlantı sorunu azalır, serbestlik derecesi artar ve daha fazla etki saptayıp ölçülebilir. Yatay kesit ve zaman serilerinden daha karmaşık fonksiyonel modellerin daha az kısıtlayıcı varsayımlar altında oluşturmak ve test etmek mümkündür. Son olarak mikro verilerin makro düzeyde ölçülen verilerden çok daha doğru ölçülmesidir (Tatoğlu, 2012: 9-13). Dezavantajları; panel veri modellerindeki hata terimi, hem zaman serisi modeline özgü sapmayı hem yatay kesit veri modellerine özgü sapmayı hem de panel veri modellerine özgü sapmayı barındırdığı için panel veri modellerinde hata terimi çoğunlukla sapmalıdır. Hem yatay kesit hem zaman serisi olarak veri setlerine ulaşmak araştırmacı açısından zordur. Genellikle birim boyutunun zaman boyutundan küçük olması çözülmesi zor ekonometrik problemler yaratabilir (Tatoğlu, 2012: 14).

Panel veri setleri ile kurulan modeller statik panel veri modelleri ve dinamik panel veri modelleri olarak ikiye ayrılır. Bir modelde gecikmeli değişkenler ve geçmiş dönem değerlerini belirten değişkenler yoksa yani belli bir dönem inceleniyorsa bu modeller statik modellerdir. Bir dönemdeki iktisadi davranış, büyük ölçüde geçmiş deneyimlerin ve eski davranış biçimlerinin etkisinde

olduğundan, iktisadi ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktörler olarak ele alınması oldukça önemlidir. İçerisinde gecikmeli değişken ya da değişkenler barındıran modeller de dinamik panel veri modelleri olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada, iç göç eğilimlerinin önceki yıllarla ilişkili olduğu varsayımı altında dinamik bir yapı kurulmuş ve dinamik panel veri analizi yapılmıştır.

Dinamik panel veri modelleri, dağıtılmış gecikmeli panel veri modelleri ve otoregresif panel veri modelleri olmak üzere iki grup altında incelenmektedir. Otoresif panel veri modellerinde, bağımlı değişkenin gecikmeli değer(ler)i bağımsız değişken(ler) olarak yer almakta iken; dağıtılmış gecikmeli panel veri modellerinde ise bağımsız değişken(ler)in gecikmeli değer(ler)i bağımsız değişken(ler) olarak modelde yer almaktadır. Bir gecikme ile otoregresif panel veri modeli aşağıdaki biçimde gösterilebilir (Tatoğlu, 2013: 65):

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \beta X'_{it} + v_{it} \quad (3.1)$$

burada $v_{it} = \mu_i + \nu_{it}$ 'dir. (3.1) numaralı modelde bağımlı değişkenin 1 gecikmeli değeri modelde bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Aşağıdaki modelde ise gecikmeli bağımlı değişkenden başka açıklayıcı değişkeni olmayan bir modele örnek olarak verilebilir:

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \mu_i + \nu_{it} \quad (3.2.)$$

Bu modellerin tahminin normal tahmin yöntemleri ile yapılmasında matematiksel olarak bir problem olmamasına rağmen, tahmin sonucu elde edilen tahmincilerde bazı problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu modellerde karşılaşılan en önemli problem; gecikmeli bağımlı değişkenin modelde bağımsız değişken olarak yer almasının neden olduğu problemdir. Genel olarak dinamik modellerde, geçmiş şoklar nedeniyle Y_{it-1} 'nin ν_{it-1} ile korelasyonlu olduğu bilinmektedir. Panel veri modellerinde buna ilaveten, Y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonu olduğundan Y_{it-1} de μ_i 'nin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla (3.1) modelinde Y_{it-1} , μ_i 'yi içeren hata terimi ile korelasyonlu olmaktadır.

Dinamik panel veri modelleri Şu Şekillerde tahmin edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 66-96);

Havuzlanmış En Kűçük Kareler Yöntemi; modelde bağımsız deđiŐken ile hata terimi arasındaki otokorelasyon katı dıŐsallık varsayımını bozar ve Klasik Modelde birim ve zaman etkisi göz ardı edilerek tahmin edildiğinden modelde birim etkiler varsa tahminler sapmalı olur.

Balestra ve Nerlove'un İki AŐamalı En Kűçük Kareler Yöntemi; Havuzlanmış En Kűçük Kareler Yöntemindeki katı dıŐsallık varsayımının bozulması ve sapmalı tahminler sorununu önlemek için İki AŐamalı En Kűçük Kareler Yönteminde panel veri modeli uygun araç deđiŐkenler kullanılarak dönüŐtürölür ve bu dönüŐtürölmiş deđiŐkenler kullanılarak En Kűçük Kareler Yöntemiyle tahminlenir.

Tesadüfi Etkiler Modeli; hata terimi içerisinde yer alan birim etkinin bağımsız değişkenler biriyle korelasyonlu olması tesadüfi etkiler modelinin varsayımlarından birisini bozmaktadır. Bu yüzden bu varsayımla yapılan tahminler tutarsızdır.

Sabit Etkiler Modeli; ilk aŐamada, sabit parametresiz otoregresif model Gölge DeđiŐkenli En Kűçük Kareler (Grup İçi) Tahmin Yöntemiyle tahmin edilir ve ikinci aŐamada parametreler düzeltilir.

Birinci Farklar Modeli; gecikmeli bağımlı değişken ve hata terimi arasındaki korelasyon, sapmalı tahminlere yol açar, bunun önlenmesi için birinci fark dönüŐümü yapıldıktan sonra araç değişken kullanımı önerilir. Araç değişken tahmin yöntemlerinin en geçerlileri Anderson ve Hsiao'nun Yöntemi, Arellano ve Bond'un Genelleştirilmiş Momentler Yöntemidir.

Arellano ve Bover (1995) / Blundell ve Bond (1998) Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi; bu yöntemde birinci fark alındığında meydana çıkan veri kaybının önüne geçmek için 'ortogonal sapmalar' yöntemi kullanılmaktadır. Yani cari dönemden bir önceki dönemin farkını almak yerine bir değişkenin tüm mümkün gelecek değerlerinin ortalamasının farkı alınmaktadır.

Keane ve Runkle'in Yöntemi; birinci fark hatası MA(1) tipi birim kök ile otokorelasyonlu olduğu birinci fark modeline bu yöntem uygulanarak etkinlik kazandırılır.

Bu çalışmada, Arellano ve Bover (1995) tarafından önerilen sistem genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, birinci farklar yönteminde olduğu gibi cari dönemden bir önceki dönemin farkı alınmamakta, bunun yerine bir değişkenin tüm olası gelecek dönemlerinin ortalamasının farkı alınmaktadır. Böylece, birinci farklar yönteminin neden olduğu veri kaybını minimize edilmektedir (Tatoğlu, 2013:86).

Dinamik panel veri modellerinde ilk aşamada bazı testler yapılmaktadır. Bunlar Wald testi, Sargan testi ve Arellano ve Bond otokorelasyon testidir. Wald testi, katsayıların anlamlılıklarını test etmek ve model tahminin doğru olup olmadığını test etmek için yapılır. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenleri açıklamada yeterlidir sıfır hipotezi hesaplanan Wald istatistiği tablo değerinden büyükse reddedilir ve eğim parametresinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılır (Aksaraylı ve Saygın, 2011: 27). Sargan testi, kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığını test etmek için kullanılır. GMM tahmin yönteminin en önemli varsayımlarından olan araç değişkeninin dışsal olduğu sıfır hipotezinin kabul edilmemesi durumunda araç değişken sayısının değiştirilmesi gerekmektedir. Arellano ve Bond Otokorelasyon testi, GMM tahmininin en önemli varsayımlarından biri olan birinci fark denkleminin hataları arasında ikinci dereceden sıra korelasyon olmaması varsayımının test edilmesi için kullanılır. Tahmincilerin etkin olabilmesi için II. Derece otokorelasyon yoktur sıfır hipotezinin kabul edilmesi gerekmektedir.

3.3. Analiz Sonuçları

Türkiye'de Düzey 2 bölgelerindeki iç göç eğilimlerini etkileyen değişkenlere yönelik olarak yapılan dinamik panel veri analiz sonuçları, Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1'deki tahmin sonuçlarının anlamlı olması; başka bir ifadeyle, dinamik panel veri analizindeki tahminlerin tutarlılığı, iki varsayımın geçerliliğine bağlıdır. Bu varsayımlar; hata terimleri arasında korelasyonun olmaması ve analizde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği şeklinde gösterilebilir. Arellano ve Bond (1991), dinamik panel veri modellerinde otokorelasyonu sınamak için bir test önermiştir. Bu test, birinci fark modelinin kalıntıları için "ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur" temel hipotezini sınamak anlamına gelmektedir. Bu testin yapılması modelin geçerliliği için çok önemlidir. Çünkü genelleştirilmiş momentler tahmincisinin etkin olması için ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir. İkinci varsayım kapsamında, dinamik panel veri modellerinin tahmininde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği, başka bir ifadeyle aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerliliği test edilmektedir. Bu amaçla Sargan ve Hansen J testleri kullanılmaktadır. Her iki test açısından da "*aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir*" hipotezinin reddedilememesi; diğer bir ifadeyle kullanılan araçların geçerli olması ön koşuldur. Sargan testi, Hansen testi ile uyumlu olmakla birlikte; bir aşamalı robust tahmincilerde Sargan testinin tutarlı olmayan tahmin sonuçlarına neden olduğu görülmüştür. Böyle bir durumda Hansen testinin kullanılması, tutarlı sonuçların elde edilmesi açısından, önerilmektedir (Avcı, 2008:145).

Tablo 3.1'de 11 farklı modele ilişkin olarak sistem GMM tahmin sonuçları yer almaktadır. Model 1'de kontrol değişkenlerinin yanı sıra kişi başına vergi gelirleri ile kişi başına kamu harcamaları yer almaktadır. Diğer modellerde ise kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması esas alınarak her bir fonksiyonel harcama kaleminin etkileri ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tahmin sonuçlarının geçerliliğini test etmek için öncelikle otokorelasyonun varlığı sınanmıştır. Tablo 3.1'in altında görüldüğü üzere, analizi yapılan bütün modellerde 2. mertebeden otokorelasyon testine ilişkin olasılık değerleri 0.05'den büyüktür. Otokorelasyon testi sonucunda, birinci mertebeden otokorelasyon olduğu; ancak ikinci mertebeden otokorelasyonun olmadığı görülmektedir. Modelde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği ise Hansen testi ile yapılmıştır. Hansen testi olasılık değerleri incelendiğinde araç değişkenlerin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Tahmin sonuçlarının geçerliliği test edildikten sonra modeldeki değişkenlerin katsayılarının yorumlanma aşamasına geçilmiştir. Net göç hızı ile gecikmeli değeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla net göç hızı, bir önceki dönemdeki göç eğilimlerinden etkilenmektedir. Net göç hızı ile işsizlik oranı arasında da beklentilere uygun olarak negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Şöyle ki; bir bölgedeki işsizlik oranında ortaya çıkacak bir artış o bölgedeki net göç hızını azaltmaktadır. İşsizlik oranındaki artış bölge ekonomisindeki gerilemenin, verimlilik azalışının ya da kapasite kullanım oranlarındaki azalışın bir sonucu olabilir. Bu durum, iş olanaklarının azaldığı bir ortamı göstermesi açısından iç göç eğilimleri ile ilişkilendirilebilir. Piyasa büyüklüğünün bir göstergesi olarak ele alınan gayri safi yurtiçi hasıla ile net göç hızı arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Net göç hızı ile vergiler arasındaki ilişki, istatistiksel açıdan anlamlı ve beklentilere uygun bir biçimde negatiftir. Modelde kullanılan kişi başına vergi gelirleri, merkezi yönetim ile mahalli idarelerin ilde topladığı vergilerin il nüfusuna bölünmesi ile hesaplanmıştır. Panel veri analizi sonuçlarına göre; bir bölgede kişi başına düşen vergi gelirlerinde meydana gelecek yüzde birlik bir artış, net göç hızını yüzde yedi azaltmaktadır. Bu sonuç; mali değişkenlere dayalı göç eğilimleri açısından Tiebout hipotezini destekleyen bir sonuç olarak ele alınabilir. Vergi gelirlerinin bütünüyle yerel idareler tarafından tahsil edilmediği gerçeği bir kenara bırakıldığında bu sonuç, bir bölgedeki yüksek vergi tahsilatının bireylerin iç göç davranışlarını etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç yüksek vergi hasılatının olduğu bölgelerdeki çeşitli sorunların bireyler açısından ters göç etkisini ortaya çıkartacak şekilde gündeme geldiğini de gösterebilir.

Kişi başına kamu harcamaları ile net göç hızı arasında ise vergilerin aksine istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Oysaki bir bölgedeki kamu harcamaları başta ekonomik olmak üzere sosyal ve kültürel yaşamı etkileyen ve bölge halkının refah seviyesine birebir yansıyan bir değişkendir. Bu sonuç, bireylerin kamusal hizmete odaklı bir iç göç davranışı sergilemediğini göstermektedir. Bu yönüyle Tiebout hipotezinde ifadesini bulan ilişkinin ülkemiz açısından geçerli olmadığı ifade edilebilir. Analizde kamu harcamaları ile net göç hızı arasındaki ilişki 11 farklı modelde incelenmiştir. Model 1’de kişi başı kamu

harcamaları ile net göç hızı arasındaki ilişki, bütünsel ve fonksiyonel bir ayrım yapılmaksızın test edilmiştir. Diğer modellerde ise kamu harcamalarındaki fonksiyonel sınıflandırma esas alınarak her bir harcama kalemi fonksiyonlarına göre net göç ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Kamu harcamaları, fonksiyonel sınıflandırmada on farklı işleve göre sınıflandırılmıştır. Analiz sonuçları genel olarak genel olarak değerlendirildiğinde özellikle bir husus dikkat çekmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma içerisinde yer alan kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri ve savunma hizmetleri ile net göç hızı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç ülkemizin özellikle terör bölgelerindeki iç göç eğilimlerinin açıklamaları arasında değerlendirilebilir.

SONUÇ

Gelişen teknoloji kültürel hayatı doğrudan etkilemiş ve kapalı toplum anlayışını ortadan kaldırarak, dünya üzerindeki tüm toplumları küreselleştirmiştir. Küreselleşme süreci sadece mal ve hizmet hareketliliğini değil aynı zamanda insan hareketliliğini hem uluslararası hem de ulusal ölçekte teşvik etmektedir. Günümüzde bilgi edinme, iletişim ve ulaşım kolaylığı ile bölgeler arası iş birliği ve etkileşimlerin artması göç davranışlarını etkilemiş ve emek hareketliliğini arttırmıştır. Emek hareketliliğinin artması ise göç ve göç olgusuna ilişkin tartışmaların artmasına neden olmuştur.

Göç olgusu, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde tartışmalı bir konudur ve ekonomistler artan bir ilgiyle, göçün nedenlerini ve etkilerini açıklamakla ilgilenmektedirler. Bununla birlikte, göçle ilgili ekonomik analizler esas olarak, uluslararası göçlere ve çoğunlukla gelişmiş ülkeler arasındaki göç akımlarına uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki iç göçü modellemeye çalışan ampirik çalışmaların sayısı ise nispeten sınırlıdır ve ağırlıklı olarak kırsal ve kentsel göç üzerine odaklanan çalışmalara dayanmaktadır.

İç göç olgusu ile insanlar sadece yaşam alanlarını ülke içinde başka bir yere taşımakla kalmamakta, aynı zamanda geçim kaynaklarını değiştirmekte ve kentsel büyüme dinamiklerini etkilemektedir. Bu nedenle göçün temel belirleyicilerini analiz etmek bir ülkenin genel refah seviyesini bütünsel olarak incelemenin bir parçası haline gelmektedir. Bireylerin göç kararları, insanların büyük olasılıkla en büyük net faydayı elde edecekleri bir yere taşınacağı varsayımı altında, bireysel fayda maksimizasyonu kavramı etrafında ele alınmaktadır. Bireyin fayda maksimizasyonuna dayanan göç etme kararı ise sadece ekonomik faktörden değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve bireyin iç dünyasında saklı psikolojik faktörlerden de etkilenmektedir.

Bireylerin fayda maksimizasyonu çerçevesinde belirleyeceği, itici ve çekici koşulları oluşturacak olan güç, ulusal ve yerel düzeydeki kamu otoritesidir. Ulusal düzeydeki en büyük kamu otoritesi olan devlet, egemenlik hakları çerçevesinde ülke içerisindeki nüfus hareketlerini kontrol altına almak için, bireylerin göç tercihlerini etkileme potansiyeline ve yetkisine sahiptir. Devletler bu

potansiyellerini cebren ya da yönlendirici düzenlemeler ile kullanabilmektedir. Ancak günümüzde artan temel hak ve özgürlüklerin kamu yönetim anlayışına da dahil olması, kamu kesiminin savaş ve doğal afetler gibi olağan üstü durumlar haricinde, bireyleri teşvik ederek bu süreçleri yürütmelerini beraberinde getirmiştir.

Bireylerin, fayda olarak nitelendirdiği çeşitli unsurlar bulunmakla birlikte bu unsurların en önemlisi; mali unsurlardır. Bu sebeple kamu kesiminin atacağı ekonomiyi etkileyecek adımlar, bireylerin teşvik edilmesinde önemli rol oynayacaktır. Ancak merkezi hükümetin yanı sıra, yerel düzeyde kamusal mal ve hizmet üreticisi olan yerel idareler de kamu kesimi olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu iç göç olunca, yerel idarelerin önemi ve rolü yadsınamaz düzeyde artmaktadır.

Son dönemde iç göç olgusu üzerine yapılan çalışmalarda, kamu maliyesi değişkenlerinde ortaya çıkacak bir farklılaşmanın birey ve hanelerin mekânsal hareketliliği üzerindeki etkisine ilişkin olarak da artan bir ilgi söz konusudur.

Ülke içerisindeki kamu maliyesi değişkenlerinin farklılaşması, mali yerelleşme düzeyinin ne seviyede olduğuyla ilgilidir. Kamu mali unsurlarının yerelleşmesi, ulusal seviyedeki adalet ve savunma gibi tam kamusal hizmet ve mallar dışında kalan kamusal nitelikli hizmet ve malların üretimi ve mali kararlarının alınması süreçlerindeki yetkinin; merkezi otorite dışındaki alt birimlere devredilmesini kapsamaktadır. Bu kapsamda yerel idarelere daha fazla mali kaynak tahsis edilmeli, daha fazla harcama yetkisi verilmeli ve bunları ne şekilde kullanacağını belirleyeceği bütçe hakkı tanınmalıdır. Literatürde tam bir uzlaşma olmasa da, mali yerelleşme düzeyi; harcama ve vergi açısından ele alınarak iki biçimde ölçülmektedir. Harcama açısından, yerel harcamaların toplam ulusal harcamaya oranı, vergi açısından ise; yerel vergi hasılatının toplam yurt içi vergi hasılatına oranıyla ölçülmektedir. Bu parametrelerde, yerel idarelerin payı arttığı oranda mali açıdan güçlenmektedirler.

Mali yerelleşmeyle birlikte güçlenen yerel idareler, bireylerin ihtiyaç ve taleplerini etkili bir şekilde tespit edip bu doğrultuda hizmet üretebileceklerdir. Üretilen kamusal hizmet ve malların, bireylerin ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak doğrultuda olup olmadığı; yerel idarelerce daha doğru tespit edilecektir. Bu sayede;

ihtiyaç ve taleplerin hızlı bir şekilde karşılanması sağlanacak, kaynakların ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmasıyla birlikte kaynak kullanımında etkinlik sağlanabilecektir.

Mali yerelleşmeyle, kaynakların etkin kullanılmasının yanında; mali kararların yerel idarelerce serbest şekilde alınması, kamusal hizmet ve mal üreten yerel idareler arasında bir yarış ve rekabet durumu ortaya çıkacaktır. İdareler arasındaki rekabet Tiebout hipoteziyle bilimsel biçimde ortaya konmuştur. Hipoteze göre, yerel idareler; farklı yerel vergi ve yerel harcama bileşenleri sunmaları, yeteri kadar hareketli olan tüketicilerin kendi tercihlerine uygun yerel vergi/harcama bileşenleri sunan idarelere göç ederek, oralara yerleşmelerine neden olacaktır. Bu sayede piyasa işleyişine benzer bir şekilde, tercihini ortaya koyan bireyler; isteklerine en uygun yerel kamusal malın üretildiği bölgeye taşınarak ayaklarıyla oy vermiş olacaktırlar.

Bu nedenle çalışmada, mali değişkenlerden kaynaklı göç konusunda daha önce yapılan deneysel çalışmalar ışığında, vergi farklılıklarının ve yerel düzeyde sunulan kamusal hizmetlerin nüfusun yeniden dağılımı, başka bir ifadeyle göç kararları, üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Türkiye'deki 26 Düzey 2 bölgesini kapsayan ve dinamik panel veri analizinin yapıldığı çalışmada, bölgeler arasındaki nüfus yoğunluğunun etkisini azaltmak amacıyla kişi başına kamu harcamaları ve vergi gelirleri ile net göç hızı arasındaki ilişki incelenmiştir. Kamu harcamaları ve vergi gelirleri, hem mahalli idareler hem de merkezi yönetim bütçeleri toplanarak kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Başka bir ifadeyle, kamu harcamaları bireylerin göç kararları şekillendiren bir karar girdisi değildir. Bu sonuç, ülkemizin bölgesel gelir farklılıkları olan mekânsal yapısının, bireylerin göç kararlarını etkileyecek ölçüde kamu harcamalarına yansımadağı ve kamu harcamalarının bölgeler arasında dengeli bir dağılım sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Çalışma, fonksiyonel sınıflandırma bağlamında, farklı harcama türleri ile net göç hızı arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Bu noktada dikkat çeken en temel nokta, savunma ile kamu düzeni ve güvenliğine yönelik harcamaların yoğun olduğu bölgelerde iç göç eğilimlerinin hızlandığıdır. Bu sonuç, ülkemizin temel güvenlik

ihtiyaçları nedeniyle bazı b6lgelere 6zel 6nem verilmesi gerekliliği altında ele alındığında, beklenen bir durumdur.

Konuya vergiler açısından bakıldığında ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Vergi gelirleri ile net g6 hızı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ülkemiz 6niter devlet yapısına sahip olduğundan b6lgelerde ayrı ve bağımsız bir vergilendirme yetkisi s6z konusu değildir. Bu nedenle vergi gelirleri ve net g6 hızı arasındaki ilişkiyi, farklı vergilendirme rejimleri arasında tercih yapıldığı Şeklindeki bir yorumlama biçimi doğru olmayacaktır. Bu sonuç, vergi gelirlerinin y6ksek olduğu b6lgelerdeki başta kalabalıklaşma maliyetleri olmak 6zere çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların bir yansıması olarak ele almak çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, İbrahim Attila ve İsmail Kitapçı (2009); "Bir Mali Yerelleşme Deneyimi Olarak İsveç," *Maliye Dergisi*, Sayı 157, s. 85-104.
- Ackah, Charles ve Denis Medvedev (2012); "Internal Migration in Ghana: Determinants and Welfare Impacts," *International Journal of Social Economics*, Cilt 39, Sayı 10, s. 764-785.
- Adıgüzel, Yusuf (2019); *Göç Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Ak, Rengin (2013); Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <https://www.trakyaka.org.tr/upload/Domain/trakyaka/28062013d-cCNZ.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- Akman, Çiğdem (2015); "Türkiye'de Mali Yerelleşme: Büyükşehir Belediyeleri Üzerinden Teorik, Yasal ve Algı Ölçümüne Dayalı Bir İnceleme," Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Akman, Çiğdem (2018); "Yaklaşım, İlke ve Unsurları Çerçevesinde Mali Yerelleşmeyi Anlamak," *TESAM Akademi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, s. 113-140.
- Aksaraylı, Mehmet ve Özge Saygın (2011); "Algılanan Hizmet Kalitesi ve Lojistik Regresyon Analizi ile Hizmet Tercihine Etkisinin Belirlenmesi," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 21-37.
- Aksoy, Zeynep (2012); "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası Etkileşim," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20, s. 292-303.
- Aktan, C. Can, Mehtap Tunç ve Serdar Yay (2017); "İnsan Sermayesi ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki ve Tamamlayıcılık Rolü Üzerine", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, No 1, s.81-103, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_ebd/arsiv/ebd_2017_1/aktan-tunc.pdf (Erişim Tarihi: 19.06.2019).
- Al Amin, Mohammad Mastak (2010); Factors Behind Internal Migration and Migrant's Livelihood Aspects: Dhaka City, Bangladesh, Lund University, <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1614168&fileId=1614174> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- Albayrak, Nilcan ve Zehra Abdioğlu (2017); "Türkiye'de İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Analizi," *Researcher: Social Science Studies*, Cilt 5, Sayı 10, s. 293-309.
- Arellano, Manuel ve Bover, Olympia (1995); "Another lookat the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models," *Journal of Econometrics*, Cilt 68, Sayı 1, s. 29-51.
- Arif, Umaima, ve Eatzaz Ahmad (2017); "Growth Effects of Fiscal Decentralization: The Role of Macroeconomic Stability and Governance Institutions," *FWU Journal of Social Sciences*, Cilt 11, Sayı 1, s.276-289.

- Avcı, Gizem Mukiyen (2018); “*Ihracata Dayalı Büyümede Kurumların Rolü: Dinamik Panel Veri Analizi*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Aydemir, Salih ve M.Cem Şahin (2017); “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz,” *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 28, Sayı 3, s. 359-371.
- Bakıcı, Zeynel (2004); “21. Yüzyılda Yönetimlerarası Mali İlişkiler,” *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 5-32.
- Balaban, K. Güneysu (2012); “*Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi*,” T.C. Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Başel, Halis (2003); “*Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Blundell, Richard ve Bond, Stephen (1998); “Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models,” *Journal of Econometrics*, Cilt 87, Sayı 1, s. 115-143.
- Buchanan, James M. (1965); “An Economic Theory of Clubs,” *Economica*, Cilt 32, Sayı 125, s. 1-14.
- Bülbül, Serpil ve Ali Köse (2010); “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi,” *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 1, s. 75-94.
- Bütüç, Eda (2018); “*Yerel Yönetimlerde Mali Yerelleşme ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Kosova Örneği*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Canbay, Tülin ve Osman Gülten (2016); Göçün Mali Etkileri, Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler, *Transnational Press London*, <https://books.google.com.tr/books?id=U1LFDQAAQBAJ&pg=PA100&lpg=PA100&dq#v=onepage&q&f=false>, (Erişim Tarihi: 13.04.2019).
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller (2008); *Göçler Çağı*, (Çev.: B.U.Bal. ve İ.Akbulut); İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cebula, Richard J. (1973), “The Quality of Life and Migration of the Elderly,” MPRA Paper No. 52047, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/52047> (Erişim Tarihi: 24.04.2019).
- Cebula, Richard J. (1978); “An Empirical Note on the Tiebout-Tullock Hypothesis,” *Quarterly Journal of Economics*, Cilt 92, Sayı 4, s. 705-711.
- Cebula, Richard J. ve Nair-Reichert, U. (2012); “Migration and Public Policies: A Further Empirical Analysis,” *Journal of Economics and Finance*, Cilt 36, Sayı 1, s. 238-248.

- Clark, David E. ve Hunter William J. (1992); The Impact of Economic Opportunity, Amenities, and Fiscal Factors in Age-Specific Migration Rates, *Journal of Regional Science*, Cilt 32, Sayı3, s. 349-365.
- Çağlayan, Savaş (2006); “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, s. 67-91.
- Çalcalı, Önder (2018a); “Mali Yerelleşme ve Mali Özerklik Bakımından Türkiye'nin Durumu: OECD Ülkeleri ile Bir Karşılaştırma,” *Maliye Araştırmaları-2* (Ed.: Selçuk İpek), Ekin Yayıncılık, Bursa, s. 1-22.
- Çalcalı, Önder (2018b); "Kamu Ekonomisi Teorisinde Yerelleşme Rasyoneli ve Kuşaklar Arası Mali Federalizm Teorilerinin Karşılaştırılması," *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 21-42.
- Çatalbaş, Gaye Karpat ve Ömer Yarar (2015); “Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi,” *Alphanumeric Journal*, Cilt 3, Sayı 1, s. 99-117.
- Çataloluk, Cuma (2008); “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, s. 213-228.
- Çelik, Fatih (2005); “İç Göçler: Teorik Bir Analiz,” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s. 167-184.
- Çelik, Fatih (2006); “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi,” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 27, s. 149-170.
- Çelik, Fatih (2007); “Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, s. 87-109.
- Çelikay, Ferdi (2017); “İşsizlik, Kamu Harcamaları ve İç Göçler Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme,” *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s. 205-219.
- Çerçi, Rahime (2017); “Uluslararası Göç ve Entegrasyonda Yerel Yönetimler: Hatay Örneği,” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Çetinkaya, Özhan, ve Rükan Kutlu Korlu (2012); "Yerel Demokrasinin Sağlanmasında Katılımcılık Süreci ve Kent Konseylerinin Rolü," *Maliye Dergisi*, Sayı 163, s. 95-117.
- Çobanoğulları, Gökhan ve Ahmet B. Yereli (2017); “Katılımcı Demokrasi ve Bütçeleme,” *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı 25, Cilt 31, s. 109-125.
- Davies, Paul S., Michael J. Greenwood ve Li Haizheng (2001); “A Conditional Logit Approach to US State-to-State Migration,” *Journal of Regional Science*, Cilt 41, Sayı 2, s. 337-360.

- Day, Kathleen M. (1992); "Interprovincial Migration and Local Public Goods," *Canadian Journal of Economics*, Cilt 25, Sayı 1, s. 123-144.
- Demircan, Esra S. (2006); "Yeni Ekonomik Düzende Bütçe Sistemlerindeki Değişim Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu," *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, s. 47-61.
- Demircan, Esra S. (2007); "Yeni Ekonomik Düzende Küreselleşme Yerelleşme Bağlamında Belediyelerde Yeni Mali Yönetim Anlayışı," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 30, s. 99-128.
- Demirhan, Yılmaz ve Seyfettin Arslan (2015); "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Göç Yönetimi," *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, s. 23-62.
- Demirkaya, Hilmi ve Eyüp Artvinli (2011); "Migration Towards Tarsus Antalya and Fethiye: Reasons and Results," *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, Cilt 19, s. 297-307.
- Durak, Burcu (2017); "Yerel Yönetimlerde Demokrasinin Yapı Taşı: Katılımcı Bütçeleme," *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s. 78-92.
- Ebel, Robert ve Serdar Yılmaz (2002); "On The Measurement And Impact Of Fiscal Decentralization," The World Bank, <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/58211/411137-On-the-Measurement-and-Impact-of-Fiscal-Decentralization.PDF> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).
- Egeli, Haluk, ve Funda Diril (2012); "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik ve Vergilendirme Yetkisi," *Sayıştay Dergisi*, Sayı 84, s. 25-44.
- Ekinci, A. Çiğdem (2008); "Kente Göç Yoluyla Gelenlerin Kente İntibakında Yerel Siyasetin Rolü," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergen, Zuhul (2012); "Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli," *Maliye Dergisi*, Sayı 163, s. 316-334.
- Erkal, Mustafa (1980); "Beyin Göçü" *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 18, s. 73-80.
- Etzo, Ivan (2008); "Internal Migration: A Review of the Literature," *MPRA Paper*, Sayı 8783, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8783/>, (Erişim Tarihi: 10.06.2019).
- Feld, Lars ve Gebhard Kirchgässner (2001); "Income Tax Competition at the State and Local Level in Switzerland," *Regional Science and Urban Economics*, Cilt 31, s. 181-213.
- Gale, Lewis R. ve Will Carrington Heath (2000); Elderly Internal Migration in the United States Revisited, *Public Finance Review*, Cilt 28, Sayı 2, s. 153-170.

- Gelekci, Cahit (2005); "Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi." *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 31, s. 263-277.
- GİG (2016); *2016 Türkiye Gç Raporu*, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- Gökbayrak, Őenay (2008); "Uluslararası Gç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü zerine Bir İnceleme," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 63, Sayı 3, s. 65-82.
- Gökhan, Ali ve Alpay Filiztekin (2008); "The Determinants of Internal Migration in Turkey," <http://research.sabanciuniv.edu/11336/1/749.pdf> (Erişim Tarihi: 02.03.2016).
- Greenwood, Michael J. (1975); "Research on Internal Migration in the United States," *Journal of Economic Literature*, Cilt 13, Sayı 2, s. 397-433.
- Güler, Birgl A. (2000); "Yerel Yönetimleri Güçlendirmek Mi? Adem-i Merkeziyetçilik Mi?," *ağda Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, s. 14-29.
- Günay, Enver, Dilek Atılgan ve Emine Serin (2017); "Dünya'da ve Türkiye'de Gç Yönetimi" *Kahramanmaraş Stc İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, s. 37-60.
- Güner, Aye (2005); "Mali zerklik çerçevesinde Yerel Yönetimlerin Gelirleri zerine Bir Değerlendirme," *20. Türkiye Maliye Sempozyumu*, s. 220-229.
- Güven, Ahmet, Atila Karkacier ve Türker Őimşek (2017); "Merkezileme Yerelleşme Tartışmaları Kapsamında Yerel Yönetimlerde Vesayet Denetimi Sorunu," *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s. 189-208.
- Hazan, Jacob Ceki (2012); "*Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve lke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler*," (Der.: S.Gülfer İhlamur ner, N.Aslı Őirin ner), İletişim Yayınları, İstanbul, s.183-197.
- Huang, Kristy (2016); Taxation's Effects on Migration in the US: Examining New Jersey's High Tax Burden and its Implications on State Income, *Bachelor of Science in Engineering Department of Operations Research and Financial Engineering*, Princeton University.
- ILO Uluslararası alıma rgt (1930); *29 No'lu Zorla alıtırma Szlemesi*, https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372880/lang--tr/index.htm (Eriim Tarihi: 20.04.2019).
- IOM Ulusal Gç Organizasyonu (2009); *Gç Terimleri Sözlüğü*, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).
- Işık, Nihat ve E. Can Kılınç (2011); "Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun nemi: Karılatırmalı Bir Analiz," *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s. 9-54.

- Işıklı, Alpaslan (1963); "Milletlerarası İşgücü Hareketleri" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, s. 75-101.
- Kabakuşak, Damla (2014); "Küresel Göç Yönetişimi Çerçevesinde Türkiye’de Göç Olgusunun Kurumsallaşması", *Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı*, Artvin.
- Kara, Kıvılcım Özge (2019); "Mali Yerelleşmenin Başarı Şansı ve Etkinliği Tartışmaları," *Sosyoekonomi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 40, s. 165-184.
- Karabacak, Birsen N. (2012); "Mali Yerelleşme Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar: Kuşaklar Arası Çatışma Mı?," *Maliye Dergisi*, Sayı 163, s. 389-415.
- Karabacak, Birsen N. ve Yakup Karabacak (2014); "Mali Yerelleşme Teorilerinin Temel Yerel Gelir Türlerine Bakışı," *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, s. 251-266.
- Karagöl, E. Tanas ve Esat İpek (2018); "Sosyal Politikaların Yeniden Dizayını: Küreselleşmeyle Gelen Yerelleşme," *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613439> (Erişim Tarihi: 06.07.2019).
- Karagöz, Berkan (2014); "Mali Yerelleşme ve Yatay Eşitsizlik Sorunu: Türkiye Örneği," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kayalıdere, Gül (2016); *Maliye Politikası Araçlarının İç Göçteki Rolü: Tiebout Hipotezi*, https://www.researchgate.net/publication/328049043_Maliye_Politikasi_Araclarinin_Ic_Goecteki_Rolu_Tiebout_Hipotezi, (Erişim Tarihi: 19.02.2019).
- Keleş, Ruşen (1972); "Belediye Gelirleri ve Mali Denkleşme," *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s. 58-75.
- Keleş, Ruşen (2000); *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kesik, Ahmet (2005); "Yönetimler Arası Mali İlişkiler ve Türkiye Uygulaması," *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, s. 75-103.
- Kımk, Kerem (2010); Göç, Sürgün ve İltica, *Hayat Sağlık Dergisi*, Sayı 2, s. 36-39.
- Kirchgässner, Gebhard ve Werner Pommerehne (1996); "Tax Harmonization and Tax Competition in the European Union: Lessons from Switzerland," *Journal of Public Economics*, Cilt 60, s. 351–371.
- Koçak, Yüksel ve Elvan Terzi (2012); "Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri," *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, s. 163-184.

- Kurtulmuş, Numan (1992); "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü," *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt 37-38, s. 205-221.
- Lee, Everett S. (1966); "A Theory of Migration," *Demography*, Cilt 3, Sayı 1, s. 47-57.
- Leisure, Jave ve Robert Lewis (1977); "Internal Migration in the USSR: 1897-1926," *Demography*, Cilt4, Sayı 2, s. 479-496.
- Liang, Zai ve Michael J. White (1996); Internal Migration in China, 1950-1988, *Demography*, Cilt 33, Sayı 3, s. 375-384.
- Liebig, Thomas, Patrick A. Puhani, ve Alfonso Sousa-Poza (2007); "Taxation and Internal Migration-Evidence from the Swiss Census Using Community-Level Variation in Income Tax Rates," *Journal of Regional Science*, Cilt 47, Sayı 4, s. 807-836.
- Liu, Ye. ve Jianfa Shen (2014); Spacial Patterns and Determinants of Skilled Internal Migration in China, 2000-2005, *Papers in Regional Science*, Cilt 93, Sayı 4, s. 749-77.
- Lucas, Robert E. (2015); *Internal Migration in Developing Economies: An Overview*, KNOMAD's Working Paper 6.
- Marın, Mehmet C. ve Hakan Altıntaş (2004); "Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelemesi," *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, s. 77-88.
- Mutluer, M. Kamil ve Erdoğan Üner (2009); *Mahalli İdareler Maliyesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Namazcı, Eymen (2018); "Yerleşim Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörler: İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Örneği," *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, s. 165-170.
- Nord, Mark ve John. B. Cromartie (1997); "Migration: The Increasing Importance of Rural Natural Amenities," *Choices (Third Quarter)*, s. 31-32.
- Oğuz, E. Sultan (2011); "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı," *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, s. 123-139.
- Olgun, Hürriyet (2007); "Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerine Küre-Yerelleşme (Glocalazition) ve Yerellik (Subsidiarity) Kavramları Çerçevesinde Bir Bakış," *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı 2007-1, s. 109-118.
- Olson, Mancur (1969); "The Principle of Fiscal Equivalence: The Division of Responsibilities Among Different Levels of Government," *The American Economic Review*, Cilt 59, Sayı 2, s. 479-487.
- Öncel, S. Yanal (1992); *Mahalli İdareler Maliyesi*, Filiz Kitapevi, İstanbul.

- Önder, Z. Kartal (2018); “*Türkiye’de İç Göç ve Kamu Politikaları İlişkisi*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Örselli, Erhan ve Veysel Babahanoğlu (2016); “Türkiye’nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi,” *Journal of International Social Research*, Cilt 9, Sayı 43, s. 2063-2072.
- Özdemir, Kerim (2004); “Türkiye’de Kırsal Sanayinin Kentlere Olan Göçler Üzerine Etkisi,” *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 2, s. 102-111.
- Özer, M. Akif (2015); “Yerel Yönetim Merkezi Yönetim İlişkilerinde Gelir Bölüşümü Sorunu ve Türkiye’deki Son Durumun Değerlendirilmesi,” *Türk İdare Dergisi*, Sayı 481, s. 525-558.
- Özmete, Emine ve Emine Arslan (2018); “Göç: Transnasyonalizm ve Transnasyonel Sosyal Hizmet,” *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, s. 173-207.
- Özservet, Yasemin Çakırer (2016); “Uluslararası Göç, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Uyum,” *Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 813, s. 48-55.
- Öztürk, Mustafa (2006); “*Türkiye’de İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarıcıları Örneği*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özyakışır, Deniz (2012); “*İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul’a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özyılmaz, Ayfer (2018); “*İç Göçlerin Bölgesel Dengesizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Palkama, Janne (2018); “*The Determinants of Internal Migration in Finland, Master’s Thesis*,” Aalto University School of Business Economics.
- Pazarlıoğlu, M. Vedat (2007); “İzmir Örneğinde İç Göç’ün Ekonometrik Analizi,” *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 121-135.
- Petersen, William (1958); “A General Typology of Migration,” *Amerikan Sociological Review*, Cilt 23, Sayı 3, s. 256-266.
- Piras, Romano (2017); “A Long-Run Analysis of Push and Pull Factors of Internal Migration in Italy. Estimation of a Gravity Model with Human Capital Using Homogenous and Heterogenous Approaches,” *Papers in Regional Science*, Cilt 96, Sayı 3, s. 571-602.

- Ravenstein, E. Georg (1885); "The Laws of Migration," *Journal of the Statistical Society of London*, Cilt 48, Sayı 2, s. 167-235.
- Rondinelli, Dennis (2000); "What is decentralization? Decentralization Briefing Notes," World Bank Institute Working Papers, s. 2-5, <https://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/wbi37142.pdf> (Erişim Tarihi: 26.07.2019).
- Sağlam, Serdar (2006); "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 5, s. 33-44.
- Sakashita, Noboru ve Motohiko Hirao (1999); "On the Applicability of the Tiebout Model to Japanese Cities," *Review of Urban & Regional Development Studies*, Cilt 11, Sayı 3, s. 206-215.
- Savaşan, Fatih (2007); *Uluslararası Göç: Kamu Maliyesi Üzerindeki Etkileri*, Özkan Matbaacılık, Ankara.
- Schmidheiny, Kurt (2006); "Income Segregation and Local Progressive Taxation: Empirical Evidence from Switzerland," *Journal of Public Economics*, Cilt 90, s. 429-458.
- Schultz, Theodore William (1972); Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities (Ed.: T. W. Schultz), *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 6, Human Resources, NBER*, s. 1-84.
- Shah, Anwar (2000); "Expenditure Assignment, Decentralization Briefing Notes," World Bank Institute Working Papers, s. 19-22 <https://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/wbi37142.pdf> (Erişim Tarihi: 28.07.2019).
- Sigeze, Ciler ve Esra Ballı (2016), "The Determinants of Internal Migration: The Case of Turkey," *International Journal of Economics and Finance Studies*, Cilt 8, Sayı 2, s. 292-303.
- Sjaastad, Larry A. (1962); "The Cost And Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, Cilt 70, Sayı 5, s. 80-93.
- Stouffer, Samuel A. (1940); "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance," *American Sociological Review*, Cilt 5, Sayı 6, s. 845-867.
- Şemşit, Sühal (2018); "Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış," *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, s. 269-289.
- Tahiroğlu, Bülent (1982); *Osmanlı İmparatorluğunda Kölelik*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

- Tanfer, Koray (1983); "Internal Migration in Turkey: Socioeconomic Characteristics by Destination and Type of Move 1965-70," *Studies in Comparative International Development*, Cilt 18, Sayı 4, s. 76-111.
- Taraktas, Abdurrahman (2010); "*Türkiye'de Mali Yerelleşme, Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Zaman Serileri Analizi*," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Taşcı, Faruk (2009); "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç," *Kamu-İş Dergisi*, Cilt 10, Sayı 5, s. 177-204.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2012); *Panel Veri Ekonometrisi (1.Baskı)*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2013); *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı (2.Baskı)*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (1975); "Göç Teorileri ve Politikası Arasındaki İlişkiler," *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 153-176.
- Tiebout, Charles (1956); "A Pure Theory of Local Expenditures," *Journal of Political Economy*, Cilt 64, s. 416-424.
- Todaro, Micheal P. (1976); "Migration and Economic Development: A Review of Theory, Evidence, Methodology and Research Priorities," *Occasional Paper 18, Nairobi: Institute for Development Studies*, University of Nairobi.
- Topbaş, Ferhat (2007); "*İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tortop, Nuri (1999); *Mahalli İdareler*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Tosuner, Mehmet (1995); "Mahalli İdarelerde Vergilendirme Yetkisi," *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, s. 259-272.
- Tunç, H. Bora (2018); "*Türkiye'de İç Göçlerin Shift Share Analizi İle İncelenmesi*," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tutar, Hüseyin ve Deniz Özyakışır (2013); "TRA2 Bölgesinden İstanbul'a Göç Hareketlerinin Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma," *Sosyoloji Konferansları*, Cilt 47, s. 31-58.
- Türkoğlu, İrfan (2013); "Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliği," *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 26-27-28-29, s. 41-70.
- Türkoğlu, Oğuzhan (2011); "Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, s. 101-118.

- Ulusoy, Ahmet ve Tekin Akdemir (2013); *Mahalli İdareler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- United Nations (2017); "International Migrant Stock: The 2017 Revision," <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Vo, Duc Hong (2010); "The Economics of Fiscal Decentralization," *Journal of Economic Surveys*, Cilt 24, Sayı 4, s. 657-679.
- Yalçın, Arman Z. (2015); "Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme," *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, s. 311-329.
- Yalçın, Cemal (2004); *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yamak, Nebiye ve Rahmi Yamak (1999); "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 16-28.
- Yıldız, M. Zeydin ve Faruk Alaeddinoğlu (2011); "Göç Ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği," *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 437 – 462.
- Yılmaz, Abdurrahman (2014); "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri," *Electronic Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 2, s. 1685-1704.
- Yüceol, H. Mualla (2011); "Türkiye'de İllerarası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma," *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı 15, s. 29-54.
- Yüksel, Harun (2013); "Türkiye'de mali yerleşmenin boyutları ve ölçümü üzerine bir değerlendirme," *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, s. 191-208.
- Yüksel, Serhat, Suat Eroglu ve Mustafa Özşarı (2016); "An Analysis of the Reasons of Internal Migration in Turkey with Logit Method," *Business and Management Horizons*, Cilt 4, Sayı 2, s. 34-45.
- Zaim, Sabahattin (2006); "IV. Oturum Değerlendirmesi: Türkiye'den Göçler," Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, (Haz.: Zeytinburnu Belediyesi), Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Yayınları, İstanbul, s. 327-330.

ÖZ GEÇMİŞ

Furkan Tosuner 1991 yılında Manisa’da doğmuştur. İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitimini Manisa’da tamamlamıştır. 2010 yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Maliye bölümünü kazanmış ve 2014 yılında bu bölümden mezun olmuştur. Yüksek Lisans öğrenimine ise 2015 yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında başlamıştır. Tosuner, 2015 yılından bu yana Çanakcılar Şirketler Grubu bünyesinde İnsan Kaynakları Uzmanı olarak çalışmaktadır.

